BARIŞ DÜNYASI

AYLIK, SİYASÎ FİKİR MECMUASI

AÇIK OTURUM:

Milleti gericiler mi Yoksa devrimciler mi İdare edecek?..

İDEOLOJİ

Fikir Kuraklığı ve iki karşı İdeoloji...

Anayasa Mahkemesi Antidemokratik midir?

Sayı : 64 Eylül 1967 2 Lira

KREM
Pertev

Nezle ve Grip başlangıcında OPON faydalıdır.

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago ve romatizma ağrılarını teskin eder.

OPON

günde 6 adet alınabilir.

(Yeni Ajans : 6468)

Barış
DÜNYASI

AYLIK SIYASİ FIKIR MECMUASI

Sahibi ve Başyazarı
Ahmet Hamdi
B A Ş A R

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Günay ALOK

İdare Müdürü
Lütfi ÇULPAN

Dış münasebetler Şefi :
Raif BALCI

Ankara Temsilcisi :
Niyazi ACUN
Basın Sitesi, E - 8
Ç a n k a y a
T E L : 12 48 91

İdare yeri: Cağaloğlu
Himayei Etfâl Sokak,
Aydoğmuş Han 18 - 19
Tel. : 22 08 91
47 25 38

Mektup adresi :
P.K. 478 — İstanbul

Abone : Yıllığı 24 TL.
Sayısı : 2 TL.

İlân: Tam sayfa:
600 TL. santimi 15 TL.

Basıldığı tarih:
31 Ağustos 1967

Basıldığı Yer :
Türkiye Basımevi

SAYI: 64 — CİLT: 6
Eylül — 1967

İÇİNDEKİLER

Sayfa:

Olaylar - Yorumlar

Gerici Akımı Önlemek Mümkün Olabilecek midir?

MİLLÎ Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken'in Bakanlıkta başka bir göreve atanması, kendilerine milliyetçi ve mukaddesatçı adını takmış olan belirli çevrelerde büyük tepki uyandırdı. İstanbul'da, Ankara'da, Kayseri'de ve Yurdun diğer yerlerinde, bu hükümet tasarrufuna karşı protestolar, gösteriler yapıldı. Kültür Müsteşarlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, henüz mühimsemediğimiz, fakat son derece etkili ve tehlikeli bir akımın devlet bünyesi içinde stratejik köprü başı yaptığı yerlerdi. Bir yıl önce Diyanet İşleri Başkanı Elmalı hocanın vazifeden alınması karşısında koparılan kıyamet şimdi ayniyle Adnan Ötüken için tekrarlanmaktadır. O Adnan Ötüken ki, Kültür Müsteşarlığı forsiyle Millî Eğitim Bakanlığını hemen bütün fonksiyon cihazlarında, özellikle yayın işlerinde gerici akımın gözüpek ve fanatik bir akıncısı, fedakâr ve kahraman bir kumandanıydı. Turancılıktan, Şeriatçılığa kadar uzanan bütün yollarda gerici akım, onun sayesinde şaşılacak derecede yayılmış ve başarı kazanmıştır. Atatürk ve devrimleri düşmanı, Şeriat isteyen, ya İslâm olanlardan ya da saf kanlılardan başka vatandaşı Türk milletinden tanımayan gerici, pespaye birçok yayınlar Kültür Müsteşarı emrindeki Bakanlık ödenekleriyle binlerce adet satın alınarak okullara, kitaplıklara dağıtılmaktaydı. Bunların dışında Atatürkçü ve lâik bütün neşriyata Bakanlık sırtını çevirmişti. Bakanlığın resmen bir mikdar satın alacağını bildirdiği dergi ve kitaplar, Ötüken Müsteşar olduktan sonra, yeniden tetkik olunmuş; milliyetçi ve mukaddesatçı olmayanlar tamamen red olunarak ödeneklerin hepsi — komünizmle mücadele için ayrılmış milyonlarca liralık özel kısmiyle birlikte — lâik ve sosyal devlet anlayışı içinde yasaklanması gereken zararlı neşriyata aktarılmıştır.

Adnan Ötüken'in Bakanlığın çeşitli teşkilâtında, okullarda, öğretmen teşekküllerinde ağlarını kurmuş, köprü başlarını tutmuş milliyetçi ve mukaddesatçı cephenin en kuvvetli temsilcisi ve dayanağı olması, vazifesinden alınması dolayısiyle kopan kıyametin başlıca nedenidir. Diyanet İşleri eski Başkanı hilâfetçi ve dinci cephenin baş temsilcisi İbrahim Elmalı efendi gibi, Adnan Ötüken beyi de işten uzaklaştırmakla hükümet, candan tebrike değer ve gelecek için ümit verici davranışta bulunmuştur. Şef idaresi altında bulunmadığımızı düşünürsek, demokratik kurallar altında ve belirli bir hedefe varmak amaciyle çalışan bir hükümetten daha enerjik ve çok daha önce alınmış kararlar beklemek insafsızlık olurdu.

DEMİREL, tarafsız basının da belirttiği gibi, sağ akımın tehlikesini görmekte, fakat bunların nasıl olsa önleneceğine ve bertaraf edileceğine inanmaktaydı. AP Genel Başkanı ve sonra iktidar partisi Başbakanı oluncaya kadar, partisi içinde gerici kuvvetlerle mücadelesinde başarı kazanmıştır. Bu mücadelede kullandığı strateji, başlangıçta Demirel'i gerici kuvvetlerin etkisinde ve onların temsilcisi gibi göstermiş olmasına rağmen, başarılı olmuş, ve hakkında takdir uyandırmıştır. Diyanet ve kültür işlerinde zamanını kollayarak Demriel'in yaptığı bu tasfiyenin, memlekette çok tehlikeli şekilde yayılan gerici akımların kökünü kazımak için bir başlangıç olmasını temenni ederiz.

Meselenin artık örtbas edilecek, kendi haline bırakılacak tarafı kalmamıştır. Şeriat isteyenler, 31 Mart'taki şeriatçılardan daha da açıkça seslerini duyurabilmekte,

daha cesur ve pervasız hareket edebilmektedirler. Padişahlık ve hilâfet devirlerinde bile, bütün İslâm olmayan milletleri kâfir ve düşman bilerek onlarla devlet olarak her türlü münasebetlerimizi kesmeyi, Şeriat ne demişse onun dışına çıkmamayı açıkça isteyenler yoktu. Bugün ne devletin, ne aydın dediğimiz çoğu halk dışı azınlığın gitmediği, neler olup bittiğini anlayamadığı yerler Yurd yüzölçüsünün üçte ikisinin çok üstündedir. Hükümetin ve aydının ulaşabildiği yerlerde ise her ikisinin, halk üzerinde ilericilik şuurunu beslemek bakımından, etkisi sıfıra yakındır. Büyük çoğunluğa neler söylendiğini, kimlerin onları nerelere sürüklemeye çalıştığını bilmiyoruz. Şeflik zamanından çok şimdi, demokrasi zamanında halkın oyuna değer verildiği bu devirde, bu bilmediklerimiz bizi çok korkutmalıdır. Biz, gerçek bir devrim olan lâikliği, vicdan ve akıldan ziyade kuvvetimize dayanarak halka rağmen yapma hatasını işledik. Müslüman olarak Atatürk'ün bütün devrimlerini halka seve seve kabul ettirebilirdik. Müslümanlık, temel kuruluşuna ve temel felsefesine inilirse, tamamen bir dünya dini olduğu anlaşılır. Değişen devirlere ve şartlara göre aklın ve bilginin doğru bulduğu her hükmü Müslüman dini kabul eder. Böyle desek ve inandığı insanlara bunları dedirterek halka inandırsaydık, Atatürk inkılâplarından 40 yıl sonra camilerde, kur'an kurslarında, dergi ve kitaplarda, dağıtılan beyannamelerde «Hilâfeti yıkan gâvurlardır; onlara karşı düşmanlığı unutmak çok acıdır. Hilâfeti getirmeli, Şeriatı uygulamalıdır.» diyenler çıkarsa, bunları mahkemelere değil, tımarhanelere yollamamız gerekirdi.

Yurdun görmediğimiz, bilmediğimiz yerleri yalnız Doğuda, dağ başlarında, yolu olmayan bölgelerde değildir. İstanbul'un içinde bile bu yerler vardır. Eğer bütün gücümüzle bağlanmamız gereken lâik devlet kuruluşunun bir uçuruma yuvarlanmasını ve milletimizin parçalanıp altüst olmasını istemiyorsak, korkutarak değil, inandırarak halkı kendimize ve dâvamıza bağlamalıyız. Şüphesiz «Şeriat isteriz» diyenler «Komünizm istiyoruz» diyenlerden çok daha ağır cezalara çaptırılmalıdır. Biraz önce de söylediğimiz gibi, onları «delidir» diye tımarhanelere bile attırabiliriz. Fakat asıl mesele, kanundan evvel halka bu sözleri söyleyenlere «deli» göziyle baktıracak inancı vermektedir.

Süleyman Demirel'den şimdiye kadar politika taktiği ve stratejisi dolayısiyle henüz dokunmadığı ya da dokunmak istemediği bu konu ile derinden ve gereği gibi ilgilenmesini ve yobazlığın köküne kibrit suyu dökecek tedbirleri almasını bekliyoruz.

Anayasa Mahkemesi Demokrasinin Teminatı Mıdır? Yoksa Antidemokratik Bir Kuruluş mudur ?

ÇETİN ALTAN'ın dokunulmazlığının kaldırılması hakkındaki Meclis kararının Anayasa Mahkemesince usul yönünden iptal edilmiş olması, birçok çevrelerde Anayasa Mahkemesinin demokratik rejimin bir teminat müessesei mi, yoksa antidemokratik bir kuruluş mu? olduğu konusunda düşünmeye sürükledi. Anayasa Mahkemesi, demokratik rejimi dejenere ederek gayrimeşru duruma düşen 50 ile 60 arasındaki iktidarın yarattığı reaksiyon sonunda meydana gelmiş 1961 Anayasası ile kurulmuştur. Çünük bu iktidar döneminde Meclisten Anayasaya aykırı kanun çıkabilmekteydi. Bunu önlemek için 1961 Anayasası, çift Meclis ve diğer teminat hükümlerinden ayrı olarak, Anayasa Mahkemesi adiyle bir müesseseyi hayatımıza maletmiştir. Bu suretle halkın tam demokratik şekilde seçtiği iki Meclisin üstünde bir Mahkeme kurulmuştur. Anayasa mahkemelerinin, halkın oylarıyla teşkil edilmediği için, Parlâmento kararlarını iptal etme yetkisine sahip olması, Batıda hukukçular arasında hayli tartışmalara konu olmuş; esprisi bakımından demokratik rejimin teminatı değil, tersine bu rejimin gereği gibi işlemesini önleyici bir reaksiyoner kuruluş olması görüşü birçok memleketlerde kabul edilmiştir. Bizde ise, biraz önce belirttiğimiz gibi, Anayasaya aykırı kanunların Parlâmentodan çıkabilmesi bir realite olunca, 27 Mayıs ihtilâlinden sonra demokratik dü-

zeni kanunlarla teminat altına alarak yaşatmayı mümkün sanan görüşe uyularak, böyle bir Mahkeme kurulmuştur.

Anayasamıza hâkim olan bu görüş doğru mudur, değil midir? Bunun tartışması çok uzun sürer. Bizim bu görüşe iltifat etmediğimizi, her müessesenin (demokrasi de dahil olduğu halde) hukukun zoruna rağmen toplumların kendi dokusuna göre şekil alacağı, yasaklarla hayatın durdurulamıyacağı, eninde sonunda tarihsel gidişe uyulacağı görüşünde olduğumuzu, yazılarımızı izlemiş olanlar bilirler.

Dâva millî irade rejiminin yaşayıp yaşayamamasında, ya da rejime inanıp inanmamaktadır. Eğer millî irade rejiminin yaşayabileceği bir toplum varsa; seçimler yapılır, Parlâmento sistemi kurulur ve Anayasaya aykırı olarak Parlâmento hiç bir karar veremez. Buna sistemin kendisi, bütün yan müesseseleri ve kurulmuş gelenekleriyle, mânidir. Bir toplumda bu güc yoksa, ayrıca bir Anayasa Mahkemesi kurmanın bir teminat teşkil etmeyeceğine, çünkü demokratik bütün örgütlere hâkim olmuş bir iktidarın bu Mahkemeyi de emrine almasının güç olmayacağına şüphe yoktur.

Bizde 1950 - 1960 dönemi, demokratik gelişmemiz için mutsuzlukla doludur, ve mutsuzluğa büyük ölçüde bu dönemdeki iktidar sebep olmuştur. Gerek bizde ve gerek başka benzer dokudaki memleketlerde yapılmış denemeler göstermiştir ki, millî iradeye dayanan rejimi kurup yaşatmak iktidarların başlıca kaygısı olmaz da onlar halkın oylarını kazanarak elde ettikleri devlet gücünü kendi lehlerine kullanmaya girişirlerse, bir askerî ihtilâlle devrilirler. Demek oluyor ki, demokratik rejimin yan müesseseleriyle (sosyal sınıf örgütleri, basın, fikir özgürlüğü gibi) kendiliğinden yaşayamadığı yerlerde bile Anayasa dışı davranışları önleme yolları büsbütün kapalı değildir.

Hukukun bu ana tema üzerinde tartışılması bugünkü durumda pratik fayda sağlayamaz. Anayasamızla kurulmuş olan Anayasa Mahkemesine saygılı olmamız gerektiğine şüphe yoktur. Bir Anayasa değişikliğiyle kökünden islâhı yerine, sistemin realist açıdan, yine hukuk çerçevesi içinde düzene konması yerinde olur. Usul ve yetki bakımından Anayasa Mahkemesi Kanununda açık kalmış önemli noktalar vardır. Bu Mahkeme, Parlâmento karşısında Yargıtay durumundadır. Mahkeme kararlarının Yargıtayda incelenmesindeki usul uygulanırsa, meselâ Anayasa Mahkemesinin Çetin Altan dâvasında İç tüzüğün falanca maddesine göre komisyonlarda partilerin güçlerine göre temsil edilmemiş olduğu noktasından Meclis kararını bozmaya yetkisi olmamak gerekir. Çünkü bu konu, Halk Partisinden ayrılanların kurdukları Güven Partisinin Meclis başkanlığına yaptığı itiraza dayanmaktadır. Güven Partisinin yayınladığı son bildiriye göre bu Parti, kurulur kurulmaz Millet Meclisi Başkanlığına 17 Mart 1967 de resmî bir yaziyle baş vurmuş ve bütün komisyonların partilerin üye sayılarına göre yeniden seçilmesini istemiştir. Bunun üzerine Millet Meclisi Başkanlığı, bütün partilerin temsilcilerini dâvet ederek meseleyi müzakere etmiştir. Partiler (Güven hariç) komisyonların yeniden seçilmelerine lüzum görmemişlerdir. Yeni toplantı yılı başına kadar komisyonların yeniden seçilmesine partiler lüzum görmeyince Güven Partisi de teklifinde israr etmemiş; konu 14 Haziran 1967 günü Meclis Başkanlığının yaptığı bir sonuçla bildirilmiştir. Kimse buna itirazda bulunmamış ve bu suretle keyfiyet Meclisin bilgisine sunularak tasvibine iktiran etmiştir. Çetin Altan'ın dokunulmazlığı kaldırılma müzakeresi yapılırken de komisyonun iç tüzüğe uygun kurulmamış olduğu hakkında bir itiraz olmamıştır. Anayasa Mahkemesi nasıl olur da bu durum karşısında böyle bir karar verebilir?

Bir önemli nokta da, Anayasa Mahkemesi kararlarının itiraz ve tetkik mercii bulunmamasıdır. Sözü edilen karar, çoğunlukla alınmıştır. Karara itiraz eden üyeler muhalefet şerhleri de yazmışlardır, ya da yazacaklardır. Mahkemenin çoğunlukla verdiği kararlara karşı muhalefet şerhi yazmış üyelerin mütalâaları ne mâna ifade ediyor? Tarihe karşı bir vesika olsun diye mi yazılıyor bu muhalefet şerhleri? Hiç olmazsa oy birliğiyle alınmayan kararlar hakkında bir tetkik mercii olmrsı gerekmez mi idi?

Milletin tek tek oylariyle seçilmiş iki Meclis, kanunları veto edip bir daha görü-

şülmesini isteyen Cumhurbaşkanlığı müessesesi varken, tâyinlerini bu Meclislerin ve Cumhurbaşkanının yaptığı ve onayladığı bir mahkemenin, çoğunlukla verdiği kararlar, kesin ve uygulanması mecburî bir kaziye halinde olduğu süre, Anayasa Mahkemesinin halk iradesine dayanan demokratik hayatımızda doldurmasını arzuladığımız yerinin sarsılmaması ve geleceğinin teminat altına alınması için, kanaatimizce, usule ve yetkiye değinen hükümlerin bir daha incelenmesi ve islâhı gerekir...

İhracatımızı Nasıl Geliştirebiliriz?

TÜRKİYE'NİN ihracatını hızla artırması, ihracattaki artış hızını çoğaltması ve bu suretle ekonomisi bakımından tehlikeli bir durum gösteren dış ödeme açığını kapatmaya çalışması, çözmeye zorlandığı meselelerin başında gelmektedir. Bu açığı karşılamak üzere turizm gelirleriyle işçi dövizlerine bel bağlamamız, kendi kendimizi aldatmak ve oyalamak olur. Asıl iş ihracatı çoğaltmaktır.

Gerçek bu olduğu halde, Türkiye, dünya yüzünde nüfus başına ihracatı ve gelişme temposu en düşük olan memlekettir. 1959 ile 1965 arasında 6 yılı kapsayan bir süre için, Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre, ileri memleketlerde ihracattaki artış yüzde 62.5 — 69.2; dış ticaretleri devletleştirilmiş memleketlerde yüzde 63.2 ve az gelişmiş memleketlerde yüzde 42 olmasına karşılık, Türkiye'de ancak yüzde 29.6 olmuştur. Bu oranda bir artışın da kantitatif olduğu, nüfus artışı ve fiatlardaki dalgalanmalarla diğer faktörler göz önüne alınırsa ihracatımızın duraklama ve hattâ gerileme eğiliminin son 6 yıl içinde de değişmediği anlaşılır.

1966 yılında ihracatımızın program hedeflerini de aşarak 491 milyon dolara yükselmesine karşılık dış ticaret açığımız önceki yıldakinden bir misli artarak 228 milyon dolara çıkmıştır. Odalar Birliği Başkanı Sırrı Enver Batur'un son Bakanlarla özel sektör temsilcileri toplantısında belirttiği gibi, dış ticaret açığını kapatmak için ümit bağladığımız işçi dövizleri azalmış, Orta-Doğu buhranı turizm gelirinde beklenen artışı önlemiştir. Dış borçlarımızın taksitleri ve faizleri ihracat gelirlerimizin önemli kısımlarını götürmektedir.

İhracatı çoğaltmak ve bununla her yıl artan ithalâtımızı karşılamak işi, birçok dâvaların çözümüne bağlı bir mesele olduğuna şüphe yoktur. 29 Temmuz'da yapılan son Bakanlar - özel sektör temsilcileri toplantısında Odalar Birliği Genel Sekreteri Prof. Dr. Necmettin Erbakan, yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi vererek Birliğin görüşlerini açıklamıştır. Erbakan, ihracatı geliştirmek için alınması gerekli tedbirleri özel sektöre ve hükümete değinen kısımlariyle iki kategori içinde toplamıştır. Özel sektör tarafından alınamsı gereken tedbirler, Genel sekretere göre, şunlardan ibarettir:

1— Orta vâdeli tedbirler olarak, özel sektör kendi bünyesinde yapacağı çalışmalarla kuruluşlarını daha rantabl hale getirerek prodüktiviteyi artırmalı ve daha aktif olabilmek için çaba harcamalıdır.

2— Özel sektörün yerine getirilmesi gerekli kısa vâdeli tedbirler ise : Hızla teşkilâtlanmak (dış piyasalarda teşkilâtlanmak gibi), cihazlanmak (Avrupa piyasalar arası taleks enformasyon sistemine katılmak gibi), eğitim (seminerler, kurslar, konferanslar), teknik gelişmeleri yakından izlemek ve bankacılığın islâhı şeklinde özetlenebilir.

Erbakan, Birlik adına yaptığı konuşmada hükümetçe yerine getirilmesini gerekli bulduğu tedbirleri şöyle sıralamıştır:

1— Orta vâdeli tedbirler : İhracatı geliştirmek için gerekli tedbirleri almaya yetkili bir zirve organı kurulması. Başbakan veya yardımcısı başkanlığında Maliye, Ticaret, Sanayi, Tarım, Gümrük ve Tekel Bakanlıklarından müteşekkil bir (İhracat Kurulu) meydana getirilmelidir. Ayrıca bu zirve organına bağlı her madde için millî komiteler kurulmalıdır. Bu kuruluşlardaki esas amaç, ihracatla ilgili mevzuatı günün şartlarına göre düzeltmek ve islâh etmek, gelişmeyi engelleyen formaliteleri azaltmaktır. Bu suretle İktisadî Devlet Teşekküllerinin rasyonel çalışması Ticaret Ateşeliklerinin daha verimli duruma getirilmesi ve İhracatı Geliştirme Merkezinin islâhı da sağlanacaktır.

2— *Kısa vâdeli tedbirler :*

a) Sınaî mamûller ihracatının artırılması için sanayiciye ihracatının % 30 una kadar döviz ayrılması ve bunu kullanmakta serbest bırakılması; vergi iadesi sisteminin iç ve dış fiat farklarını karşılayacak şekilde genişletilmesi; sınaî mamûl ihraç eden müesseselere iharcatları oranında ayrıca amortismanla blânço kârlarından Gelir ve Kurumlar vergisi muaflığı tanınması; ihracat kredilerinde faiz haddinin % 6 ya düşürülmesi.

b) Tarım ürünleri üretim ve ihracatının artırılması için de ürün cins ve çeşitlerinin dış talebe göre ayarlanması; istihsali artıracak tedbirler alınması ve maliyetlerin dünya piyasalarına uydurulması.

Odalar Birliği Genel Sekreterinin de açıkladığı gibi, bu tedbirler yeni buluşlar değildir ve çok defa çok kimse tarafından ortaya atıldığı gibi, rakip memleketlerde de uygulanmaktadır. Ancak bunlar zamanında ve etkili şekilde uygulanmazsa ileride daha külfetli ve daha ağır ve uygulanması çok zor tedbirlere ihtiyaç görülecektir.

HÜKÜMET adına Sanayi Bakanı sayın Mehmet Turgud'un başkanlık ettiği bu toplantıda, tekliflerin özel sektör temsilcilerinin de katılacağı müsteşarlar seviyesinde bir komisyonda uzun boylu incelenmesi kararlaştırılmıştır. Bir işin «Komisyona havale» si, askıya alınması mânasına geldiği herkesçe bilinmekte olduğuna göre, ihracatı geliştirme dâvası oluruna bırakılmış demektir.

Bizce, Odalar Birliğinin iyimserliğine katılarak, ihracatımızın gelişmesi dâvasını çözmeyi özel sektörden beklemek realist bir görüş değildir. İhracatın teşviki, formalitelerin hafifletilmesi, sınaî mamûl ihracatının özellikle desteklenmesi gibi tedbirler bir ölçüde yararlı sonuçlar verebilir. Fakat özel sektörün yapamıyacağı, yapması üzerine vazife olmayan işler vardır. Bunlar ancak devlet tarafından, daha iyisi devletin yardımı ve iştiraki sağlanarak karma ekonomi sistemi içinde çözümlenebilir. Türkiye sanayi malları değil, tarım ürünleri ihracatçısı bir memlekettir. Bu mallar, küçük işletmeler tarafından üretilir. İhracatçı, aracılar eliyle ya da doğrudan doğruya küçük müstahsilden parça parça mal toplar. Bunları ya işler ve standart hale koyarak, ya da yalnız ambalaj ve zarf değiştirerek ihraç eder. İhracatçı firmalar topladıkları ve ihraca hazırladıkları malları evsaf kontroluna tâbi tutacak teknik imkânlara ve vasıtalara sahip değildirler. Geçenlerde İtalya'ya satılan zeytinyağlarının içine makine yağı karıştırılma rezaleti karşısında ihracatçı firma, bu yüz kızartıcı işi, üreticilerin yaptığı ve bu gibi hileleri kontrol edecek vasıtalara malik olmadığını itiraf etmiştir. Tarımda büyük istihsale geçmek, firma etiketi ile piyasada mal satacak duruma girmek, her satılan malı çeşitli tahlil ve kontrollara tâbi tutma külfetinden kurtulmanın en doğru yoludur. Bu duruma gelinceye kadar ihraç mallarının kalite kontrollarını yapacak, fakat bu kontrolun bütün masraf ve külfetini mala yükleyip bu suretle ihracatı güçleştirmiye yetkili bir kamu kuruluşuna ihtiyaç vardır. Dış alıcılara bu kuruluş tam güven sağlayınca, malların gittiği yerlerde, tesellüm zamanında yapılan kontrollara lüzum kalmamış, kuruluştan alınacak belgelerle mallar ihraç zamanında tesellüm edilmiş olur. Böyle bir kuruluşun, kamu sektöriyle Odalar Birliğinin ve özel sektörün el birliğiyle meydana getirilmesi, çözüm bekleyen en acele bir işimiz olsa gerektir.

TÜRKİYE tarımda ve endüstride büyük üretim ve marka üzerine ihracat yapacak duruma gelinceye kadar, mallarını dış piyasalarda ve en iyi şekilde satabilmek için çok geniş ve masraflı teşkilâta ihtiyaç vardır. Her çeşit propaganda yapmak, dış piyasalarda organize ve çoğu tekel durumunda alıcılarla sıkı iş birliği kurmak ancak böyle bir teşkilât sayesinde mümkün olabilir. Ne özel sektör, ne de memurlardan kurulu Ticaret ateşeleri bu işi başaramaz. Propagandası yapılacak ve sürümü için çalışılacak mallar bir firmanın, bir şahsın elinde değildir.

Ayrıca dıştaki tekel alıcıların karşısına tekel satıcı olarak ta çıkmak gerekir. İhracat ticaretimiz bugün ilkel bir manzara göstermektedir. Bir mal, tek alıcıya birçok Türk satıcı tarafından teklif edilmekte, rekabetle fiat kırılmakta, bunun için de çeşitli dalaverelere, hiylelere baş vurulmak-

tadır. Zeytinyağına makine yağı karıştırma ıskandalı ilk defa olmuş değildir. Belki ilk defa meydana çıkmıştır. Birçok başka mallarda da, özellikle satıcılar arasında kırasıya rekabet yüzünden, bu gibi muameleler yapılmakta, alıcı bir defa aldandıktan sonra Türk malını bir daha almaktan vaz geçtiği de olmaktadır.

Çare?...

Üzerinde durup uzun boylu incelemeler yapmak, tartışmak gereken bir konu olduğu için hemen bir çare teklifi doğru olmaz. Ama bizim öteden beri düşündüğümüz ve sırası gelince ortaya koyduğumuz bir nokta var ki, o da, Türkiye'de ihracatın maddeler itibariyle mümkün olduğu kadar büyük ve kontrol altında firmalar etrafında toplanmasıdır.

Bu nasıl olur? İhracat ticareti üzerinde tekeller kurmak tabiî aklımızdan geçmemektedir. Fakat kanunî olmamak kaydiyle piyasa şartlarına göre fiili tekeller kurulması, ya da büyük satıcıların üstünlüğünün sağlanması sonucunu verecek birtakım tedbirler alınmak gerekecektir. Bizce Odalar Birliğinin asıl yapacağı çalışma bu konu üzerinde olmalıdır.

BİR AÇIK OTURUM : Para Darlığı - Sebepler ve Tedbirler

EKONOMİK ve Sosyal Etüdler Konferans Hey'eti, zaman zaman aktüel hale gelen ekonomik ve sosyal meselelerimizi tanınmış iş adamları, üniversite öğretim üyeleri ve Hükümet temsilcileri huzurunda tartışmak için seminerler ve açık oturumlar tertipler. 2 Ağustos Çarşamba günü Büyük Tarabya Otelinde yapılan «Para Darlığı - Sebepler ve Tedbirler» konulu Açık oturum bu çalışmalar arasındadır.

Prof. Memduh Yaşa'nın yönettiği Açık Oturuma, konuşmacı olarak Prof. Feridun Ergin, Prof. Besim Üstünel, Prof. Aydın Yalçın, T.İ.P. Araştırma Komitesi Başkanı Aslan Başer Kafaoğlu, İş Bankası eski genel Müdürü ve Sınaî Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Yazıcı, Koç Holding genel Müdürü Hulki Alisbah ve Robert Kolej İş İdaresi ve Ekonomi Bölümü Dekanı Doç. Oktay Yenal katılmışlardır.

Prof. Ergin'e göre

İLK konuşmayı yapan Prof. Feridun Ergin, yirmi yıl içerisinde Türkiye'de Para arzının % 800, son iki yıl içerisinde ise % 13,9 nisbetinde arttığını, bunun hiç te azımsanacak bir emisyon nisbeti olmadığını söyledi. 1965 Mart'ında 12 milyar 492 milyon; 1966 da ise 15 milyar 120 milyon liralık bir satınalma gücü mevcut olduğunu; 1967 de bunun 19 milyar 345 milyona çıktığını belirtti, ve bu duruma göre bir para darlığının bahis konusu olmaması gerektiğini belirtti. O halde Para darlığı diye bir sıkıntı nereden geliyor? diye sordu. Prof. Ergin, bu sıkıntının başlıca sebepleri para arzındaki azalma değildir. Çünkü, para miktarı aslında her yıl artmaktadır. Ancak tarım alanında mevsimlere bağlı olarak piyasadan para çekilmesi, Ofis satışları dolayısiyle Merkez Bankasında biriken paraların fazlalaşması, bu yıl istihsalin biraz geç olması yüzünden alışverişlerin gecikerek piyasaya para çıkmasının da gecikmesi, Merkez Bankasında biriken teminat tediyelerinin yükselmesi ve bu paranın Merkez Bankasında hapsedilmiş olmaslı gibi sebepler, bir para bunalımına yol açmıştır. Bunların yanında önemli bir sebep, enflâsyon korkusu ile, 1965 Aralık ayında piyasaya para arzında yüzde yarım nisbetinde bir azalma yapılmasıdır. Emisyon devamlı olarak artış gösterirken, birden bu kadarlık bir azaltmaya gidilmesi dahi, süratle giden bir otomobilin birden fren yapması gibi, piyasada bir sarsıntı yaratmıştır; bunalım da buradan doğmuştur. Altı yıllık bir dönemden sonra para politikasında duraklayıcı bir karakter ortaya çıkmıştır. Orta-Doğu buhranı da bu darlıkta rol oynayan sebeplerden biri olmuştur. 1966-1967 yıllarında likiditenin elde tutulması gibi bir temayül ortaya çıkmıştır. Ekonomimizin hızlı bir gelişme temposu göstermesine karşılık, bankaların faiz ve kredi sistemi elâstikî değildir. Para darlığı konusunda yapılan neşriyat ta, psiholojik bir tesir yaparak para darlığında bir dereceye kadar âmil olmuştur.

Hulki Alisbah'a göre

İKİNCİ olarak konuşan Hulki Alisbah, para darlığında dört sebebin rol oynadığını belirtmiş ve bu sebepleri şöyle sıralamıştır:

1) Periyodik, yani mevsimlik sebepler;

2) Kredilerin daraltılması yüzünden meydana gelen arz noksanlığı;

3) Talep fazlalığı;

4) Devalüasyon, enflâsyon edebiyatı, Orta-Doğu buhranı ve sair sebeplerin yarattığı psikolojik unsur.

Alisbah bu sebepleri şöyle açıklamıştır: Piyasada ticaret ve sanayi muhitinin para ihtiyacı tabiî olarak artıyor. Plan dahi, özel sektörden beklediği sanayi yatırımları nisbetini artırdı. Bu yüzden ticaret ve sanayi erbabı daha çok para bulma ihtiyacına düştü. Özel sektör bu ihtiyacını iki kaynaktan temin edebilirdi: Tasarruflar ve krediler. Tasarruflar mahdut olduğu için, ister istemez kredi yoluna baş vuracaktı. Kredi ihtiyacını ise, ancak iki banka karşılıyabiliyor. Yani kredi kaynakları sınırlı. İşte bu sınırlılık, para darlığını artırıyor. O halde bu kaynakları artırmaktan başka çare yoktur. Plan dahi özel sektörden ne kadar yatırım yapmasını beklediğini belirtir ve bu nisbeti gittikçe artırırken, bu yatırımlar için bir finansman kaynağı göstermemektedir. Bu finansman kaynaklarını artırmanın çarelerinden biri, sermaye piyasasının gelişmesini desteklemektir. Diğer tedbirler arasında, ithal yoluyla ham madde teminine matuf olan kredilerin genişletilmesi, taksitli satışlarda imalâtçıya finansman kaynakları sağlanması sayılabilir.

Kafaoğlu'ya göre

ÜÇÜNCÜ olarak konuşan Aslan Başer Kafaoğlu, para darlığının zaman zaman baş gösteren bir dert olmadığını söyledi ve bu darlığı kesin olarak önlemenin çaresi olarak, ekonomimizin ithalâta bağlı, onun hâkimiyetinde olması durumunun ortadan kaldırmak olduğunu ileri sürdü. Kafaoğlu, ithalâtın bu hâkim durumunu ortadan kaldırmanın, ithalâta fazla bağlı olmayan sanayileşme yoluna gidilmekle mümkün olabileceğini belirtti.

Prof. Üstünel'e göre

PROF. Besim Üstünel, zaman zaman baş gösteren para darlığının müzmin bir dert haline gelmiş olduğunu ileri sürdü ve bu derdin sebebi, hazine ihtiyaçlarının değişmesi, mevsimlik dalgalanmalar, dış ödemelere bağlılık ve bugünkü ihtiyaçlara cevap vermeyen bir para ve kredi politikasıdır dedi. Ekonomimizin gelişen ihtiyaçlarına göre, ciddî araştırmalara dayanan bir para ve kredi politikası tesbit edilmezse, bu darlıkların sık sık baş göstereceğini söyledi.

Prof. Yalçın'a göre

PROF. Aydın Yalçın, Kalkınma safhasında bulunan diğer ülkeler gibi, Türkiye'de de zatî sermayeden çok banka kredileri ve yabancı kaynaklara dayanılarak iş görülmektedir diyerek konuşmasına başladı, ve para darlığının bünyevî değişmeler (yaz aylarında likidite daralması gibi), sermaye piyasasının teşekkül etmemiş olması, ücret ve fiyat seviyesindeki artış, yatırımların artması gibi sebeplerden ileri geldiğini söyledi. Talep yönünden gelişmelerin arz yönünden karşılanamamasının bu çeşit darlıklara yol açmasının kaçınılmaz olduğunu belirtti. Kredilerdeki artışın, talepteki artış hızına denk olmadığını, bir taraftan mevduatta, bir taraftan kredi arzında, bir taraftan da Merkez Bankasındaki emisyon hızında düşüşler bulunduğunu anlatarak, bütün bunlar yanında Merkez Bankasında ithalât karşılığında tutulan paralarda yükseliş olduğunu, bankacılık sistemimizin aktif kaynakları durgun hale getirmekte bulunduğunu açıkladı. Bu sıkıntıyı giderici çare olarak, bir taraftan Merkez Bankasında tutulan mevduatta ölçülü bir liberasyona gidilmesi gibi kısa sürede sonuç verecek tedbirler yanında, uzun vâdeli tedbirler de düşünülmesi gerektiğini belirtti.

Bülent Yazıcı'ya göre

BÜLENT Yazıcı «Türk ekonomisi tarımdan sanayie doğru faaliyet ve nüfus bakımından kayma şeklinde beliren bir istihsale geçiriyor: bu bünye değişikliğini daima gözönünde bulundurmalı» diye söze başla-

dıktan sonra, tarım sektörü ekonomimize hâkimken, para akımlarının da bünyemize uygun olduğunu, bu bünye değişikliğinin bu uygunluğu ortadan kaldırmakta ve sıkıntılara yol açmakta olduğunu belirtti. Birkaç yıl önce çekilen para darlığının Temmuz ayında baş gösterdiğini; daha sonra bu darlığın Mayıs'ta, bu yıl da Mart ayında patlak verdiğini belirttikten sonra «demek bir yayılma var» dedi. Ve geçen yıldan bu yana millî gelirde bir artış olmadığını, kalkınma hızının % 9,8 den % 6 ya düştüğünü, tarım gelirlerinde bir durgunluk bulunduğunu, bu yüzden para darlığının Eylül de ortadan kalkacağını ümid etmenin yanlış olacağını söyledi. Bülent Yazıcı'ya göre asıl sıkıntı, bankacılık sistemi ve kredi-para politikamızın çok eski yıllardan kalma, modası geçmiş bir anlayışla yürütülmekte olmasından ileri gelmektedir. Para darlığı bir yıllık bir mesele değildir; uzun vâdeli tedbirler alınmadığı bankacılık sistemimiz yeniden gözden geçirilmediği takdirde bu darlığın sık sık baş göstermesi mukadderdir. Gerek devlet, gerek özel sektörde borç sermaye münasebeti tamamen bozuktur. Sermaye piyasasının geliştirilmesi için engeller ortadan kaldırılmalıdır.

Pendik'te Tersane Olmalı mı ?

DENİZCİLİK Bankası'nın Japon İtachi Firması ile birlikte 340 milyon liraya inşa edecekleri Pendik tersanesi'nin hazırlık çalışmaları ilerlemektedir. Başbakan Süleyman Demirel bu konu ile ilgili işlemlerin öncelikle yapılması için ilgililere gereken direktifi vermiştir.

Denizcilik Bankası, büyük bir tersane inşası için İstanbul civarında milyonlarca lira sarfiyle yerli ve yabancı uzmanlara araştırmalar, etüdler yaptırmış, çalışmaların sonunda verilen raporlarda Pendik'in Kaynarca koyu tavsiye edilmişti. Adı geçen koyun etrafını çevreleyen 600 dönüm arazi 1939 yılında satın alınıp inşaat için teşebbüse geçildiyse de, II. Dünya Harbinin patlak vermesi sebebiyle çalışmalara ara verildi.

İkinci defa konu Adnan Menderes hükümeti zamanında 1959 da tekrar incelettirildi. Ulaştırma Bakanı Şemi Ergin'in başkanlığında yapılan toplantılarda yine aynı yerin en uygun olduğu kararına varıldı. İnşaata başlanılacağı sırada 27 Mayıs ihtilâlinin olması teşebbüsün geri kalmasına sebep oldu.

Denizcilik Bankası'nın her yıl milyonlarca lira zarar etmesi ve ortaya çıkan diğer güçlükler Banka idarecilerinin bu konuyu tekrar ele almalarını gerektirdi. İlgililer hükümete ve Devlet Planlama Teşkilâtına başvurarak inşaatın ikinci beş yıllık plana dahil edilmesini istediler. Müracaatı tetkik eden Planlama uzmanları Pendik'te gemi yapımına imkân veren tersane fikrini olumlu karşılayıp plana dahil ettiler.

Fakat Planlamanın bu kararı büyük tepki uyandırdı. İtirazlar şu noktalarda toplanmaktadır:

1— Pendik, İstanbul'un turistik bir bölgesidir. Sahil tabiî güzelliğini muhafaza etmekte ve bir hayli turist çekmektedir. Tersane yapılmak istenen Kaynarca koyunda milyonlarca liralık turistik tesisler vardır. Yeni yapılacak tesislerle birlikte buradan yılda üç milyon liradan fazla bir gelir temin edilecektir.

2— Sahillerimiz İstanbul'dan Tekirdağ'a ve İstanbul'dan İzmit'e kadar çeşitli şirketler, kuruluşlar, dernekler, veya özel şahıslar tarafından satın alınıp kapatılmıştır. Gelecekteki büyük İstanbul'un sakinleri denize girecek sahil bulamayacaklardır. Tersanenin bu kıymetli topraklar üzerinde yapılması yerine, şehir dışında bir yerde inşası daha uygun olur.

3— İstanbul'un Sanayi nâzım planına göre, şehrin Anadolu yakasında sanayi tesisleri kurmak yasaklanmıştır. Tersane ise büyük bir sanayi yatırımıdır. Yan sanayileri ile beraber Turistik Pendik'in Kasımpaşa'ya dönmesinden korkulmaktadır.

4— İnşa edilecek tersanede başlangıçta 3200 kişi daha sonraları ise 5000 kişi çalışacaktır. Bunlar aileleri ile beraber takriben 20.000 kişiyi bulacaklardır.

İşçi ve diğer personelin iskân ve diğer sosyal problemleri nasıl halledilecektir?

İşte bu sebepleri gözönüne alan Pendik Belediye Meclisi, tersanenin toprakları üzerinde yapılmaması için karar almış ve kararlarını ilgili makamlara telgrafla bildir-

mişlerdir. Kendilerini İstanbul Mimarlar Odası ve Türkiye Ressamlar Birliği desteklemektedirler. Belediye Reisi Selim Berzek'in belirttiğine göre tersane inşasını halk da istememektedir.

Bu tenkitlerine karşılık Denizcilik Bankası yetkilileri de tersanenin adı geçen yerde inşaının nedenlerini şu şekilde izah etmektedirler:

1— Dünyanın büyük liman şehirlerinin içinde veya banliyösünde havuz ve tersaneler vardır. Hamburg, Cenova, Nevyork limanları bunlara örnek gösterilebilir.

2— Tersane yapılan liman şehirlerinde turizme engel olunmaz. Tersanelerin ve havuzların hemen yanında plâjı olan gazinosu olan şehirler vardır. Üstelik bizim Pendikte inşa edeceğimiz tersane kasabadan dört kilometre ötededir.

3— Yılda inşa edeceğimiz bir gemi dört milyon lira döviz tasarrufu sağlamaktadır. Birden fazla gemi yapılacağı için tasarruf daha da artacaktır. Ayrıca diğer memleketlerle rekabet edebilmemiz için gemilerimizi kendimiz yapmak ve ticaret filomuzun tonilâtosunu arttırmak mecburiyetindeyiz. Pendik tersane için aradığımız en uygun yerdir. Çünkü tersane inşası için birçok unsurların bir arada olması lâzımdır. Bunların hepsi burada mevcuttur.

Ayrıca ilgililer Pendik halkının tersane yapılmasına karşı olmadıklarını, bilâkis kendilerine gönderlikleri dilekçelele inşaatı teşvik ettiklerini belirtmektedirler. Kendileri ile görüştüğümüz Türkiye Dok—Gemi İş sendikası ve Deniz Ulaş—İş Federasyonu ile buna bağlı kuruluşlar Pendik'te tersane yapılmasını kuvvetle desteklediklerini belirtmişlerdir.

İlerde giderilmesi mümkün olmıyacak bir imar fâciasına gidilmemek için konunun yeniden önemle incelenmesine ihtiyaç vardır. Haber aldığımıza göre İstanbul Bölge Kalkınma Derneği, Pendik'te tersane meselesinin yetkili ve ilgililerin katılacağı bir seminerde uzun boylu tartışılmasını istiyecektir.

GELECEK SAYIMIZDA :
Şevket Süreyya AYDEMİR'in
M e k t u b u

Türkiye'de Emek-Sermaye Münasebetleri

BİR özel sektör kuruluşu olan İktisadî Araştırmalar Tesisi, bu seneki seminerini «Türkiye'de emek-sermaye münasebetleri» konusuna ayırmıştır.

20—27 Ekim arasında Büyük Tarabya Oteli'nde yapılacak olan seminerin hazırlanan ilmî program taslağına göre incelenecek konular şu bölümlerde toplanmıştır:

- Türkiye'nin iktisadî ve sosyal bünyesindeki değişme,
- Az gelişmiş ülkelerde sermaye teşekkülü, ücret haddi ve iktisadî gelişme,
- Türkiye'de İşçi Sendikaları,
- Türkiye'de işveren sendikaları,
- Türkiye'de toplu sözleşme, grev ve lokavt rejiminin hukukî esasları,
- İşin durmasına sebebiyet vermeksizin iş uyuşmazlıklarının çözüm metodları,
- Toplu sözleşme ve ücret haddi,
- Toplu sözleşme rejiminde uyuşmazlıklar, grev ve lokavtlar,
- Türkiye'de tarım sektöründe sermaye-emek problemleri,
- Toplu sözleşme rejiminde Türk imalât sanayiinin problemleri,
- Ortak Pazar'da istihdam piyasası ve topluluklara cari toplu sözleşme rejimleri.

Seminer çalışmalarına 20 Ekim 1967 Cuma günü saat 10 da İstanbul Belediye Sarayı'nda ilk konuşması Başbakan tarafından yapılacak bir açış töreniyle başlanacak ve bundan sonra toplantılar Büyük Tarabya Oteli'nde devam edecektir.

Pazar günü de dahil, hergün saat 10 da ve 14.30 da aralıksız iki oturum yapılacaktır. Konuşmacılar ise şunlardır:

Prof. Dr. Oktay Yenal, Doç. Kenan Bulutoğlu, Türk - İş Genel Sekreteri Halil Tunç, Şişe-Cam Genel Müdürü Dr. Şahap Kocatopçu, Prof. Dr. Halit Kemal Elbir, AID uzmanı Dr. Julius Mauson, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtı uzmanı Dr. Hans Wehner, İsrail Çalışma Bakanlığı Müdürlerinden Hanoch Smith, Doç. Dr. Nusret Ekin, Doç. Dr. Metin Kutal ve Dr. Toker Dereli, Doç. Dr. Haydar Kazgan, Dr. Cudi Tuncer, Ortak Pazar uzmanı M. Henze, Amerikalı Prof. Dr. Dale Yoder.

Emek-sermaye münasebetleri, bizim son derece önemli meselelerimizdendir. Bu münasebetlerin hem iktisadî kalkınmayı köstekleyecek ve rejimi sarsmıyacak ve hem de emekçi haklarını ve sosyal adalet sağlayacak şkilde kendi özelliklerimiz de göz önüne alınarak düzenlenmesi ve dengeli olması şarttır.

Bu konunun yetkili kişilerin katıldığı bir seminerde ilmî açılardan araştırma ve incelenmeye tâbi tutulması çok hayırlı bir teşebbüs olmuştur. İktisadî Araştırmalar Tesisini tebrik eder ve seminere başarılar dileriz.

SAHİL YOLU ÖZLENEN BİR TESİSE KAVUŞTU

İSTANBUL'un turizm yönünden değerlendirilmesinde önemli rol oynaması beklenen Sirkeci-Florya sahil yolu üzerinde, turizm hizmetinin ifasında gereken bütün nitelikleri haiz ilk turistik tesis Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın teşvik ve kredi yardımları ile inşa edilmiş ve işletmeye açılmıştır.

Turistik âbideler bölgesi Sultanahmet'in, Cankurtaran mevkiinde, deniz kenarında, geniş oto parkı ve Mobil Servis İstasyonu bulunan Kalyon Otel ve Restauran'ı bilhassa orta halli ve arabalı turistlerin ihtiyacına cevap vermek üzere tesis edilmiştir. İl Turizm Komitesi ve Başkanlığı'nın sahil yolu için programa alıp tesbit ettiği bütün nitelikleri kendisinde toplayan Kalyon Turistik Tesisleri, sahil yolu üzerindeki ilk ve örnek tesis mahiyetindedir.

Başta Sayın İstanbul Valisi Vefa Poyraz, Vilâyet ve Belediye ileri gelenleri ,Turizm Bakanlığı temsilcileri, basın mensupları ve turizmle ilgili müesseselerin temsilcileri olmak üzere seçkin bir dâvetli kitlesinin hazır bulunduğu tanışma kokteyli sırasıda tesisler basın mensuplarına ve misafirlere gezdirilmiştir.

Sıtkı ve Yılmaz Tecmen kardeşlerin sahibi bulundukları modern KALYON OTELİ, tek ve çift yataklı ve hepsi banyolu veya duş'u olmak üzere 40 odalıdır.

Banyolu Odaların Fiatları:

	Yazın	*Kışın*	
Denize nazır	80.— TL.	60.— TL.	
Arka taraf	70.— TL.	50.— TL.	dır.

Lokanta kısmı, terasta ve içeride olmak üzere 300 kişilik kafetaryası günün her saatinde servis yapabilecek niteliktedir.

Ataköy plâjına 8 dakikalık mesafede, muhtelif diller bilen, yetişmiş personel kadrosuyla hizmete giren KALYON Oteli, «Mobil-Tur» programına dahil tesislerin en yenisidir.

Bilindiği gibi Mobil, Türkiye'de Turizmin gelişmesine yardımcı olmak amacıyla geçen yıl Haziran ayından itibaren uzun vâdeli bir «Mobil-Tur» programının tatbikine başlamıştır.

Fikir Karanlığı ve İki Karşı İdeoloji

Yazan : Ahmet Hamdi BAŞAR

TARİHİN büyük bunalım dönemleri, düşüncelerde ve inanışlarda anarşinin doğduğu devirlerdir. Yeni Türkiye'nin kalkınması işine böyle bir dönemde başlanmıştır. Zaten fikir iklimimiz son derece kuraktı. Canlı hiçbir yaratığın yaşayamadığı, ot bitmeyen, su yüzü görmeyen uçsuz bucaksız bir çölde gibiydik. Uzun yüzyıllar Dünyada olup bitenden habersiz, kendi dar kabuğumuza çekilmiş, cehalet ve gaflet içinde yaşadık. Neden sonra gözümüzü açıp Batı'ya baktığımız zaman, gördüğümüz manzara karşısında sarsılarak aşağılık duygusuna kapıldık, ve Garp'ta ne görürsek herşeyi mukaddes ve mübarek diye taklit ve ithal edip hayatımıza mal etmeye çalıştık. Tanzimat'tan bu yana, bizde aydın tabakanın inancına göre, modernleşmenin, Batılaşmanın ve medenî bir toplum olmanın yolu, Batı'yı olduğu gibi taklitten ibaretti. Orada kanun, rejim, ahlâk, âdet ne varsa hepsi dokunulmaz, değiştirilmez şeylerdi ve tıpatıp alınıp kullanılmak gerekirdi.

Türkler yolun en kolayını, en zahmetsizini seçme mutluluğuna ermişlerdi. Niye nafile didinip, uğraşıp Amerika'yı yeniden keşfetmeye çalışacaktık? Hepsi, herşey hazırlanmış, önümüze serilmişti. Bizim pişmiş armudu yememiz için, ağacın altına giderek ağzımızı açmamız yetecekti. Rejim mi istiyoruz? Hazırı vardı. Kanun mu istiyoruz? Her çeşidi, en güzelleri, en mükemmelleri Avrupa'daydı. Bizim yapacağımız yalnız şundan ibaretti: Pazara gidip mal seçer gibi, Avrupa'ya gidip istediğimizi seçmek! Bu inanış Cumhuriyet'e kadar ve hattâ ondan sonra da devam etti. Bu Doğu tembelliği halimize de uymaktaydı. Atatürk inkılâplarının temellerinden biri olan modern kanunları tercüme büroları kurarak alıvermiş ve topunu birden, okuyup tartışmaya bile lüzum görmeden, Büyük Millet Meclisinde kabul ettirivermiştik. Avrupa'dan alıp getirilmiş, orada kullanılmakta olan bir kanunu, doğru mu eğri mi diye, tetkik etmek haddimiz değildi. Böyle bir yetki Türkiye Büyük Millet Meclisinde bile olamazdı.

MİLLÎ devletimizi kurmamızdan ve Atatürk devrimleriyle batılaşmaya başlamamızdan sonra, kuraklık içinde cayır cayır yanan Türkiye'de çöl bitkisi gibi cılız iki fikrin doğduğunu ve hayatımıza hâkim olduğunu görüyoruz. Bunlardan biri devrimci, reformcu ileri aydın görüşüdür, ki ideolojisi Batı'yı tıpatıp, hiç bir şeye dokunmadan taklit etmekten ibaretti. Profesörü, politikacısı, idarecisi ile Türkiye'yi, Cumhuriyetten aşağı yukarı 1929'lar, 1930 lara kadar idare eden kadro bu ideolojiye bağlı adamlardan kurulmuştu. İkinci fikir «Biz bize benzeriz» dir ki ideolojisi aklımıza eseni, olaylar karşısında en uygun bulduğumuzu yapmak şeklinde özetlenebilir. Maymunca taklitçiliğin zararları anlaşıldıkça ve hazır aldığımız elbiseler içinde sıkışıp bunaldıkça bunlardan kurtulmak ve mutlak olmasını istediğimiz irademizi birtakım kayıtlar altına koymamak

için, bu formüle sarılmıştık. 1929 - 30'lardan sonra Türkiye, bu ideolojiye bağlanılarak idare edildi.

Taklitçilik te, «Biz bize benzeriz» diye dilediğimizi yapabilmek de fikrin red ve inkârından başka bir şey değildi. Batılaşmak yoluna girmiş olan Türkiye, Batıyı yaratan en büyük vasıtadan yine yoksun kalmıştı: Fikir kuraklığı Cumhuriyet'ten ve Atatürk devrimlerinden sonra bile korkunç şekilde sürüp gitmekteydi. Hattâ fikre karşı düşmanlık fazlalaşmıştı. Cumhuriyet tarihinde maddî ve manevî en ağır cezalara fikir üreticileri ve satıcıları çarpılmıştır. Eroin satanlar, adam öldürenler bile toplum içinde bunlar kadar zararlı insanlar olarak tanınmamıştır. Sık sık çıkan af kanunlarında fikir suçları çok zaman istisnalar arasına girmiştir. Oysa ki Türkiye batılaşacaksa, kıyafetten, kanundan, fabrikadan, binadan önce fikir kuraklığından kurtulması, fikre herşeyden fazla saygı göstermesi gerekirdi. İlerisi gerisi, sağı solu herşeyile fikre saygı ve güven... Bundan yoksunduk, ve şimdi bile bir ölçüde yoksun kalmakta devam ediyoruz.

İŞTE biri Batı'yı kayıtsız şartsız taklit; öteki de aklımıza eseni tatbik diye özetleyebileceğimiz, çölde bitkiyi andıran, iki fikrin çarpıştığı ve iktidarda bulunanların el yordamiyle bu iki karşı yolda ileri geri, sağa sola zikzaklar yaparak bocalayıp kadıkları 1930'larda Türkiye'de gerçek fikrin ilk ışıkları parlamaya başlamıştır: Ne Batı'yı olduğu gibi taklit, ne de «Biz bize benzeriz» diye dilediğimizi yapmak tutacağımız yol olamazdı. Türkiye'nin kendisine özgü bir kalkınma yolu bulması lâzımdı. Batı dünyası dışında ve ona karşı olan bir dünyanın Türkiye öncüsü olmuştu. Sömürge ve yarı sömürgelerin uyanışı, emperyalizme karşı ayaklanmaları, bağımsız devletlerini kurarak kalkınmaya girişmeleri devri başlamıştı. M. kurtuluş hareketleri, yeni bir ideolojiye dayanılarak başarılabilirdi. Bu hareketlerin dünya ölçüsünde önderliğini yapan Türkiye, ne Amerika ya da Sovyet Rusya'yı örnek almakla, ne de «Biz bize benzeriz» diye aklına eseni yapmakla kalkınamazdı. Türkiye'nin omuzlarına çok önemli ve onurlu bir tarihî misyon yüklenmişti. Millî kurtuluş hareketlerinin ideolojisi, Türk inkılâbının seyri içinde doğacaktı. Bu ideoloji, yeni dünya fikrini de kapsayacaktı.

Bu ana fikrin biri Ankara'da, öteki de İstanbul'da olmak üzere —ne şahısları ne de düşünceleri bakımından birbirlerini tanımayan— iki kişi tarafından ortaya atılması ve ideolojik araştırmalara başlanması aynı tarihlerde olmuştur. 1z30'larda Ankara'da «Kadro ve İnkılâp» kitabiyle Şevket Süreyya, İstanbul'da da «İktisadî Devletçilik» kitabiyle bu naçiz kalem sahibi bu fikir akımını temsil ediyorlardı. Şevket Süreyya aşırı devletçiydi; ve devletçiliği devamlı bir rejim olarak savunuyordu. Bizim için ise devletçilik geçici bir zamanla kayıtlı özelci ve özgürcü bir rejime geçiş için vasıtadan ibaretti.

BU İKİ fikir akımının her fikir gibi, olgunlaşması, sistemleşmesi için uzunca bir döneme ihtiyaç vardı. Aradan 30 - 35 sene geçmesine rağmen, hâlâ Türkiye'nin kendine özgü bir fikre, kalkınma yoluna muhtaç olduğu gerçeği kavranmış, kabul edilmiş değildir. Buna rağmen, birbirine karşıt olan «Kadro» ve «İktisadî devletçilik» doktrinleri, Cumhuriyet'ten sonra kurak iklimimizde güçlükle doğup gelişen tek orijinal fikir olmak özelliğini kazanmıştır. Ancak Kadrocu Şevket Süreyya, ya söyleyeceklerinin hepsini söylemiş olmasından, ya da mücadele yolunun çıkmazlığını anlamasından dolayı dâvasının arkasını bırakarak işi hâtıralar yazmaya dökmüştür. Suyu Arayan Adam, Toprak Uyanırsa kitaplariyle kendi hayatını canlandırdıktan sonra, üç ciltlik Tek Adam, şimdilik iki cildi çıkan İkinci Adam kitaplariyle de Atatürk ve İnönü'nün tarihini yazmaya çalışmıştır. Bu kitaplarında Şevket Süreyya, bol bol kendi doktrininin savunmasını yapmakta ve bu doktrine göre giriştiği teşebbüslerin hikâyesini vermektedir. Temmuz sayımızda «İkinci Adam: İnönü» kitabının 2. cildi dolayısiyle gerek İnönü devrini ve gerek Ş. Süreyya'nın doktrinini yeren bir yazı yayınlamıştık. Arkadaşımız bu yazımızî uzun bir mektupla cevaplandırdı. Biz de kendisine bir cevap yolladık. Konu iki arkadaş a-

rasında kalacak nitelikte olmadığından, bu sayımızda aldığımız mektupla verdiğimiz cevabı okuyucularımızın bilgisine sunuyoruz.

Aşırı devletçiliğin, sol akımların revaç bulması için olanca çabanın harcandığını ve bunların aydınlara özgü snobizm halini aldığını göz önüne alarak, iki karşıt doktrin adamının «devletçi-özelci» tartışmalarında artık son sözlerini söylemeleri zamanının geldiğine inanmaktayız. Herşeyin devlete geçmesini, fakat bunun zamanla yavaş yavaş olmasını isteyen Şevket Süreyya'nın tezi mi, yoksa devletin özelci bir rejimi kurmak için sadece vasıta olmasını savunan bizim tezimizin mi gerçeklerimize uygun olduğu da ancak bu suretle anlaşılmış olacaktır.

Ş. Süreyya Aydemir'in Mektubu

Ankara, 20 Temmuz 1967

Kardeşim HAMDİ;

BARIŞ DÜNYASI»nın Temmuz sayısında çıkan «İkinci Adam-İnönü» yazını okudum. Daha doğrusu okuduk. Hattâ bu okuyuş galiba biraz da merasimli oldu. Yakup Kadrinin evindeydim. Yazıyı ilk önce o okuyup bize dinletmek istedi. Fakat eşi dayanamadı. Yakub'un bazı satırları hecelercesine sökmeye çalışan halini görünce Dergini onun elinden aldı. Ve işte o zaman biz dinleyenler kendimizi, hem yazının ruhuna, hem bayan

Karaosmanoğlu'nun âhengine kaptırdık. Çünkü Leman Karaosmanoğlunun, hem konuşmaları, hem okuyuşu bir sahne sanatkârlığı âhengindedir. Onda her kelime teatral ölçüleri içinde yerini alır. Hattâ bunları dinlemenin bile bir prensipi vardır. Sahnedeki artiste nasıl müdahale edilemezse, bayan Karaosmanoğlu'nun hem hitâbet, hem inşâd kaideleri içinde yürüyen konuşma ve okumalarına da öylece müdahale edilemez. Hülâsa senin fikir ve tenkit yazın, müsamaha kabul etmez bir okuyucu ve dinleticinin eline düştü. Bu sayede de hepimiz, hele ben, senin ne yazdığını, ne demek istediğini, hiç bir kaytarma imkânı bulamadan dinlemiş, anlamış olduk. Ama sanıyorum ki sonunda, Bayan Karaosmanoğlu da bu uzun tahlili, hem de bu günlerde içinde bulunduğu üzüntülere, ruh sarsıntılarına rağmen beğenmiş olacak ki, okuma işi bitip biz tartışmaya geçerken o «Barış Dünyası»nı derledi, topladı, paketledi. Ve üstüne adresi yazıp bana verdi. Postaya atılmak için. Dergin, Almanya'da hasta bulunan kardeşi ve seninle benim müşterek dostumuz Burhan Belge'ye gönderiliyordu. Evet; dostumuz Burhan hasta... Belki okumak ta onu yoracak. Ama ben Dergiyi ertesi sabah uçakla Almanya'ya gönderdim. Bu yazı ve fikir araştırmaları, hiç olmazsa şöylece de olsa, onunla aramızda müşterek bir hava yaratsın diye...

*

İşte kardeşim; «İkinci Adam İnönü» yazın üzerinde tartışmalarımızdan önce, böyle merasimli bir sahneye konuluşa zemin oldu. Ve böyle oluşu iyi oldu. Yakup Kadri'nin ilk şaşkınlığı; senin, Ankara - İstanbul yolculuğunda ve bir otobüs içinde, nasıl olup ta, İkinci Adam gibi hacimli bir kitabın hiç olmazsa mühim bir kısmını sarsılmadan okuyabilmen üzerinde oldu. Evet; otobüs, otomobil yolculuklarında ben de bir şey okuyamam. Ama ben ona senin, vaktiyle iyi bir binici olduğunu, hattâ bu yüzden bir de ağır kaza geçirdiğini, bu sebeple de gençliğinden beri harekete alışık bir insan olduğunu hatırlatmaya çalıştım. Hülâsa otobüste giderken de bir ağır kitabı okuyabilmenle, hepimizin gıpta ettiği bir sabır ve mukavemet misali vermişsin. Buda, sana yakışan bir şeydir. Herşeye rağmen sabırlılık ve devam... Zaten ben de İkinci Adam'ın ikinci cildinde ve senden bahseden parçada, senin bu sabır ve devamlılık vasfına işaret etmedim mi?

★

KARDEŞİM; bu uzun ve elbette konu dışı sayacağım satırlardan sonra, şimdi konuya döneyim ve evvelâ ilk vazifemi yapayım: Bütün kitaplarım için olduğu gibi, İkinci Adam'ın ikinci cildi üzerindeki dostça ilgilerin için de teşekkürler...

Senin yazının bütünü de, tıpkı benim yaptığım gibi, bu kitapta ele alınan devrin bir değerlendirilmesidir. Tabiî senin açından. *Ama samimiyetle itiraf edeyim ki, pek az satırlar ve hükümler istisna edilirse, senin yazının altına ben de tereddütsüz imza koyabilirim.* Evet; bir devir yaşandı. Hattâ bu devri, yalnız İsmet Paşa'nın iktidar devri olarak değil; 1923 - 1950 arasındaki devre olarak ta daha geniş ölçüde alabiliriz. İşte bu devrede ve herbirimizin kendi açı ve ölçülerine göre değerlendirilmiş olsa da, Sistem ve Doktrine dayanan ve hele devamlı bir tatbik ve icra prensipi ifade eden belirli bir İktisadî siyasete yönelememişişdir diyebiliriz. Meselâ benim İkinci Adamın ikinci cildinde ele aldığım şu Tarım-Toprak işinin gelişmelerini alalım. Gazi Mustafa Kemal'in daha 1922 de Köyü, Ziraatı herşeyin temeli olarak değerlendirmesine ve Köylüyü Efendi ilân etmesine rağmen; 1938 de hayata gözlerini kaparken, Ankara borsasında Buğdayın ancak 3.5 kuruş değer bulabilmesi ve müstahsile ödenen bu 3.5 kuruş üstünde de Alıcı-Değirmencinin bir sürü oyunlar oynayabilmesi, asıl temel mesele olan Tarım-Köylü ve ziraî mahsul fiyatları üstünde bile bir siyasete sahip olmayışımızın ve bir harekete yönelemeyişimizin en önemli delili değil midir? Senin Buğday meseleleri ve buğdayı üzerinde en çok durulması gereken ve birçok düğümlerin çözülmesinde bir baz sayan araştırmaların, yayın ve mücadelelerinle bu konuda hepimize tekaddüm edişin de, şimdi daha iyi anlıyorum ki, büyük, fakat değerlendirilemeyen bir dâva olmuştur.

Hülâsa gerek 1923 - 1938 ve gerekse 1938 - 1950 arasındaki devrede, Türkiye'nin

iktisadî siyasetini daha derinden işleyecek olan araştırıcılar, bu devrelerin değerlendirilemeyen imkânları ve kaçırılan fırsatları üzerinde çok düşündürücü problemler ortaya atacaklardır. Ben İkinci Adam ciltlerinde bunlara az-çok yer vermeye çalıştım. Birinci ciltte yer alan «Bir sahipsizliğin hikâyesi» ikinci ciltte «Tarım problemi ve Toprak reformu» üzerindeki başarısızlığın hikâyesi, nihayet Sanayi alanında «Kaçırılan fırsatlar» ve hele Harb sonrası İnşa ve Kalkınma Proğram ve Plânlarının değerlendirilememesi üstündeki açıklamalarım» az-çok ilgilenecek bahisler olsa gerektir.

Şimdi ve senin bu son yazının da bende uyandırdığı etkilerle bu hazin neticeyi tekrar kafamda canlandırmaya çalışıyorum. Arkada kalan uzun yılları hayalimde bir daha yaşayarak ve nice iç hesaplaşmalardan sonra ve beni tanıdığın için senin gayet iyi anlayacağın gibi, herhangi bir övgü zaafına düşmeden şu neticeye varıyorum. Bunları burada özetleyeceğim. Ama bu varışları, mutlak hakikat olarak değil, ancak benim kendi açımdan doğru gördüğüm değerlendirmeler olarak kaydettiğimi de ayrıca belirtmeliyim:

Bana öyle geliyor ki, 1930 - 1950 devresinde biz, tarihimizin akışında etkileri olabilecek iki imkânı, harekete getirememişizdir. Kanaatımca bu imkânlar şunlardı:r

1— Zaten iptidaî, yahut az gelişmiş bir ülke olan 1923 - 1950 Türkiye'sinde ziraatı, sanayii, ulaştırmayı, kredi cihazlarını, eğitimi ve benzeri millî faaliyet kollarını; ileride toplumu keskin bir sınıflaşmaya, yani bir sınıflar kavgasına sürüklenmeyecek şekilde, proğramlı, plânlı bir murakabe altına alabilirdik. Bu yapılamamıştır. Bu plânlamada en büyük yaratıcı kaynak, tabiî Millî gücün seferber edilmesi olacaktı. Atıl güç, hareketli güç haline getirilecekti. Böylece de Türkiye, topyekûn bir inşa hareketine ve heyecanına yöneltilebilirdi. Bu, başarılamamıştır. Kaldı ki, bu büyük hareketi besleyebilecek, Atatürk gibi bir potansiyele de maliktir, ve bu bizim tarihî şansımızdı. Bu şans israf edilmiştir.

2— İkinci Dünya Harbinin son yıllarında hazırlanıp, İkinci Dünya Harbi sona ermeden önce Hükûmete sunulan, avanprojeleri veya teferruat plânları ilgili teşekkül ve Vekâletlerin kasalarını da dolduran «Harb sonrası Kalkınma Plan ve Proğramları»nı tatbikat sahasına koyamadık. Bu da bizim İkinci büyük şanssızlığımız olmuştur. Bu konu üzerindeki yeterli açıklamaların, İkinci Adamın ikinci cildinde yer aldığını biliyorsun...

Birinci maddede yer alan ülkü, bildiğin gibi, Kadro hareketinin ve neşriyatının temel görüşüydü. Senin bu son yazında da değindiğin ve bence önemi kafamda gittikçe beliren bu hareketin gayesi, gene bildiğin gibi ne Komünizm dâvası, ne de buna benzer bir şeydi. Bence Kadro bizde, ilk Sosyal Ekonomik milliyetçilik akımıdır; ve bu noktayı kaydederken de hiç bir övgü zaafına düşmeden, diyebilirim ki ilk ve son Sosyal-Ekonomik milliyetçilik hareketidir. Kaldı ki, Kadro'nun Millî Kurtuluş Hareketlerini çağımızın en büyük iki tezadından birinin çözülüşü olarak görüşü ve bu hareketleri, Üçüncü Enternasyonal'in savunduğu gibi Cihan İhtilâlinde proletarya mücadelesinin bir peyki ve yardımcı gücü değil, müstakil bir Dünya Tezadı olarak alışı, ona çağdaş akımlar arasında, tamamen özgür bir hüviyet verir. Bu dünya ve memleket görüşünün, gereği gibi bir tatbik alanına geçemeyişi, kendi görüşüme göre Kadro'nun bahtsızlığı kadar, memleketin de bir şanssızlığı olmuştur...

★

İkinci ve gene kaçırılan, değerlendirilemeyen imkâna gelince, bunun önemini ayrıca blirtmeye bile lüzum görmüyorum. Fakat kitabımda da işaret ettiğim gibi, bu plânlar manzumesinin değerlendirilememesi yalnız C.H.P. iktidarını İkinci Dünya Harbi sonrasında temelsiz hattâ lüzumsuz kılmakla kalmamıştır; Memleketin gidişine, sosyal kaderine ve bütünü ile içtimaî nizamın yapısına da bambaşka bir dönüm noktası getirmiştir. Yani 1923 te tarih sahnesine konan Türkiye Cumhuriyeti için Mustafa Kemal'in tahayyül ettiği, yahut sezdiği «İmtiyazsız-Sınıfsız» değilse bile, muvazeneli ve Halk yararına bir inkişaf nizamı, bu son fırsatı da değerlendirememekle artık tarihe karışmış ve mukadder bir Kapitalist gelişmenin bütün şartlarına ve akibetlerine zemin hazırlamıştır...

★

BU NOKTADA biraz durmalıyım: Ben Türkiye'nin, Kapitalist bir düzen içinde katiyyen gelişemeyeceği kanaatında değil, Kapitalist bir yoldan gelişmemesi, çünkü bunun ileride, hattâ bu günden pek çok sosyal çelişmelere yol açacağı kanısındayım. Bu çelişmelerin bazan dışa karşı iktisadî-siyasî tabiiyet, içe karşı da. Sınıf kavgalarının her şekline gebe bir sosyal yapı doğuracağı ve bunun zararlı olduğu görüşündeyim. İyi ama, hattâ kitabımın son cildinde de etraflıca verdiğim gibi, siyaset denilen sanatın, Eflâtun'un o kadar güzel ifade ettiği gibi gayesi ve konusu, halk içindeki tezatları, halkın yararına yöneltmek değil midir? Bu böyle olursa, miltin geleceği ve sosyal sıhhatı bakımından daha doğru olmaz mı? Daha doğrusu Türkiye tarihinin bütün gelişme şartları, bunun böyle olmasını emretmiyor mu?

Ama ne çare ki, bugün Türkiye'de tercih edilen yol, kayıtsız şartsız, aşırı derecede şımarık ve müsrif bir kapitalizmin, milletin iç ve dış bütün kaynaklarını seferber ederek, bir an önce ve elbetteki sunî temeller üzerinde meydana getirilmesidir. Ama ne var ki, bunu böylece ve her ne pahasına olursa olsun tahakkuk ettirme yoluna kendini verenler, sosyal bakımdan bugünkü ve yarınki etkileri iyi incelenmiş olan bu hareketin, bizzat sosyal yapıya saçtığı tohumları katiyyen hesaba katmıyorlar. Hem ekonomik düzen, hem sosyal zihniyet bakımından... Ama ne var ki, sosyal siyasetin ve iktisadî kalkınmanın da değişmez kanunu şudur: Ne ekilirse o biçilir... Eğer ben aldanmıyorsam, biz sınıf kavgası ekiyoruz ve sınıf kavgası biçebiliriz...

Bu gelişmenin temel unsurları üstünde incelemelere ve objektif değerlendirmelere yöneldikçe karşılaşılan manzara, hep bunu teyid etmektedir. Böyle temel sentezlerin ise böyle bir mektupta yer alabilmesi elbette mümkün değildir. Fakat öyle değil de, sadece satıhta yüzen ve hattâ günlük gazetelerin konuları olan olaylara bile göz atsak, düşündürücü gerçeklerle karşılaşırız:

Yatırım iyi şeydir. Ama fabrika ve ma-

kina, her şey demek değildir. Hele gelişigüzel sanayi şehirleşmeleri, gelişigüzel demografik yığınlaşmalar, sadece birer âfettir. Meselâ kapitalizmin önde gelen ülkeleri olan İngiltere, Almanya gibi yerlerde görülmeyen gecekondular yığınlaşmasını alalım. Bunların, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi şehirler etrafında, her vesile ile infilâk edebilecek birer «Makedonya Kaosu» yarattığını görmemek kabil midir? Meselâ Ankara'da ve resmî beyanlara göre halkın % 65 i gecekondularda oturur. Yani Başkantte gecekondularda 600.000 kişi? Hem de Ankara'da fabrika da yok. Geçen yıl Gençlik Parkı'nda Yüksek Mühendislerin bu konuda tertipledikleri bir sergide bu hal bütün cepheleri ile sergilendikten sonra, kapıdan çıkarken önünüzde, bir büyük istifham (?) işareti görüyordunuz... Halbuki Türkiye kırları, hep yeni şehirler, fabrika ve işçi bekliyor. Sonra sanayi demek aynı zamanda, elbette ki işçi demektir. İkinci Beş Yıllık Plan sonunda Türkiye, ziraat amelesini saymasak bile, 2 milyona yaklaşacak bir işçi kadrosuna sahip olacaktır. Bu kadro, ya rahat bir halk düzeni ve şuuru içinde yerleşir, ya yerleşmez. Eğer yerleşmezse, onun yoksunlukları, millî ıztırap halini alabilir. Bu gün görünen gelişme ise budur...

★

HÜLÂSA çelişmeli bir kapitalizmin mukadder problemleri ve sunî beslenmesi, münevverler efkârını ilgilendirecek niteliktedir. Politikacı buna gözlerini ve kulaklarını, yahut idrâkini tıkasa bile aydınlar, memleketin gelecekteki huzur ve selâmeti için, bu konuların üstüne eğilmelidir. Ya bu konuya eğilen aydınlar, eğer inşacı ve reformist çabalara yönelirlerse, onları hırpalamak değil, ancak desteklemek, çalışmalarına yardımcı olmak gerekir. Bu gün bu alanda karşılaşılanlar ise, ümit ve cesaret kırıcıdır. Demagog, gittikçe siyasetçinin yerini almaktadır; ve demagoji, neredeyse Devlet Tebliğleri haline gelmektedir. Bunun sonuçlarının getireceği ıztırabı ise, yarın bizzat bu demagoji'nin rüyasına kendini kaptıranlar, yahut onların çocukları, torunları da çekebilirler... Millî bir huzursuzluğun ve iyi yerleşilememiş, düzenlenebilmemiş olmanın vereceği sosyal çelişmeler şeklinde...

★

Kardeşim; galiba konuyu taşırdım ve konumuzun sınırlarını iyi tâyin edemedim. Ama senin yazında işaret ettiğin kaygılarla, bu taşkın dertleşmeler arasında, ne de olsa müşterek bir platform vardır... Daha uzun yazarak fazla vaktini almak istemem. Bu uzun tartışmalarımızı, gene seninle buluşacağımız zevkli saatlerin konuşmalarına bırakayım. Gözlerinden öperim...

Şevket Süreyya AYDEMİR

CEVABIMIZ

2 Ağustos 1967

Kardeşim Süreyya,

BARIŞ DÜNYASI» nın Temmuz sayısında, senin «İkinci Adam - İnönü» kitabın üzerine yazdığım yazıyı Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun evinde sayın eşinin bir sahne sanatkârlığı âhenginde okuyup size dinletmesi pek iyi olmuş. Çok yazanlar okumayı pek sevmezler. Belki yazımı üstünkörü okuyacak ve ne demek istediğimi tam anlıyamayacaktın. Bayan Karaosmanoğlu'ya müteşekkirim. Onun sayesinde yazdıklarımı, mektubunda da belirttiğin gibi, hiç bir kaytarma imkânı bulmadan anlamış oldun.

«Samimiyetle itiraf edeyim ki pek az satırlar ve hükümler istisna edilirse senin yazının altına ben de tereddütsüz imza koyabilirim» demiş olmana sevindim; fakat şaşmadım. Çünkü senle ben, 1930 lardan beri aşağı yukarı 37 senedir, Türkiye'de Millî Kurtuluş ve Kuruluş hareketlerinin bir ideolojik temele dayanması tezini savunmuş, ve birbirinin aksi yönlere bağlı kalmakla beraber, «Biz bize benzeriz» vecizesiyle ideolojiyi red ve inkâr eden gidişle fikrî planda durmadan savaşmış - kendi çapımızda - iki tek adamız. Bunu bizim söylememiz tevazua yakışmaz, ve belki de şımarıklıktır; ama ne bir övgü, ne maddî ve manevî bir ihtirasımızı tatmin etme, ne hiç bir şey beklediğimiz yok. Sen 1930 larda «Kadro ve İnkılâp» da neler yazmışsan ben de aynı günlerde iktisadî Müşavir olma

şerefini kazandığım sıralarda, Atatürk'e aynı şeyleri söylemekteydim. Tarihin müstesna ve çok orijinal bir sayfası açılmıştı. Yarı sömürge olmaktan kurtulup millî devletimizi kurmuş ve bağımsızlığa kavuşmuştuk. Kalkınacak; ileri milletler arasına karışacaktık. Bunun Batı memleketlerinin tuttukları ve Rusya'nın tutmaya çalıştığı yollardan tamamen ayrı bir yolu olması gerekirdi. GAZİ başımızda iken bu yol bulunup açılabilir; bütün geri kalmış memleketler ve hattâ kalkınmış memleketler için de örnek olabilirdi.

Başımıza, yaşımıza, bilgi ve tecrübe yönümüze bakmadan senle ben - birbirimizi hiç tanımadan ve tabiatiyle üzerlerimizde hiç birimiz en ufak bir etki yapmadan - bu yolu bulma ve gösterme cür'etine kapıldık. Senin alnında bir de komünistlik damgası vardı. Savunduğun koyu devletçilik teziyle bu damgayı büsbütün görünür ve ışıldar hale getirebilme tehlikesiyle karşı karşıya idin. Buna rağmen, bende olmadığına şüphe bulunmayan, politika taktiğin sayesinde, üzerine düşen yıldırımlardan korunmasını bildin; ve uzun yıllar devlet hizmetinde, Lise Müdürü, Müsteşar Muavini, Heyet reisi olmak dolayısiyle fikirlerinle birlikte yaşamak ve onları söyleyip yazmak, ya da tuttuğun köprü başlarında yürütmek imkânını kazandın. Sen devletçiliği bir gaye, devamlı bir rejim olarak savunurken, ister istemez komünizme varan bir yolda yürüyordun. Ben de devletçiydim ama, bunu bir gaye değil, sadece bir vasıta olarak kabul ediyordum. Benim için hedef, devletin yapıcı, kurucu güciyle en kısa zamanda Ortaçağ ekonomisinden kapitalist ekenomiye geçmek, fakat liberalizme karşı ve aynı zamanda sosyal düzene bağlı olarak kurulmuş ve kurulacak ekonomik bünyeyi fertlere mal etmekti. Devletçiliğin ve devlet sermayedarlığının ebedî bir rejim olmasından son derece korkardım. Bunun bir irtica, bir Ortaçağ'a dönüş olacağı kanısındaydım. Fertçiliğe, özel teşebbüs ve sermaye rejimine, yönelmiş olmama rağmen, devletçiydim. Fakat, iki camî arasında kalmış beynamaz gibi, ne devletçilere ve ne de özelcilere kendimi beğendiremedim. Hele devletçi cephede, her gün artan toyluğum dolayısiyle, herkesi kendime düşman ettim. Umum Müdürü olduğum ve tek başıma kurup yürüttüğüm Liman Şirketi'nden atıldıktan sonra yüzüme devlet kapısı ebediyyen kapalı kaldı. Hiç bir işe çağırılmadım; kimseye kendimi ve fikirlerimi beğendiremedim. Hattâ Atatürk'ün nazarında «Hayalperest» bir adam olarak tanındım. Bu bakımdan tek adam olmamdan anlaşılması gereken mânâ, yalnız kalmış olmaktan ibarettir. Bunda hiç kimsenin hiç bir kusuru yok; bütün kabahat bende... Kendimi mi tanıtamadım? Ne münasebet! Her devirde — İnönü devri bir istisna teşkil edebilir — İktidarın zirvesinde bulunanların bir kısa süre yanlarında ve beraberlerindeydim. 1930 da Atatürk'le, 1945 de Demokrat Parti kurucularıyle, 1950 de sözü geçen bir milletvekili olarak iktidar partisi arasında, 1960 da Millî Birlik Komitesinin içinde bulundum. Hep kısa süre ve hep sonunda kötü kişi olarak, onlardan ayrılarak...

FAKAT; kardeşim Şevket Süreyya... Senin aşırı devletçilik yapmana rağmen benden fazla itibar görmenin ve pek az sarsılmanın, senin taktik ustalığından başka, bir nedeni daha var: Türkiye'de iktidara hâkim olan sınıfı savunuyordun. İdeolojin ona yarıyordu. Bense bu sınıfa «Kapıkulu» adını takmıştım. Geri ve tasfiyesi gereken bir sınıf diye onunla mücadeleye girişmiştim. Senin devletçiliğin memur devletçiliğiydi. İktisadî hayatın memurlar eline geçmesini; bankaların, fabrikaların, ticaret yerlerinin ve herşeyin onlar tarafından idare edilmesini istiyordun. «Kadro» cuydun. Bütün bu işleri iyi kadro kurulursa devletin başarabileceğine inanıyordun. Neye, diyordun, Maliyede Nakit İşleri Müdürü, bir bankanın umum müdürü olamasın? Devletin dış ticaret işlerini idare eden adam pekâlâ devletin kuracağı Ticaret Ofisini de idare eder. Bilmiyorsa zamanla öğrenir, başarır. Özel teşebbüs ne demekmiş? Var mı şimdi özel teşebbüs? Neye uğraşıp yeniden müteşebbisler yetiştirip, onların para kazanmalarına, milyoner olmalarına, fabrikalar, bankalar, işletmeler kurmalarına çalışacağız? Bunların hepsi milleti soyarlar. Daha fenası — mektubunda da belirttiğin gibi — sınıf düşmanlığı tohumunu atarlar. Bu, milletin geleceği ve sosyal sağlığı bakımından tehlikedir. Bugün cılız olan özel teşebbüs, yetişme ortamı bulur-

sa palazlanıp millî bünyeyi bir ahtapot gibi sarar; ondan kurtulmak için bu ahtapotun başını ezmek, ihtilâl yaparak ortadan kaldırmak gerekecektir. Mademki yok, şimdi, yaratmayalım bunları... Kalkınma işini devlet üzerine alır; özel teşebbüse bütün kapıları kapar, her işi memurlarla idare eder, fikrindeydin.

Kaba özeti bu olan Kadro doktrini, iktidara hâkim olan kapıkulu sınıfının pek işine geliyordu. Sen «Ben komünist değilim» diye teminat verdikçe — hakikaten komünist olmadığına ve savunduğun dâvaya içten bağlandığına ben de inanmaktayım — ve Millî Kurtuluş hareketleri, Cihan içinde Türkiye doktrinlerinle memur devletçiliğini desteklediğin anlaşıldıkça, aranır ve hiç olmazsa zararsız adam olman tabiiydi. Nitekim senin devlet kapısından uzaklaştırılman kapıkulu iktidarının yıkılmasından, yani 1950'den sonra oldu. 1950'ye, Beyaz ihtilâl diyordum; çünkü kapıkulunun elinden iktidarı alıp millete yani sosyal sınıflara mal edecek bir devrim olması özlemindeydim. Bilmem hatırlar mısın? 1950 seçimlerinde AP nin İstanbul Milletvekili olarak yasama görevine başladıktan sonra, ilk Adnan Menderes hükümetinin program nutku üzerinde Grup adına yaptığım konuşmada bu noktaya değinmiş ve «kapıkulu» deyimini kullandığım için de hem muhalefetteki Halk Partisinin, hem de kendi Partimin içinde yeni düşmanlar kazanmıştım.

D.P. nin önderlik ettiği beyaz ihtilâl, tarihî seyri içinde kapıkulunu tasfiye etmek şöyle dursun, yeni bir kapıkulu yaratmakla sonuçlanmıştır: Partici sınıfı. Başlangıçta bu iki sınıf birbiriyle çatışmış; fakat kısa zaman sonra bir kompromiye gidilerek memur ve partici, kapıkulunun iki kolu, iktidarı aralarında kardeş kardeş paylaşmışlardır. İktidara dayanarak, devlet gücünü sömürerek para kazananlar, ister tüccar olsun ister fabrikatör veya bankacı olsunlar, kapıkulu sınıfına mensupturlar. Bu kompromi uzun sürememiş; partici sınıfın deomkrasi dolayısiyle elde ettiği hâkimiyeti kötüye kullanması üzerine bozulmuştur. 27 Mayıs ihtilâli, kapıkulunun partici sınıfa karşı ayaklanmasdır. Bu hareketten sonra partici sınıfı — bütün demokratik kurallar ve kurullara rağmen — iktidara tam olarak hâkim olamamaktadır.

1930'larda memur devletçiliğine dayanan (Kadro) doktrini, belki bu sınıf karşısında iktidara hevesli başka bir sınıf olmaması dolayısiyle — geçici bir süre için — realitelere uygun denebilirdi. Fakat aradan birçok yıllar geçtikten, demokrasi kabul edilip hem partici sınıfı, hem de burjuva ve işçi sınıfları kuvvetlenerek örgütleşmeye başladıktan sonra, böyle bir doktrinin hayatla ve gerçeklerimizle ilgisi kalmamak gerekir.

Şimdi Türkiye'de çok şey değişmiştir. Bunun farkına varılmasında büyük fayda vardır. Senin eski Kadrocu olarak eski görüşlerinde direnmiş olman, benim gibi seni seven ve takdir eden arkadaşlarına üzüntü verir. Bu değişiklik — olgunluk dönemi henüz tamamlanmamış olmasına rağmen — politik, ekonomik, sosyal ve kültürel bünyemizi sarmıştır. Demokrasi vardır, ve parti mücadeleleri «Vatan - Silistre» edebiyatı gibi «Yaşasın hürriyet, kahrolsun istibdat» bayrağını dalgalandırma hareketi olmaktan çıkmıştır. Bu çok önemli bir değişmedir. Bugün Türkiye'de ancak üç doktrin etrafında üç parti kümeleşmesi olabilir; ve bunların dışında «Hürriyet, Anayasa, millete refah, memlekete saadet» filân gibi lâf kalabalığı içindeki bütün partiler silinmeye mahkûmdur. Bir küme parti, memur- kapıkulu sınıfına dayanır (Halk Partisi ve istersen senin kurabileceğin bir parti gibi). İkinci kümeleşme özel teşebbüs ve sermayeye dayanan serbest rejim taraflısı partiler; üçüncüler de emekçi ve işçi sınıfı adına iktidara el koymak isteyen sosyalist partiler.

Kapıkulu partileri - ki Halk Partisi başta olmak üzere liderleri bu sınıfın temcilcileri olan CKMP bu kategori içindedir - eriyip gitmeye mahkûmdurlar. Çünkü kapıkulu, sosyal basamakların altında kalmış geri bir sınıftır; ve tarihî seyre göre iktidarı diğer sosyal sınıflara teslim etmeye mecburdur. Bundan dolayı şimdi Ana muhalefet partisi olan Halk Partisi, memura değil, emekçi sınıflara dayanarak, Ortanın Solu politikasiyle, kategori değiştirme yoluna girmiştir. Ancak bu değişim, açık olarak ifade edilemediği, düpedüz emekçi ve işçi sınıflarına dayanamadığı ve aynı zamanda bu nitelikte açık damgalı bir

başka parti bulunduğu için, başarılı olamıyacaktır.

İkinci küme partilere tek misal olarak AP ortadadır. Büyük çoğunlukla iktidarda bulunması, gün geçtikçe daha berrak hale gelen tutumu ve gidişi bunu göstermektedir. AP'nin, sosyal devlet anlayışına uygun başarıları olursa, daha bir süre iktidara hâkim olacak kütle partisi imtiyazını muhafaza edebilir.

Üçüncü kategori partilerden TİP in normal demokratik kurallar altında iktidara yaklaşması henüz mümkün olamaz. Çünkü, AP'nin aksine TİP, işçi kütlesine dayanarak aşırı sosyalizm rotasını güdecek yeni bir kapıkulu sınıfını temsil etmektedir. Türkiye'de işçiye, köylüye dayanan partilerin başarı kazanmaları — bugünkü sosyal ve ekonomik ortam içinde — tamamen realite dışıdır. Bu konuyu ileride ayrıca sana yazarak, görüşünü öğrenmek isteyeceğim. Şimdilik köylü ve işçi partilerinin bir anlama kapıkulu partileri olacağını ve iktidara geçemiyeceklerini belirtmekle yetineceğim.

Ş*evket Süreyya;*

Sosyal değişimler, o toplumları daha iyi bir düzene ulaştırmak isteyen hayırsever insanların, idealistlerin çizdikleri yolda olmaz. Tabiatın çizdiği yoldan toplumu kimse ayıramaz; ya da ayırmaya çalıştıkça toplum sarsılır, yolundan olur ve zarar görür.

Türk toplumunun gelişmesindeki tarihî istikamet, tek örgülü cemiyetlere özgü kapıkulu devletçiliğinden, çift örgülü cemiyetlerde yaşayan kapıkulu dışı sosyal sınıfların — hattâ önder olarak partici sınıfının — iktidara geçmesidir. Bunun için memurun elindeki kamu otoritesini kullanma yetkisini daraltmak ve devlet makinesinde ve fonksiyonlarında çok geniş reformlar yapmak şarttır. Aynı zamanda Devletin iktisadî hayatı eline alıp en büyük işveren yerine geçmesini, geçmek zorunluğu varsa orada istediği gibi hüküm sürmesini mutlaka önlemek lâzımdır. Şunu belirtmek isterim ki, Türkiye'de özelciliğe yönelmiş, sosyal bir devletçilik, tutulacak tek yoldur. Kalkınma döneminde devlet ve özel sektör elbirliğiyle çalışacaktır.

Yatırım yapacak kimin tarafından, ne kadar çok iş yapılırsa makbuldür. Ama bu kalkınmada hedef kapıkulunu iktisadî ve sosyal hayatın başından uzaklaştırmak ve işletmeleri halka mal etmektir. Bu ilkeyi — büyük kapitalist kümelerinin, aracıların, kompradorların sömürmesi ve bu gibi sakıncalar dolayısiyle — bırakmak yerine, bu sakıncaları önleyecek ve sosyal devleti bütün icabiyle kuracak yollar ve çareler aramalıyız.

Şevket Süreyya;

MEKTUBUNDA gecekondulardan söz ederken, bir çok sosyalistlerimizin bilmeyerek düştükleri bir hataya sen de kapılmış gözüküyorsun. Diyorsun ki; «Kapitalizmin önde gelen ülkeleri olan İngiltere, Almanya gibi yerlerde görülmeyen gecekondular» bizde var. Ankara'da resmî kayıtlara göre halkın % 65 i gecekonduda oturuyormuş. İstanbul'da, İzmir'de, Adana'da da durum böyle olduğundan telâşa düşüyorsun, ve bir «infilâk» olacağından korkuyorsun.

Sen çocukluğunda Edirne'de, gençliğinde İstanbul'da, Ankara'da oturduğun zaman bu şehirler halkının değil % 65 i, % 90 ı gecekondularda otururdu. Bizim şehir dediğimiz, kasaba dediğimiz yerler gecekondu topluluğundan başka bir şey değildi. Niye yalnız şehirlere bakıyorsun? Türkiye nüfusunun % 70 ini teşkil eden köylülerin oturduğu evlerin yanında Ankara'daki, İstanbul'daki gecekondular köşk gibidir. Almanya'da, İngiltere'de gecekondu yokmuş. Elbette olmıyacak. Eğer birazcık olsaydı, bu memleketlerin sefalete doğru gittiklerini söyleyebilirdik. Halbuki Türkiye'de köyü de, şehri de gecekondulardan ibaretti. Şimdi % 90.95 olan nispet Ankara'da % 65 e düşmüşse bir ilerleme var demektir. Sevinelim. Aslına bakarsan gecekonduların çoğalması, sefaletten ziyade şehir yapma ve imar etme ehliyetsizliğimizin yanı sıra, köylerden şehirlere akın başta olmak üzere hiç bir ekonomik ve sosyal meseleyi toplu olarak ele almayan idare sistemimizin, gecekondu devlet halinde olmamızın bir neticesidir.

Şimdilik bu kadarla yetiniyorum. Mademki sen ve ben, yeni Türk devletinin ideolojik temellerini hazırlamak için kendimi-

zi vazifeli görerek çalışmış iki adamız; Barış Dünyası okuyucuları karşısında görüşlerimizi bu vesileyle karşılıklı ortaya atmak vazifemizdi. Yazdıklarima bir cevabın olursa memnunlukla okumaya ve gerekirse cevaplandırmaya hazırım.

SEVGİLERİMLE

Ahmet Hamdi BAŞAR

Sosyalizm ve Kapitalizm

Yazan : Ralph K. WHITE
(Vaşington Üni. Psikoloji Profesörü)

KAPİTALİZM kötüdür. Birleşik Amerika kapitalist ülkelerin başında gelmektedir. O halde Birlşeik Amerika kötüdür."

Bu biçim düşünüşün yapmış olduğu zarar çok büyüktür. Sovyetler Birliği'nde ve Komünist Çin'de savaşı destekleyen, hareket ve davranışları devam ettiren budur. Komünist olmayan ülkelerde, Amerika'nın genel görünüşü bazılarımızın zannettiğinden daha iyi olmakla beraber, "kapitalizmimiz" çoğunlukla, zencilere karşı davranışımız gibi, bu görünüş üzerinde önemli bir leke olarak görülmektedir. Bu fikir on milyonlarca insanın kafasında (örneğin Vietnam'daki ve Karayibler bölgelerindeki) dış siyasetimizin amaçlarından şüphe etmek ve bizim görüşümüze göre daha sağlam, daha çok bolluğun yer aldığı ve daha demokratik bir dünya kurma amacı güden çalışmalarda bizimle işbirliğini reddetmek için muteber bir sebep olarak durmaktadır.

Birçok Amerikalı için bu şaşırtıcı bir olaydır. Bir kere biz kendi toplumumuzu nadiren "kapitalist" olarak düşünürüz. Toplumumuz bizim için kapitalistten çok hür bir toplumdur, demokratik bir toplumdur. İkinci olarak, ekonomik sistemimizi kapitalizm olarak düşündüğümüz zaman (çoğumuz "serbest teşebbüs" terimini tercih eder) hemen hemen hiçbir zaman bunun kötü bir şey olduğunu düşünmeyiz. Hattâ aramızdaki liberaller bile genellikle serbest teşebbüs fikrini kabul eder ve uygun bulur. O halde, diğer ülkelerdeki on veya yüz milyonlarca insan niçin bizim kötü kapitalistler olduğumuza veya kötü kapitalistler tarafından "idare" edildiğimize inanıyor?

Açık bir cevap tabiatiyle bunun komünist propagandası olduğudur. Bütün dünyada, kapitalizmi ve onun ileri gelen örneği olan Birleşik Amerika'yı kötülemek için örgütlenmiş bir komünist kampanyası vardır. Sovyetler Birliği'nde, Komünist Çin'de ve haberleşmenin hemen hemen tekel halinde yönetildiği diğer ülkelerde bu fikir sistematik bir şekilde aşılanmıştır. Fakat dünyanın komünistlerin kontrolu altında olmayan diğer ülkeleri için bu açıklama çok basit gözükmektedir. Komünist, hattâ Marksist olmayan milyonlarca insan komünist propagandasının bu yanını kabul etmiş ve milyonlarca insan da, komünist propagandası ile fazlaca karşılaşmamakla beraber, bu kanıya varmışlardır. O halde hâlâ şu soru ile karşı karşıyayız: "İnsanlar niçin Birleşik Amerika'nın kötü kapitalizmin tipik örneği olduğu fikrini kabule hazırdır?"

BU YAZI iki cevabı ortaya koymaktadır: (1 — Birleşik Amerika'nın sosyal refah kanunlarını ve tüzüklerini, hiç olmazsa 1933 yılından beri, ne kadar geniş bir şekilde yaygınlaştırdığı çoğunlukla bilinmemektedir. (2 — "Sosyalizm ve "kapitalizm" kelimeleri bir bakıma kapalı ve anlaşılması güç terimlerdir ve bu da bilgisizliğin devamına yardım etmiştir.

Kapitalist olmak ne dereceye kadar onaylanmamaktadır? Kaç kişi aynı zamanda "kapitalizm kötüdür" fikrine inanmaktadır?

Bunun cevabı bazılarının sandıkları kadar tek taraflı değildir. Özellikle Batı Avrupa, Lâtin Amerika ve Japonya'daki milyonlarca insan kapitalizmi temelden kötü olarak görmemektedirler. Bunlar için kapitalizm, yüksek verim ve kişiler için bol imkânlar (belki de kendileri gibileri için imkânların devamı) anlamını taşımakta ve bu anlam, istismar ve servetin adaletsiz dağıtımı şeklindeki olumsuz anlamlardan ağır basmaktadır. Bu ülkelerin birçoğunda halk Amerikan kapitalizmini kendilerininkinden daha iyi, daha verimli ve daha az sömürücü olarak görmektedir. Mamafih yapılan inceleme belirtileri, Batı Avrupa'da bile, ortalama bir vatandaşın fikrinde olumsuz mânaların daha çok yer aldığını ve bu vatandaş için kapitalizmin sevilmeyen bir kelime olduğunu göstermektedir. Ve vatandaşlarının çoğunluğu için —özellikle Fransa ve İtalya'da— âdeta küfürdür. Bu yüzden kapitalizme karşı olan bu milyonlarca insan için Amerika'nın çok kapitalist olduğu kanısı Amerika için önemli bir kara leke —belki de en önemli kara leke— dir.

DÜNYANIN pek çok yerinde sosyalizm kelimesinin açık oulmlu anlamının, kapitalizm kelimesinin olumsuz anlamından daha çok yerleşmiş olduğuna da dikkat edilmelidir. Birleşik Amerika dışında, liberaller sosyalizm kelimesini benimsemekte ve kendilerini onunla tanımlamaktadırlar. İngiltere, Batı Almanya, İtalya, Japonya, bâzı Lâtin Amerika; Asya ve Afrika ülkeleri dahil, ülkelerin hepsinde bu kelime genellikle tasvip edilmektedir. Öğrenciler arasında ve Asya ve Afrika'da gelişmekte olan ülkelerin çoğunda tasvip çokluğu daha geniştir. O halde bu insanlar Birleşik Amerika'yı sosyalizme karşıt kutupta gördüklerine göre, bir dereceye kadar tasvip etmiyecekleri bellidir.

Bu görüşler Amerikalıların çoğunluğunun sosyalizm kelimesi ve Birleşik Amerika'nın sosyalizmden kapitalizme kadar uzanan çizelge üzerindeki yeri konusunda düşündüklerine tam karşıttır. Birleşik Amerika'da liberaller bile çoğunlukla sosyalizm kelimesini beğenmezler ve kendilerinin bununla bir ilişkileri olmadığını söylerler, böylece de kamu mülkiyetinin aksine özel teşebbüsü tercih ettiklerini ve kendi görüşlerine göre sosyalizmin temsil ettiği aşırılığa gitmeme isteklerini belirtirler. Amerikalıların çoğu, sosyalizmin tarifinin her şekli ile ve kelimeyi sevseler de sevmeseler de, ülkelerinin bu yönde birkaç adım atmış olduğunu kabul etmekte ve vasat bir insan yaklaşık olarak yolun yarısına kadar gidilmiş olduğunu düşünmektedir.

Kim haklıdır? Daha önemli bir soru, biz Amerikalılar bu konu üzerinde dünyanın diğer ülkelerinden gözüktüğümüz kadar aslî bir şekilde farklı mı düşünüyoruz, şeklinde olabilir. Bu, yoksa terimler dikkatle tarif edildikleri zaman ortadan kalkma eğiliminde olan birçok anlaşmazlıktan biri midir? Kimin haklı olduğunu sormadan önce ,iki ana terime bizim ve yabancı dostlarımızın verdikleri anlamları; "doğru" ve "gerçek" anlamları tesbit amacıyla değil, sadece bu terimlerdeki örtülülük ve anlaşılmazlığı araştırmak üzere incelemek gereklidir.

BİRLEŞİK Amerika'da bile sosyalizm kelimesinin anlamı farklılık göstermektedir. Benim yaptığım nicelemede, Amerika'da sosyalizmin çapını en düşük olarak tahmin edenlere bu görüşünü savunmaları söylenince, genellikle Birleşik Amerika'da iş hayatının özel ellerde olduğunu hatırlatmışlardır. Tahminlerini yüksek tutanlar ise genellikle, beğenmediğini belli ederek, sosyal güvenlik, asgari ücret haddi, hükûmetin ayarlama komisyonları, Roosevelt, Yeni Ekonomik Düzen ve hükûmetin daha fazla ayarlaması ve refah kanunları eğilimi, gibi "yavaş yavaş ilerleyen sosyalizmden" bahsetmişlerdir.

O halde bu konudaki fikirler Birleşik Amerika'daki şartları birbirinden farklı şekilde anlamaktan çok, iki ana terimin değişik şekillerde kullanılması ile sonuçlanan çeşitli kıymetlendirmelerle biçimlenmektedir. Bazıları sosyalizme başlıca üretim yollarının çoğunun tam kamu mülkiyetinde olması ve kapitalizmi de özel teşeb-

büs veya üretim kaynaklarının kişilerin ellerinde olması anlamını vermektedirler.

Bunlar Birleşik Amerika'yı kapitalist uca yakın görenlerdir. Diğerleri sosyailzmi, özellikle ticarete hükûmetin düzen vermesi ve genellikle ekonomik bakımdan iyi durumda olanların aleyhine, iyi durumda olmayanlar için bazı sosyal refah ve benzeri tedbirler olarak yorumlamaktadırlar. Bunlar Birleşik Amerika'yı ölçünün sosyalist ucuna yakın görenlerdir.

O halde, sosyalizmi endüstrinin devlet elinde olması şeklinde tanımlarsak, Birleşik Amerika'nın ölçünün aşağı taraflarında olduğu hakkında bir fikir birliğine varılmaktadır. Diğer taraftan, hükümetin düzen vermesi veya sosyal refah olarak yorumlarsak, hemen hemen Birleşik Amerika'nın ölçünün ortalarında veya biraz sosyalist tarafta olduğu kabul edilmektedir.

Kendilerine soru sorulanların pek çoğunun (belki sadece muhafazakâr iş adamları hariç) Birleşik Amerika'da şimdi mevcut olduğunu söyledikleri orta derecedeki hükûmet düzenlemesinden ve sosyal refahtan memnun olmaları anlamlıdır. Diğer ülkelerden bir kimse "Amerika'nın neyi savunduğunu" sorsa, tecrübeye dayanan bilinçli bir cevap şöyle olurdu: (Bu grupların tabiî kabul ettikleri) politik demokrasiye ilâve olarak, Birleşik Amerika en az ölçüde kamu mülkiyetini ve orta derecede hükûmet düzenlemesini ve sosyal refahı savunuyor.

ŞİMDİ cesaret verici bir konuyu ortaya koyalım: Bu sorumlar daha kesin biçimlere sokulup, sosyalizm ve kapitalizm gibi soyut terimlerden uzaklaşıldığı zaman, dünyanın diğer yerlerindeki politik fikirleri olan kişiler Amerikalıların isteduklerinden farklı şeyler istemez gözükmektedirler. Diğerlerinin sosyalizm dedikleri şeyler, orta-yolu izleyen ve liberal Amerikalıların istediklerinden, yani politik demokrasi, (serbest özel teşebbüse taraftar olmakla beraber) hükûmetin elinde ne miktar endüstrinin bulunacağı hakkında pratik bir karar ile birlikte bir karma ekonomi, ve hükûmetin sanayii düzenlemesi ve sosyal refahtan pek farklı olmamaktadır.

Son yıllarda biz Amerikalılar bu orta-yolu bulma eğilimimizi özellikle görmeğe başladık. Fakat birçoklarımız diğer ülkelerin birçoğunda da seçilen orta yolun genellikle memnuniyet verici, parlak ve bulunulması en iyi yer olduğunu anlamıyoruz. İnsanlar orta yeri seçip seçmemekten çok "ortanın" nerede olduğu fikri ve bu özlenen yeri kimin işgal ettiği kanısı üzerinde birbirinden ayrılırlar.

Bu eğilimlerin var olması, dünyanın birbiriyle çatışan iki gruba kesin şekilde bölünmesini engellemek isteyenlerle, tarihî çağımızın sosyalizm ile kapitalizm arasında birinin yok olmasına kadar sürecek bir savaş ile karakterize edileceği şeklindeki Marksist mantığa itimat etmiyenlere hukukî bir teşvik olabilir. Belki de diğer ülkelerdeki ortalama bir vatandaş, kendi dünyasını tanımlamakta bu terimleri uygun bulmakla Marksist düşüncelerin geniş etkilerini yansıtmaktadır. Böyle olsa bile, bir orta yer bulma eğilimi, onun bilinçli olarak taraftarlardan birini tutması konusundaki ilâve Marksist ısrarlara karşı koymasına sebep olabilir.

Herhalde, Birleşik Amerika'nın aşırı kapitalist bir ülke olduğunu düşünenlerin duygularını ancak bu görgü içerisinde tam mânasıyla anlayabiliriz. Bunların itiraz ettikleri kesinlikle bizim kapitalizmimiz değildir; çoğunluk aşırı sosyalizme de aynı şekilde karşı olacaktır. Onların karşı oldukları, bizim olduğumuz kanısında bulundukları aşırılıktır.

DİĞER ülkelerin çoğundaki halkın çoğunluğu Amerikalılar gibi komünizme karşıdır.

Belki de olmayan bir şeyi iyimserlikle varmış gibi düşünmekten korktuğumuzdan, hiç olmazsa komünizm kelimesinin Sovyetler Birliği ve Komünist Çin dışında ne kadar istenmediğini ve reddedildiğini tam anlamıyla kavramağa pek yanaşmamışızdır. Dünyanın geri kalan bölgelerinin çoğunda sosyalizm ve komünizm arasında gayet kesin bir ayırım yapılmakta ve genellikle sosyailzm uygun bulunurken komünizm uygunsuz bulunmaktadır. Bu Birleşik Amerika'daki şartlara benzememektedir. Çünkü Amerika'da her iki terim de genellikle aynı anlamda kullanılmaktadır. Mantığa uymamakla beraber, komünistler de aşağı - yukarı bu şekilde hareket etmektedirler.

Propagandalarında komünizme çoğunlukla sosyalizm döneminden sonra gelen bolluk dönemi özel anlamı verilmektedir. Fakat her iki terim de genellikle birbirinden ayırt edilmeksizin kullanılmaktadır.

Dünyanın birçok bölgesinde, hattâ hemen herkesin sosyalizmi uygun bulduğu yerlerde bile, komünizm kelimesi bir bakıma sosyalizm kelimesiyle paylaştığı sosyal adalet ve fakirlere yardım anlamlarından çok dikatörlük, şiddet ve dinsizlik gibi olumsuz anlamlar taşımaktadır.

Tabiatiyle bu, gelişmekte olan ülkelerde komünistlerin idaresindeki grupların iktidarı ellerine geçiremiyecekleri anlamını taşımaz. Son zamanların tarihi, bu gibi ülkelerdeki liderlerin komünizme olan bağlılıklarını saklayarak, **ilmî sosyalist, milliyetçi veya sadece sosyalist** gibi daha zararsız sıfatlarla iktidara tırmanmalarının mümkün olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, komünist blok dışında kalan insanların büyük bir çoğunluğunun (terimin ne şekilde tanımlanacağı konusunda biraz belirsizlik olmasına rağmen) politik demokrasiye olan inancımızı; hiç olmazsa bilinçli sözlerde, diktatörlüğü sevmemesini ve Sovyetler Birliği ile Komünist Çin'deki politik sistemin diktatörlük olduğu kanımızı paylaşmakta odlukları bir gerçektir. Sosyalizmi komünizm ile karıştırma eğiliminizin (veya komünistlerin bu iki terimi aynı anlamda kullanma eğilimlerinin) bu ortak esasın önemini azımsamamıza yol açmasına müsaade etmemeliyiz. Onların sosyalizmi uygun bulmaları Sovyet veya Çin taraftarı oldukları veya "komünizmi beğendikleri" anlamına gelmez.

DÜNYADAKİ politik düşünürlerin pek çoğunun kafasında (komünist ülkeler, diğer ülkelerdeki komünist partiler ve belki de Amerika hariç) sosyalizmin başlıca anlamı, sanayiin hükûmetin elinde olması değil, hükûmetin sosyal refah ile yükümlü bulunmasıdır. Örneğin, çoğunluğun sosyalizmden yana olduğu ülkelerin çoğunda çoğunluk, sanayiin özel kişilerin elinde olmasından da yanadır. Amerikalıların çoğu için bu terimler anlam bakımından birbirine karşıdır. Fakat meselâ İngiltere'de, Batı Almanya'da ve Lâtin Amerika ülkelerinin çoğunda ikisi de tutulmaktadır. Sosyalizm onlar için Yeni Ekonomik Düzenin (New Deal), bizim için taşıdığı anlamı taşıyorsa, hem sosyalizmi hem de sanayiin özel kişiler elinde olmasını tutmaları bilinçlidir. Yani onlar bu alanda da liberal ve orta-yoldaki Amerikalılar ile aynı fikirdedirler demektir.

Diğer ülkelerdeki insanlara "sizin kanaatinizde, sosyalizm ne demektir?" diye sorulunca, çoğunlukla kamu mülkiyetinden bahsetmemektedirler. Örneğin, Orta Amerika'daki cahil campesinos'ların cevapları arasında "kardeşlik", "eşitlik" ve "fakirlere yardım" gibi terimlerin karşılıkları çoktu; fakat kamu mülkiyeti anlamına gelen terimler hemen hemen hiç yoktu. Batı Avrupalılara, sosyalizmin tarifi olarak "sosyal refah" veya "kamu mülkiyeti" arasında bir seçim yapmaları söylenince, bu konuda fikir belirtenlerin yaklaşık olarak yüzde 70'i "sosyal refah" cevabını vermişlerdir.

Sadece sıradan vatandaşlar değil, kendilerine sosyalist diyen politik liderler de, kamu mülkiyetinden çok kardeşlik ve sosyal refahı belirtmektedirler. Nehru, Nâsır, Bourgiba, Sukarno, Ne Win, Sihanouk, Senghor; Nyrere ve daha başka birçok liderin görüşü bu yoldadır. Örneğin Bourgiba sosyalizmi Müslümanlığın kardeşlik göreneklerine bağlamaktadır. Bourgiba diyor ki:

"Bizim yolumuz, her türlü şartlar altında birleşen bir ailenin üyeleri gibi, dayanışma ve birliktir. Yeni Düstur sosyalizmi budur... Bu nitelikler bize yabancı değildir. Müslümanlığın ilk yüzyılında Peygamberin, terim icad edilmeden evvel sosyalist olan arkadaşlarının özelliği buydu... Bunların hiç biri yalnız kendisini düşünmemiş, aralarından bir teki bile, diğerlerinin zararına zenginleşmeği aramamıştır."

Burada kamu mülkiyetinden söz edilmemektedir. Hindistan için "sosyalist bir modeli" üstün tutan Nehru da aynı şekilde sanayiin bütününün hükûmetin elinde olması gibi bir şeyden değil, sanayiin ne kadarının millîleştirileceği hakkında sağduyudan ve pratik ölçülerden söz etmiştir. Parlâmentoda yaptığı bir konuşmada şöyle demiştir:

"Karşı tarafın seçkin üyelerinin bazan bahsettikleri genel bir millîleştirme planı-

nın büyük bir eşitlik getireceği şeklindeki fikir yanlıştır. Bu şekildeki zorlayıcı bir eşitlendirme fakirliğin en düşük düzeyinde eşitlendirme anlamını taşır."

BU ŞEKİLDEKİ pek çok kanıt şu sonuca varılmasına yol açar: Kapitalizm kelimesinin üstün gelen anlamı, sanayiin özel kişi elinde olması değil, fakat içerisindeki zenginlerin (kapitalistlerin) kampanya masraflarını ödeyebilme, gazeteleri kontrolleri altına verme imkânları ve benzeri yollarla kendilerini siyasi kudret yerlerine getirebilmiş ve bu yüzden de halkın çoğunluğunun istediği ve muhtaç olduğu sosyal refah tedbirlerini engelleyecek duruma girmiş olmalarıdır. Kısaca, kapitalizm onlara göre, zenginler için büyük güç ve fakirler için sosyal refahın olmaması anlamını taşımaktadır. Bütün bunlar gerçekte Birleşik Amerika'yı, aşırı kapitalist olarak yanlış görmelerini, kendilerine yakıştırdıkları orta sosyalizm ile karşılaştırılınca, daha çok şaşılacak hale getirmektedir.

Hak duygusu içerisinde söylenirse, (Komünistler hariç) bunların pek çoğunun Amerika hakkındaki genel görüşleri bazılarımızın zannettiğinden daha âdil ve lehimizedir. Birçok kaynaklardan edindikleri bilgilerin, ortalama bir Amerikalının rahat yaşadığını ve bizim sistemimizin, kişisel ilerlemeğe çok fırsat vererek, yüksek bir üretim düzeyi başardığını biliyorlar. Genellikle Amerikan demokrasisinin geniş bir kişisel özgürlük yaratmış olduğunu düşünebiliyorlar. Kapitalistlerin aşırı güçleri dışında Birleşik Amerika'nın en demokratik ülkelerden biri olduğunu söylüyorlar ve bu, örneğin, Sovyetler Birliği veya Komünist Çin ile karşılaştırılınca bu büyük bir üstünlük sağlıyor.

Bununla birlikte, ortalama bir Amerikalıyı gayet rahat geçinir görmek, bol miktarda doğal kaynakları olan yüksek verimli bir ekonominin üretebildiklerinden payına düşenden çok azını almakta olduğunun düşünülmesini engellemediğine göre burada bir problem ile karşılaşıyoruz. Var olan görünüş, Amerikan ekonomisi çok verimli olmasına rağmen (yani paylaşılacak büyük bir pasta olmasına rağmen) aynı zamanda suiistimale de yol açabiliyor (yani pasta adaletsizlikle paylaşılıyordur). Aynı zamanda, bu adaletsiz dağılışın sebebinin de Amerika'daki kapitalistlerin geniş siyasî güç kullanmaları olduğuna geniş ölçüde inanılmakta ve bu yüzden de pek çok gerçek ekonomik yoksulun (ihtiyarların, hastaların, işsizlerin ve zencilerin çoğunun) var olduğu genellikle kabul edilmektedir. En sonunda da Amerikan Hükûmeti içerisindeki kapitalistlerin gücünün dış siyasetimiz üzerinde büyük ve üzüntü verici etkilerinin olduğunun geniş bir şekilde kabul edildiği görülmektedir. Bazıları bunun bizi, barışı tehlikeye düşüren ciddî bir komünizme karşı savaşa, bazıları da fark gözetmeksizin komünist hükümelter kadar sosyalist hükûmetlere karşı aleyhtarlığa sürüklediğini düşünmektedirler.

Bu biraz daha kabul edilebilir bir görünüştür. Amerika'daki liberal gözlemcilerden çoğunun bunun içerisinde büyük bir gerçek payı olduğunu düşünmeleri olanaklıdır. Eğer gerçeklerle karşılaşmak ve rahatlık veren kendi kendimizi aldatmaktan uzaklaşmak istiyorsak, bu muhtemel gerçekleri incelemek zorundayız. Belki de, Yeni Ekonomik Sisteme rağmen, millî gelirlerinin bizimkinden daha büyük bir kısmını hükûmetin idaresindeki sosyal hizmetlere harcayan bu Batı Avrupa ülkelerinden "gerideyiz". Belki de ekonomik felsefemiz ile dış siyasetimiz arasındaki ilişkileri yeniden incelemeliyiz. Bu bakımdan, fakirlikle savaş ve kamu-hakları hareketleri sadece kendiliklerinden değil, Amerika'nın dünya ile ilişkileri ve bizim kesin güvenliğimiz bakımından da doğru ve gereklidir.

Böyle olsa bile, dış dünyada mevcut kötü kapitalizm görüşünün başlıca bir yanlış fikir olduğu iddiaları için kuvvetli bir dayanak vardır.

D ı ş politikamızdaki basiretsizlik unsurları ne olursa olsun, bunların herhangi bir sınıfın büyük gücünü değil, her sınıfın çoğunluğunun basiretsizliğini yansıttıklarını da biliyoruz. Fakat, dış ülkelerden bize bakanların çoğunluğunun, tam sözlük anlamıyla, bilmedikleri bu somut şeylerdir.

41. Oturum :

Milleti geriticiler mi, ilericiler mi yönetecek

Toplantıya Katılanlar : Biz - Muhafazakâr - Sosyolog - Devrimci - Atatürkçü Aydın - Hukukçu - İdareci - Sosyalist Aydın - TİP Lideri - İktisatçı Yazar - Sosyalist Prof.

BİZ — Bugün ters yönde kötümser iki aydın arkadaşı dinlemek ve ortaya koyacakları görüşler üzerinde tartışmak için toplandık. Müsaadenizle hepinizin tanıdığını bildiğimiz bu aydın davetlilerimize sözü vererek konuşmalara başlayacağız. Bu arkadaşlardan birisine "Muhafazakâr", ötekine de "Devrimci" diyeceğiz. Galiba bağlandıkları fikirlerin en kısa ifadesini bu adlarla vermiş olacaklar. İlk söz Muhafazakâr aydınındır.

MUHAFAZAKÂR — Kötümserim. Çünkü, Türk milletinin kendi geleneklerine, kendi değerlerine saygı ve bağlılık göstermiyen ve onu içinden parçalamakla yoketmeye yönelmiş bulunan çeşitli akımlara karşı fikir ve hareket planında karşı durmanın imkânı kalmamıştır. Bu millet dışı akımların topuna birden devrimcilik denmekte ve çok defa da Atatürkçülük bayrağı altında toplanmaktadır.

Bir millet geleneklerine, âdetlerine, inanışlarına, kısası Ziya Gökalp'in (hars) dediği kültür varlıklarına dayanır. Bayramlar olur, herkes birbirini kucaklar; kurbanlar kesilir; içten coşan duygularla insanlar bir kat daha birbiriyle kaynaşır. Din, milleti meydana getiren en büyük unsurdur. Bir köyde, bir mahallede cami varsa orada birleşme, milletin bir parçası olarak yaşama arzusu ve içgüdüsü de var demektir. Minareden ezan sesini işittikçe benliğimizi, millet olduğumuzu anlarız. Kur'an okumayı ve dinlemeyi ruhumuzun tasfiyesi, yarınki dünyamızda huzur ve saadete kavuşmamız için isteriz. Benim yarınki dünyaya kendimi hazırlama özgürlüğümü ve hakkımı elimden almaya kimin hakkı var? İnancıma neden karışsınlar?... Din üzerine konan manevî veya maddî baskılar, dünyada milleti parçalamak için yapılıyor. Devrimci kuşak dinle, dinî kurallar ve kurullarla alay ediyor. Dua için elini bile kaldırmıyor; can ve gönülden Allah diye ibadet edenlere gerici ve mürteci diye bakıyor.

Türk milleti gün geçtikçe köklerinden kurumaktadır. Bir milleti meydana getiren ve fertlerini birbirine bağlayan manevî güçten yoksun hale gelmekteyiz. Bundan dolayı kötümserim.

SOSYOLOG — Bir şey soracağım :

Bizde Turizm

PAMUKKALE'deyiz. Turizm Bankasının turistik lüks otelinde gece yarısından sonra sabahın üçüne doğru, bütün müşteriler yataklarımızdan korku ve heyecanla fırladık. Koridorda birçok kimse bir odanın kapısı önünde tepiniyor ve kapıyı zorlayarak:

"— Haydi edepsiz, namussuz, çık bakalım" diye bağıranlar oluyordu. İlk önce bir cinayet var sandık. Pijamalarımızla biz de koridora fırladık. Otelin hemen bütün müstahdemleri oradaydı. Ayrıca semtin bekçisi, bir polis memuru da olayın kahramanları arasındaydı.

Müthiş merak ettik; ne olmuştu acaba?...

Söylediler: Dün akşam erkek ve kadın iki Alman turist otele gelmişler. Karı - koca olmadıkları için ayrı odalara yerleşmişler. Fakat gece yarısından sonra erkek kadının odasına geçmiş. Gece bekçisi bunu görünce, baskın için herkesi toplamış. Gürültü ve zorlama karşısında çırılçıplak denecek durumda korku ve dehşet içinde Almanlar kapıyı açtılar.

"— Ne yapıyorsunuz? Bu ne rezalettir?" diye işe karışmak istedim.

"— Olmaz dediler, emir var, karı-koca olmayanlar bir odada yatammazlar, sonra mes ul oluruz.".

Hemen giyinip bavullarını ellerine alarak oteli terkeden Almanların ve dostlarının artık Türkiye lâfını ağızlarına almayacaklarına şüphe etmiyorum.

KÜTAHYA'dayız... Bir otobüsle 20 kadar Fransız erkek ve kız öğrenci kafilesi akşam geç vakit Kütahya'ya geldiler. Yemek yiyecelklerdi. Üçüncü sınıf bir ahçı dükkânı bulabildiler. Zaten başkası yoktu. Biz de orada yemek yiyorduk. Lo-

Misafir konuşmacı kötü bulduğu bu durumun neden olduğunu da söylemek ister mi?

MUHAFAZAKÂR — **Söylerim şüphesiz. Milletin arzu ve iradesine saygı göstermeyen, uymayan bir yönetim düzeni içinde yaşamak ve bu düzenin de devrimcilik olduğunu sanmak. Bir küçük örnek vereceğim: Bayramlar bir milleti var eden vasıtaların başında gelir. Bayramlar milleti var eder, ama onu da milletler yaratır. Hiç bir kuvvet bir millete zorla bir olayı, bir günü bayram olarak kabul ettiremez. 27 Mayıs Bayramı Türk milletinin Bayramı mıdır? 27 Mayıs bize karşı, millete karşı yapılmış bir harekettir...**

BİZ — Sözünüzü kesmeye mecburuz, sayın konuşmacı... Sizin ölçülerinize ve kanaatlerinize nekadar uymazsa uymasın, 27 Mayıs Türk milletine karşı değildir ve birçok bakımlardan millî bayramlar arasına girebilecek nitelikte bir olaydır. Tartışmayı bu konu üzerine çekmek, dâvanız bakımından size hiç bir suretle yararlı olmaz.

SOSYOLOG — Konuşmacı, devrimci müdahalelere karşıdır. Millet ne isterse o olsun demek istiyor. 27 Mayıs'ı örnek ver-

İDARE YERİMİZ

Cağaloğlu, Himayei Etfâl Sokak, Aydoğmuş Han, 18 - 19

Telefon: 22 08 91 — P.K. İst. - 478

Neden Olmaz?

Günay ALOK

kantada hemen hemen yiyecek bir şey kalmamıştı. Zavallı turistler bunaltıcı sıcak ve kusturucu pislik içinde açlıktan ölmemek için ne buldularsa yediler. Hesap geldi. Uzaktan yan gözle baktım; liste çok kabarıktı, ve hesap 500 liradan fazla tutmuştu. Çocuklar şaşkın şaşkın birbirlerine bakıştılar... İşe karışmam gerekmişti. Listeyi elime alarak turistlere birer birer ne yediklerini sordum ve kontrolunu yaptım. Listenin üçte ikisi şişirmeydi ve ödenecek para da üçte bire düşmüştü.

Lokantacı bana:

"— Siz ne karışıyorsunuz? Onların adamı mısınız?" demesin mi?

Tepem attı:

"— Onların değil, memleketin adamıyım. Utanınız, bu yaptığınız kepazeliktir" dedim.

TURİSTLER geliyor diye şimdi yollarda, köylerde türeyen dilenciler, turistlerden para isteyen ve alamayınca arabalarını taşlayan çocuklar, pislik, pahalılık, sömürme... Bunları birer birer yazmaya lüzum görmüyorum. Bizim on gün süren Yurt gezimizde şunu kesin olarak öğrendik ki, bu halde iken bize turist gelmez; bizde turizm olmaz. Ne yapsak nafile... Yüz milyonlar dökebiliriz; dünyanın en güzel tesislerini yapabiliriz; cennet gibi de memleketimiz var ve her tarafta Tarihin hazineleri yatıyor. Bütün bunlar, eğer biz turiste alışmamış, turizm terbiyesinden yoksun kalmış olursak, hiçbir işe yaramaz.

Alman DM dergisinde yazılanlara hak vermemek kabil değildir. Sayın Turizm Bakanı Alman yazarları yalanlayacak yerde, hepimizin ve herkesin gözleri önünde akan bu gibi olaylarla meşgul olsa...

mesi bir hınç eseri olsa gerek... Benim de tavsiyem bu konuya hiç değinmemeleridir. Fikirlerini anladık, konuşmalarımıza zemin hazırlamak bakımından bu kadarı yeter.

DEVRİMCİ — Ben de kötümserim. Ama, Muhafazakâr konuşmacının tam aksi nedenler yüzünden... Geçenlerde Erzurum Atatürk Üniversitesine konferans vermek için gitmiştim. Bu fırsattan yararlanarak o bölgede bazı köyleri ve kasabaları dolaştım. Ayrıca ekip çalışmasiyle sosyoloji araştırmaları da yaptık. Bundan onbeş sene kadar önce de karımın babasının memleketi olduğu için gidip o bölgeleri kısmen görmüştüm. Bu seferki tetkikim bende dehşet uyandırdı ve kötümserliğimi büsbütün artırdı. Her köyde 5 - 6 yaşında çocuklar camilerde Kur'an kurslarına gidiyor; mektebin semtine uğramıyordu. Zaten gördüğüm köylerin çoğunda mektep yoktu. Fakat hepsinde küçük te olsa cami vardı. Köylü cami yaptırmış, mektep yaptırmamıştı. Mektebi olan köylerde yalnız iki tanesinde muntazam ders yapıldığını gördüm. Gerisinde ya tek hoca vardı ya da hiç yoktu. Kur'an kurslarında, tuhaftır kurs adını her yerde işittim, Arapça harfler öğretiliyordu. Rasladığım 18 yaşındaki bir köylü delikanlısı yeni Türkçe okumak - yazmak bilmiyordu, ama pek güzel Arapça harflerle Kur'an okuyordu.

Onbeş sene evvel bu hâl böyle değildi. Köylü okul istiyordu. Kur'an kurslarına da raslamamıştım. Ekip çalışmalarımızdan bu bölgede metodik derlemeler ve değerlendirmeler yaparak sonuca henüz varmadık; ama 1950 den sonra demokrasi adına oynanan politika oyunları, oy avcılığı ve halka şirin görünme çabaları bunun başlıca nedeni olduğu apaçık meydanda. Bize anlattıklarına göre Doğu'nun öteki bölgelerinde ve Güney'de dinî irticaı politikacılar düpedüz körüklemektelermiş...

Benim kesin inancım şudur ki, demokrasi bu haliyle kaldıkça ve politikacı halkın oyuna muhtaç bulundukça, irtica daha da azıtacak ve yakın bir gelecekte başımıza büyük belâlar açabilecektir.

Şimdi soracağınızı bildiğim bir soruya cevap vereyim: Ne yapmalı, diyeceksiniz. Doğu'nun kuş uçmaz kervan geçmez köylerinde durum böyledir de İzmir'in, Manisa'nın, Ankara hattc İstanbul'un köylerinde, çok defa büyük şehirlerimizin içlerinde durum başka mı? Camilerdeki hoparlör faciası gözlerimizin önünde, kulaklarımızın dibinde akıp gidiyor da kimse, hiç bir kuvvet: "Şu hoparlörleri bir parça kısın, gece yarısı sabaha karşı herkesi uykusundan etmeyin" diyemiyor. Mahallede gece 12 den sonra biri radyosunu biraz açsa kanuna göre, polisin müdahalesi mümkün, ama ezana kimse karışamıyor.

MUHAFAZAKÂR — Kiliselerin çanlarını susturabiliyor musunuz?

DEVRİMCİ — Çanlar 1967 yılından beri çalıyor, ama hoparlörle ezan okumak onbeş seneden beri icat oldu.

ATATÜRKÇÜ AYDIN — Hem de okuyan müezzin değil, sesi teype alınmış, minareye bile çıkmadan aşağıdan çalıştırılıyor ve ezan okunuyor.

DEVRİMCİ — Ne yapalım da irticaı önleyelim? Şişli'deki, Teşvikiye'deki evimizde, apartmanımızda rahat uyku uyuyabilelim? Erzurum köylerindeki çocukları mektebe yollayabilelim? Bunun çaresi irticaın baş kaldırmasına, azgınlaşmasına ne sebep olmuşsa onu ortadan kaldırmaktan ibarettir.

Demokrasi diye kabullendiğimiz, kutsallaştırdığımız .bir kılına kimsenin dokunamadığı şu rejim yok mu? İşte budur sebep olan... Ben Amerika'da tahsilde iken, çeşitli eyaletleri fırsatını buldukça gezer, görürdüm. Seçimler nasıl yapılıyor, demokrasi nasıl anlaşılıyor diye kendi kendime araştırmalar yaptım. Sonra bu konuda oldukça kitap ta okudum. Demokrasiyi Amerikalılar, Batı milletleri bizim sandığımız anlamda kullanmıyorlar.

Amerika'da bir Eyalete gitmiştim. Nüfusunun yüzde yetmişi Zenci. Ama Eyalet Meclisinde bir tek Zenci mebus yok. Hayret ettim; bu nasıl olur, dedim. Malûm ya orada her Eyaletin kendine göre ayrı bir seçim kanunu var. Bakmışlar, ki orada Zenciler çoğunlukta; demokrasiyi bizim gibi anlasalar, Eyalet Meclisinin en azından yarısı Zencilerden kurulacak; Fazla bile düşünmeden Seçim Kanununda sade seçilmek için değil seçmek için bile seçmenin o bölgede bir gayrimenkulü olması şart, demişler. Zenciler fakir ve hiç birinin gayrimenkulü yok. Hoş ayrıca Zencilerin gayrimenkul sahibi olmaması için de kanunlarda ağır kayıtlar, usulüne uygun uygulamalar var ya, o da başka... Yarın Zencilerin hepsinin evi olsa, belki de başka bir şey bulurlar, onları seçtirmezler.

Demek istediğim, demokratik şekil bir gaye değil, dokunulmaz bir kutsal kalıp, bir put değil; sadece varılmak istenen gayeye uygun bir şekil, bir vasıtadan ibarettir. Eğer Türkiye'yi yüzde yetmişi okuyup yazma bilmeyen, köyünün dışında bir dünyanın varlığından habersiz yaşayan, irticaa kulak kabartıp onun youlndan ve izinden giden insanlar idare etsin diyorsak, şimdi uyguladığımız demokratik şekil bu gayeye tıpatıp uygundur. Yok eğer istediğimiz şey, aydınların, aklı başında olanların, gün görmüş ve tecrübe geçirmiş olanların sözleri ve oylariyle memleket idare edilsin ise, o zaman seçmende buna göre bir ehliyet aramak, kendimize demokratik bir şekil bulup uygulamak zorundayız.

Mesele bence bu: Memleketi devrimciler mi idare edecek, tutucular ve gericiler mi? Buna karar vermeliyiz.

MUHAFAZAKÂR — Buna ancak millet karar verebilir. Onun dışında azınlıkta

olan aydınların kararı milletin kararı demek değildir.

SOSYOLOG — Galiba konunun en can alacak noktasına geldik. Devrimci adiyle konuşan genç meslekdaşıma teşekkür ederim. Kendisiyle birçok konularda ayrı düşündüğümüzü sanıyordum. Fakat bugün aramızda yaptığı bu konuşmada demokrasi konusundaki görüşlerimiz arasında bir paralellik gördüm.

DEVRİMCİ — İkimizin de sosyolog olmamızdan... Bu paralellik sosyoloji bilim kolunun uzun incelemeler ve araştırmalardan sonra vardığı bir netice olsa gerektir.

SOSYOLOG — Bu görüşünüze tam olarak katılamam... Sosyolojinin toplum idaresinde, yani politikada uygulanması gereken kurallar koyduğunu sanmıyorum. Çünkü ilmin vazifesi dışındadır. Ancak yapılan araştırmalar ve varılan sonuçlar politikacı ve politika bilim kolları için uyarıcı olabiilr. Ama bu demek değildir ki, halkının çoğu okuyup yazma bilmeyen bir toplumda seçimlerle kurulacak yönetim rejimi devrimci olmaz. Ortam hazırlanırsa böyle bir yerde devrimci bir rejim kurulabilir. Bunun güç olduğuna şüphe yok, ama, olabilir. Neyse, konuyu objektif olarak ele alırsak genç meslekdaşıma hak vermemek mümkün değildir. Bizde bütün vatandaşlar, kadını erkeği, okumuşu okumamışı, hepsi aynı değerde tek oy sahibi olurlar ve bu oylarla iktidarlar belirirse, yaşadığımız ortam ve şartlara göre, irticaın körüklenmesi ve iktidara hâkim olması, ya da tavizler verecek derecede onu etkilemesi normal olmak gerekir.

TİP LİDERİ — Biz yaptığımız denemelerle bunun mümkün olduğuna inanıyoruz. Halkı sevmek, ona hizmet etmek kâfidir.

SOSYOLOG — Denemenizde başarılar dilerim. Ama henüz tam bir yargıya varmak için zaman erken... Genel oyla devrimci bir iktidar olma denemesini de henüz yapmadınız ve buna cesaret edeceğinizi de sanmıyorum.

SOSYALİST AYDIN — Demokrasiye siz de karşı mısınız yoksa?

SOSYOLOG — Benden sorunuza evet ya da hayır diye bir somut cevap beklemeyiniz. Müsaade ediniz de görüşlerimi kısaca açıklayayım:

Mutlak olarak genel oy sistemine, yani her vatandaşın aynı değerde oy sahibi olarak seçime katılması ve bu seçimlerle iktidarların taayyün etmesi sistemine karşıyım. Yalnız bizim için değil, her millet için bu usulün birçok sakıncaları vardır. Genel oy sistemi, devletin yalnız asayişi korumak, kamu işleri dediğimiz sınırlı hizmetleri görmekten ibaret fonksiyonu olmadığı devirler için konmuştur. Devletin fonksiyonunun genişlemesi, sosyal, ekonomik birçok problemlerin çözümü ve yönetimin bu alanlara geniş ölçüde yayılması, durumu değiştirmiştir. Şimdi her memleket çözümü çok güç olan bir problemle karşı karşıyadır: Parlemantarizm, temelden iflâs etmiş olduğu halde başka çıkar yol bulunmadığı için devam etmektedir. Konmuş ve geleneksel kurumlar ve kurallarla örülmüş bir sistem kolay kolay değişemez. Çünkü değişimi, sistemin kendi kuralları içinde yapmak zorunluğu vardır. Bundan ötürüdür ki, ileri demokrasilerde bile sisteme karşı hareketler olmakta, ya faşizmde olduğu gibi, demokrasi kökünden red ve in-

kâr edilmekte ya da Fransa'da olduğu gibi kompromiye gidilmektedir.

Bizim için çözüm bekleyen problem şudur: Parlemantarizm usulünden vazgeçmeden, demokratik düzene dokunmadan, acaba yalnız seçim sisteminde bir değişiklikle memleket idaresini gerici güçlerin etkisinden kurtararak, aydın ve ilerici güçlere teslim edecek bir reform yapılamaz mı?

HUKUKÇU — Anladığım yanlış değilse, sayın Sosyolog, genç dediği, fakat yaşı benden eksik olmayan meslekdaşının Amerika'da zencileri seçime katmamak için uygulanan usule yakın bir sistemi bize teklif edecek. Meselâ, okuyup yazma bilmeyenlerin seçmen olamaması gibi. Seçmen olma hakkına kanunların, çeşitli düşüncelerle, sınırlar koyması mümkün ve birçok memleketlerde uygulanan bir hukuk kuralıdır. Ancak bu haktan yoksun bırakılanlar, vatandaşlık hakları sarsınmış olanlara inhisar eder. Yoksa tahsil ve meslek gibi vatandaşlık vasfı üzerinde hiç bir etkisi olmayan durumlar bakımından kısıntı ve ayırım yapmak hukuka aykırıdır. Hiç okuma yazma bilmeyenin memleket idaresinde hiç fikri yok mu sanılır? Belki yarım yamalak tahsil, meselâ ilkokulu bitirmiş olmak, halka özgü seziş ve kavrayış içgüdüsünü bozacağı için daha da fenadır. Her vatandaşın seçme hakkı olmalıdır. Demokrasiyi bu temel ilke altında yürütenler elbet çıkacaktır. Demokrasinin oyun kaidesi, varoluş nedeni değişmez.

Bir noktaya daha dikkatinizi çekmek isterim:

Cahil dediğimiz halk, gömüldüğü karanlık içinde körükörüne mi oy'unu kullanıyor sanıyorsunuz? Hele Türk halkında henüz ilim adamlarımızın nasıl olduğunu araştırıp bulamadıkları yüksek bir seziş gücü vardır. Kimlere oy vereceğini pekâlâ biliyor. Şahıslar bakımından değil, takım halinde memleket idaresini teslim edeceği grubun adamlarına oy'unu veriyor. Politikacının vazifesi, gruplarını halkın güvenine kavuşturmaktır.

İDARECİ — Uzun yıllar idareci olarak halkla içli dışlı temaslarım oldu. "Türk halkında bir toplum şuuru teşekkül etmiştir; o her şeyin en iyisini ve en doğrusunu bilir ve bulur" gibi lâfları hep söyler ve işitiriz. Şüphesiz bu, çok hoşumuza gider; gururumuzu okşar ve millet olarak herkese bir üstünlük duygusu aşılar. Fakat, tavsiye ederim arkadaşlarıma, duygulara değil akla dayansınlar. Tartışmalarımızda objektif ölçü kullanmaktan vazgeçmeyelim. Demokrasi, çoğunluk idaresi ise Türkiye'de seçimlerle iş başına gelen hiç bir iktidar devrimci olamaz. Halka hizmet etmek başka, devrimci olmak başkadır. Devrimci iktidar, halka rağmen halk için çalışır. Size şahsıma ait bir misâl vereceğim: Bir vilâyette vali idim. Kasabanın son derece pis, daracık, yazın toz kışın çamur bir ana caddesi vardı. Ne yaptım yaptım, zor kullandım, biraz kanun dışı çıktım, o caddeyi genişlettim; ortasında bir de ağaçlı refüjü olan bir bulvar oldu. Tabii bu iş tek parti zamanındaydı. Bu işleri yaparken halk bana o kadar düşman olmuştu ki, tek parti idaresi olmasına rağmen beni oradan aldılar. Herkes arkamdan bayram etti. Fakat şimdi bütün vilâyet halkı o asfalt bulvarı onlara hediye eden beni baş tacı ediyor; adıma mektep bile yaptılar.

Bir asfalt cadde yapmak için bile devrimci olmak, halka rağmen halk için çalışmaya imkân bulmak lâzım. Oy sandıklarından çıkacak hiç bir iktidarın devrimci olabilmesine imkân yoktur. Fakat demokrasiden de vazgeçemeyiz. Onun için yapılacak şey, iki sosyolog konuşmacının gösterdikleri yolda yürümektir. Ben de seçmen olma hakkının kayıtlanması taraflısıyım.

SOSYALİST AYDIN — Arkadaşlar müsaade etseler de sayın Sosyolog konuşmasını tamamlayabilse... Memleket idaresini gerici güçlerin etkisinden kurtarmayı bizim için çözüm bekleyen bir problem o-

larak ortaya attı ama, bu problemin nasıl çözüleceğini söylemedi, dinlemek isteriz.

SOSYOLOG — Teklif edeceğim sistemin, ya da seçim sisteminde olmasını sitediğim değişikliğin ideolojik dayanağı kısaca şu: Vatandaş sandıklara atacağı oylarla kendi adına konuşacak ve devleti idare edecek vekiller seçiyor. Şu halde vatandaşın herşeyden önce seçme ehliyeti olmalıdır. Bu devlet nedir, nasıl işler? Vekili ne yapabilir, ne yapamaz? Bunları vatandaş bilmezse seçme ehliyeti yok demektir. 1954 seçimlerinden hemen sonra genç iki asistanımın gayretiyle bir öğrenci grubu hem de İstanbul'a yakın bir seçim bölgesinde bini aşkın seçmenle konuştu; anket sorularına cevaplar topladı. Seçmenlerden yüzde 52 si okumak, yüzde 35 i yazmak biliyordu. Şimdi burada bir bir açıklasam, alınan sonuçlara belki inanmazsınız. 1000 kişiden yalnız 6 sı Anayasanın ne olduğunu biliyordu. 25 kişi Cumhuriyetin padişahlıktan başka bir idare rejimi olduğunu söyleyebilmiş, yalnız 40 kişi hepsi bir demiş, gerisi birşey bilememiştir.

Seçmen demek, memur gibi memleketin idaresine karışan adam demektir. Memur devamlı vazife görür; seçmen dört senede bir vazifesini yapar. Bunda bir ehliyet aramamız lâzımdır. Ön şart, ilk mektebi bitirmiş, ya da okuyup yazma bilmiş olmaktır. Başbakan Süleyman Demirel'le ya da bir ordinaryüs profesörle bir ev kadınının, bir işçinin, bir küçük memurun oyları nasıl aynı değer taşır? Oylar seçmenlerin tahsil derecesine, mesleğe, yaşa, sosyal durumlarına göre değişik değerli olabilmelidir. Meselâ bir ilk mektep mezunu sandığa bir oy atıyorsa yüksek okulu bitirenler 5, daha yüksek seviyede olanlar 10 oy kullanabilmelidir.

TİP LİDERİ — İşçilerin bir oy'una karşılık memurlarla patronların birçok oy'ları olacak demektir. Ne güzel tertipler düşünüyor bizim Bay Sosyolog! Kompradorların demokrasi oyunu içinde büsbütün egemen olmaları için uğraşıyorlar.

SOSYOLOG — Demokrasinin gerçek bir oyun olduğunu mu söylemek istiyorsunuz? Ezilmiş halk yığınlarının, emekçi kütlelerinin oynamak istediğiniz oyunda kayıtsız şartsız figüranı olması sizce istenen şey. Yalnız siz değil, bütün politikacılar da köylüden, halktan, işçiden figüranlar toplamakla meşguller. Onun için beni oyun bozan olarak görmenizi ve görmelerini normal karşılarım.

İKTİSATÇI YAZAR — Memlekette demokrasiyle birlikte irticaın, gericiliğin alıp yürüdüğünü kimse inkâr edemez. Bu tehlikeyi nasıl görmüyorlar, anlamıyorum. Mezhep ve tarikat kavgaları bile başladı. Atatürk'ün bütün devrimlerine sırt çevriliyor. Uluorta Atatürk'e karşı geliyorlar. Bunların hiç birine oy kaygısıyle ses çıkartmayacak; sonra bu demokrasi havası içinde reformlar yapacağız. Buna imkân yok. Bay İdarecinin dediği gibi, kimse halka rağmen halk için çalışamıyor. Ben demokrasinin devrimler ve reformlar için asla vasıta olamıyacağına inananlardanım. Demokrasi bizim için birtakım vasıtalar kullanmak sayesinde varılacak bir gayedir. Elimize büyük bir fırsat geçmişti: Atatürk devri. Bu devir içinde bu vasıtaları kullanarak belki şimdi demokrasiyi uygulayabilecek bir seviyeye gelebilirdik. Bence şimdi tehlikeli bir oyun oynuyoruz; daha doğrusu demokrasinin cambazlığını yapıyoruz. Böyle yapacak yerde bu şekille demokrasi olmaz, kendimize özgü başka bir yol arayalım desek ve o yolu araştırıp bulsak rahata kavuşacağız ama, kimsede bunu söyleyecek ağız ve dinleyecek kulak yok.

SOSYALİST PROFESÖR — Konuyu, devrimciler mi yoksa gericiler mi memleketi idare etsin biçiminde ortaya koyup, sonra devrimcilerin idaresi için gericiliği tutan büyük halk kütlesini oy verme hakkından yoksun bırakmayı düşünmek, galiba, bizim Açık

Oturum toplantılarının da bir oyun durumuna getirilmesine işaret olacak. Demokrasi, aydın bir azınlığın idare rejimi yapılmak isteniyor. Kimlerdir bu aydın azınlık? Komprador, burjuva ve onlara bağlı sınıf ve zümrelerdir, aracılardan ve sömürücülerden ibarettir. Teklif edilen sisteme göre, yalnız oy hakkı onların olacak. Bu sınıfın hepsi en azından ilk mektep mezunu, fakat asıl halk, sömürülen, ezilen sınıfların içinde ilk mektep mezunu olan parmakla gösterilecek kadar azdır. Köylüler, işçiler —ki bugün seçmen kütlesi pek büyük çoğunlukla oy'a iştirak edemeyecek— azınlıkta... Aydınlardan bir kişi 10 kişi sayılacağından, hiçbir zaman, hiçbir seçim döneminde bu azınlık sınıfın elinden iktidarı kimse geri alamıyacak.

Nafile uğraşıyorsunuz; kafanızı boşuna yorup yeni yeni kombinezonlar arıyorsunuz. Kervan yürümektedir. Bugün olmazsa yarın çanlarınıza ot tıkanacak ve ezilmiş kütleler, emekçiler iktidarı ellerine alacaklardır.

BİZ — Bu Oturumumuzda misafirimiz olan Muhafazakâr arkadaşımızla Sosyalist Profesör, genel oy sistemine, birbirine aykırı açılardan da olsa, bağlılıklarını gösterdiler. Diğer konuşucular bu sistem üzerinde bir değişiklik ,bir reform gerektiği noktasında birleştiler. Sayın Sosyoloğun seçim hakkını taşıyabilmek için ilk tahsili ya da okuyup yazma bilme şartı ile birlikteki teklifi, ortaya atılmış bir çözüm yoludur. Başka çözüm yolları da bulnabilir. Bundan önceki Oturumlarımızdan birinde, seçim usuliyle birlikte parlamentonun bünyesinde bir reform üzerinde bazı fikirler ve teklifler de görüşülmüştü. Meselâ Senato seçimlerinde seçmenler arasında bir ayırım yapılması ve Senatonun kanunalrı hazırlayan ilk Meclis olması gibi. Bu fikre göre genel oy sistemiyle seçilmiş Millet Meclisi, Senatoda hazırlanıp onaylanan kanunları red veya kabul edecek bir referandum müessesesi olacaktır.

Sonuç olarak şu belirmiştir ki, demokratik form üzerinde bir reforma ihtiyacımız vardır. Biz bu konuşmamızla konuya bir miktar ışık getirmiş olduk. Hepinize teşekkürler eder ve Oturumu kaparız.

ATATÜRK'e Saygı

BİLİNDİĞİ gibi Mustafa Kemal Paşaya ATATÜRK soyadı bir kanunla verilmiştir .Hiç kimse onu kullanamaz. Ayrıca kanunda bir kayıt bulunmamakla beraber, bu soyadını olduğu gibi, bütüniyle kullanmak ve yazmak da lâzımdır. Halbuki buna riayet olunmamaktadır. İşte birkaç örnek:

1 — Bir kitap ismi:
Ata'nın Bursa Nutku

2 — Bez üzerine yazılmış bir reklâm:
ATA Gecesi.

3 — Üniversiteli gençlerin sık sık yazdıkları bağlılık afişleri:
ATA'm izindeyiz.

4 — Haftalık bir gazetenin yazısındaki başlık :
(Büyük Ata'nın sözlerine lâyık olduğumuzu göstermeliyiz.)

Şimdi bir de Hayat mecmuası tarafından yayınlanan Hasan Rıza Soyak'ın (ATATÜRK'ÜN HUSUSİYETLERİ) isimli kitabın 81. sayfasındaki şu parçayı okuyalım:

"Atatürk, kendisine yalnız (Atam) diye hitap edilmesini hoş karşılamazdı. (Benim soyadım ne ATA ne de TÜRK, sadece ATATÜRK. Bunun ikiye bölünerek söyleneceğini bilseydim başka bir soyadı alırdım."

Cumhuriyet gazetesinin 17 Mayıs 1967 tarihli sayısında şöyle bir yazı başlığı vardı:

"Ata'nın anıtına çelenk koyan Anzakların gözü yaşlandı." ve haberin içinde de hep aynı Ata'nın sözü devam ediyor.

Zengin akrabam ve Amerika

Yazan : Dr. İlhami MASAR

BENİM bir akrabam vardır, zengin olmuştur. Parasını namusu ile kazanmıştır, yani vurguncu değildir. Birbirimizi severiz ve karşılıklı saygı besleriz. Fırsat buldukça görüştüğümüz zaman ikimiz de memnun oluruz. Fakat bütün bunlara rağmen ben kendisi ile ahbaplık edemiyorum. Parası bizi birbirimizden ayırıyor.

Kanada Başvekili Lester Pearson, geçenlerde "Amerika çok zengin, onunla dostluk idame ettirmeye imkân bulamıyoruz" diyordu.

Hakikaten de Amerika ile ahbaplık edildiği zaman hep Amerika'nın bir şeyler vermesi icabediyor. Karşı taraf mukabele edemiyor. Bu böyle olduğu için de izzetinefisleri kırılan memleketler halkı Amerikalıları sevemiyorlar.

İkinci Dünya Harbini takibeden senelerde Amerika'ya gittiğim zaman orada, sulhu candan isteyen, herkese yardım elini uzatmaya hazır olan, Birleşmiş Milletlere samimiyetle inanan bir toplum bulmuştum.

Bugün aynı toplum çok değişmiştir. Başlıca iki şey buna sebep olmuştur:

1 — Stalin, mütemadi iğnelemelerle uyuyan devi azdırmıştır ve bir dev bir kere azdı mı, onun yatışması güç olur.

2 — Herkes Amerika'dan para yardımı istemiştir. Amerikan halkında bundan dolayı bir yükseklik duygusu peyda olmuştur. Amerikalı bugün kibirlidir. Amerika bir taraftan etrafa sadaka verir gibi para ve yardım dağıtır ve sonra da buna rağmen sevilmediğine şaşar ve kızar.

Demek istiyorum ki, siyasî çıkarları yoksa ve samimi iseler Amerikan aleyhtarlığı yapan bazı sosyalistlerimizi haksız bulmak, hakikaten çok güçtür.

Bu böyle olmakla beraber bu kimseler bir şeyi unutuyorlar, o da bugün bizim Amerika ile aramız bozulursa onun yerine ikame edebileceğimiz başka bir dost bulup bulamayacağımızdır.

Doğduğumdan beri memleketimin izole ve yalnız kaldığına şahit oldum. Tâ 1946 senesine kadar bize hiç bir millet elini uzatmadı.

Biz, dünyada en az sevilen milletlerden biriyiz. 45 memleket gezdim, Pakistandan başka hiç bir yerde bize karşı sevgi duyulduğuna şahit olmadım. Bir zamanlar Prusyalı Almanlar, Ruslara karşı olduğumuz düşüncesi ile bizi tutarlardı, fakat arada Prusya yok olmuştur ve bugünkü Almanlar değişmişlerdir. Gençler Türk dostluğu diye bir şey bilmezler.

Umumiyetle Hıristiyan memleketler bizi müslüman olduğumuz için sevmezler. Araplar ve Balkanlılar, Osmanlıların üzerlerine kurmuş oldukları hâkimiyeti kolay kolay unutamazlar. İranlılar hâlâ Yavuz Sultan Selim ve Dördüncü Murad'ın şiîlere revâ gördükleri eziyeti hatırlarlar. Rusların bir tek gayesi vardır, o da İstanbul'u ve Boğazları kontrolları altına almaktır. Gelişmemiş milletler ise, bizim de gelişmemiş olmamıza rağmen, Avrupalılarla aşık atmaya yeltenmemizden hoşlanmazlar.

İşte biz, bizi sevmeyen bir dünya ile karşı karşıya bulunuyoruz ve Amerika bize böyle bir vaziyette elini uzatmıştır. Amerika bunu kendinin çıkarı olduğu için yapmıştır. Zaten başka bir şey olamazdı, bize güzel gözlerimiz için milyarlarca dolar yardım yapması beklenemezdi. Fakat bu yardım bir hakikattir ve bugün biz başımız sıkıştığı zaman bir yere başvurabiliyoruz. İaşe vaziyetimiz bozulduğu zaman bir yerden buğday ve yağ bulabiliyoruz. Amerika'nın bizi sömürdüğü iddiası gülünçtür, bilâkis biz Amerika'yı fırsat buldukça sömürüyoruz.

Amerika çok kuvvetlidir. Tarım istihsalini istediği tarzda yükseltebilen tek memlekettir. Biz ne Ruslardan ne Çinlilerden; hattâ ne de Avrupalılardan gıda yardımı bekleyemeyiz. Aç kalmak tehlikesi bile varit olabilir.

Amerikan aleyhtarlığı bilhassa gençler arasında âdeta moda halindedir. Geçenlerde sinemaya gittim. Kapının önü, sinemayı mektebe tercih eden gençlerle dolu idi, kımıldıyamıyorduk. Arkamdan bir ses işittim, bir genç diğerine: "Bu kalabalığa karşı Atom bombasından başka bir şey fayda vermez" dedi.

Döndüm ve: "Siz kalabalığı bundan otuz sene sonra dünya nüfusu altı milyarı bulduğu zaman göreceksiniz. Allaha şükür o günleri biz görmeyeceğiz!" dedim.

Bana: "Herşey Amerika'nın kabahati" cevabını verdi.

Tabii söyleyecek bir şey yoktu. Gençlerle polemiğe girilmez. Bir insan ne kadar toy olursa kendinin her şeyi bildiğine o kadar fazla inanır. Sustum, sinemaya girdim ve filmi seyredecek yerde 2000 senesinin dünyasını gözümün önüne getirdim:

Amerikan neoemperyalizmi! Belki Amerikan - Rus ve hattâ Amerikan - Rus - Çin neoemperyalizmi! Ve bu hegomoninin neticeleri gözümün önüne geldi. Eğer bu hakikat olursa bizim gibi küçük milletlere bunlardan birinin eteğini tutmaktan başka çare kalmayacaktır. O zaman şimdi sinirlere emniyet supabı vazifesi gören Amerikan aleyhtarlığı da mânasız olacak.

Genç nesle acıdım!...

BİR İNKILÂP ADAMI :

Prens Sabahaddin

61 inci sayımızda Prens Sabahaddin'in şahsı ve «Meslek-i içtimaî» si hakkında derli toplu bilgi vermeye çalışmış; Paris'te ve İstanbul'da iken İttihatçı'larla arasında geçen mücadelelerine değinmiş; «Şahsî teşebbüs ve Ademi-merkeziyet» formülü üzerinde kısaca durmuştuk. Bu yazımızda O'nun ortaya koymuş olduğu bu formülün dayandığı ilmî fikirleri ve metodu özetlemeye çalışacağız...

Yazan: Selâhaddin DEMİRKAN

SABAHADDİN beyin «iki meslek» başlığı altında özetlediği yazısını hatırlamak faydalı olacaktır:

«Hastalık özel hayatımızdadır. Durgun bir görenek ve meşru çalışmalarla yükselmesine mâni bir geçim tarzı, bu tarzı nesilden nesile sürükleyip götüren menfi bir terbiye.

«Umumî hayatımızda:

Hususî hayatımızdaki durgunluğu bu zemine geçiren, mahallî ihtiyaçlarımıza uymayan, en çok masrafla az iş gören ve Türkiye'yi baştan başa bir mezarlık haline çeviren merkeziyetçilik.

«Bu halde tedavi çaresi:

«Hususî hayatımızın damarlarını, şahsiyeti durgunluğa sevkeden tedbirler değil, müspet ve amelî terbiye sayesinde, şahsiyeti yaratacak teşebbüsle doyurmak...»

Sabahaddin beyin «Mesleki İçtimaî» sinin dayandığı sosyolojik desteği «şahsî teşebbüstür.» Onun pek sıkı sarıldığı ve kuvvetle savunduğu bu «şahsî teşebbüs» formülünün nasıl bir dünya, bir toplum görüşüne dayandığı ve sosyal hâdiselerin incelenmesinde kullandığı metod bilinmedikçe, ortaya koymuş olduğu «Türkiye nasıl kurtarılabilir?» sorusuna verdiği cevapların değeri de anlaşılamaz.

Toplum meseleleri üzerinde kafa yoran, sosyal buhranlara deva arayan büyük düşünürlerin tarih boyunca kimler olduğunu ve bunların ortaya ne gibi «hal çareleri» koyduklarını felsefe ve sosyoloji tarihini okuyanlar elbet bilirler. Biz burada bu tip düşünürlerden son ikisi üzerinde kısaca duracağız.

XIX. asırda müspet ilimlerin fazla gelişmesi, insan zekâsının tabiat kanunlarını keşfe başlayarak ona hâkim olma teşebbüslerindeki başarılar; sosyal buhranlara deva arayan düşünürleri de harekete getirerek,

Prens Sabahaddin'in son resimlerinden.

müspet ilim metodunun sosyal hâdiselere tatbiki denemelerine yol açmıştır ki, bunların başında sosyolojinin babası denen Auguste Comte bulunuyor.

Yine aynı yıllarda, yani Comte'dan 8 yaş küçük olan, Fransız bir maden mühendisi de vardır ki, kendi çapında yeni bir sosyal ilim ortaya koymuştur. Bu adam Le Play'dir. Türkiye'de liselerde okutulmayan bu ilim kolu, son yıllarda ancak iki fakültede, o da nazarî olarak, okutulmaktadır.

Le Play (Le ple okunur) nin özelliği şudur: Sosyal hâdiseleri bir maden araştırmasında olduğu gibi, yakından, kendine özgü gözlemci metodla araştırmalıdır. Nasıl ki müspet ilimlerde (parçadan bütüne) gidilir, önce parçalar incelenir ve ondan sonra bütün hakkında bilgi edinilirse, bir toplumun incelenmesinde en küçük parça olan (aile) den işe başlanır.

Metoda ait bu buluşun yanında Le Play'nin asıl maksadı, Comte gibi (Fransa'nın sosyal buhranlarına çare bulmak) tı. Fakat bu yolda çalışırken hareket noktası önce Fransız sosyal yapısını (Formation Sociale) incelemek lâzımdı. Bu da ancak toplumun müspet metodla incelenmesinden elde edilecek verilerle mümkündü.

Le Play, mesleki icabı 20 yıl süren Avrupa gezilerinde 300 kadar işçi ailesi üzerinde kendi metoduna göre yaptığı araştırmaları 1855 te yayınlanan 6 ciltlih (Avrupa İşçileri - Les Ouvriers Europeens) adlı kitabında toplamıştır.

Kendi çığırının bu metod ayrılığını göstermek üzere Comete'dan ayrı olarak yeni ilme (Science Sociale) adını vermiştir, ki bunu Sabahaddin bey türkçeye (İlmi İçtima') diye çevirmiştir.

Le Play'nin devamcıları, onun aile anketini islâh ettiler. Bir papas olan Henri de Tourville 326 vakıaya ayırdığı sosyal unsurların tetkiki için (Nomenclature - sosyal araştırma cedveli) ni yaptı. Bu arada aynı yolda yürüyen Paul Descamps ve Paul Bureau gibi ileri gelen siyans sosyalciler de monografik metodu daha esaslı surette islâh ettiler.

SABAHADDİN bey, Mesleki İçtimai'ye bağlıdır. Bu çığırın nazariyesini O «Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?» kitabında açıklamuştur. Bu kitapta, şunları söylemektedir:

«Mücerret (soyut) tahayyüllerle dolu bir sosyal felsefe olan sosyoloji yanında fizik ve kimya kadar müspet bir fen olan İlmi İçtima' yer alır. Bugünkü ilimler müşahede (gözlem) ve tecrübeden doğuyor, İlmi İçtima' müşahedeye dayanır, tahlillere girişir. Bunu sınıflama ve sentez takip eder. Halbukı sosyoloji namiyle çıkan yayınlarda ne esaslı bir tahlil var, ne de bereketli bir sentez. Esasî bir tahlil yok: Çünkü hukuk, iktisat, ahlâk gibi sosyal hâdiseler, sosyal yapıya göre değişir birtakım hallerdir. Demek ki bunlar, sosyal yapıyı (Formation Sociale) değil t e r s i n e olarak, bunları sosyal yapı vücude getirir. Sosyolojiler yanlış yoldadırlar. Bunlar olsa olsa müphem bir sosyal felsefe teşkil edebilir

«Siyans sosyal ise biyolojiyi kendine örnek olarak alır. İlk doğuşunu Le Play'ye, Henri de Tourville'e, Edmonds Desmolins'e borçlu olan bu yeni ilim, basitten karmaşığa doğru giden bir metod kullanır. Bu ilim çeşitli sosyal sınıflara ait vücude getirdiği monografilerle kurulmuştur.

«İlmi İçtima' ile sosyal hayatın karışık ve karanlık meselelerini aydınlatmak mümkündür. Temenni edelim ki vatanımız, siyasî bağımsızlığını kaybetmeden evvel bu uyarıcı ziyadan tamamen faydalanmış olsun.

«Önce cemiyetin sosyal yapısını tanımalıdır. Tanzimat devrinden beri çoğalan Islâhatçılarımız tarafından yalnız terekki şartı olarak hürriyet, meşrutiyet, maarif, ahlâk ve nihayet garplılaşma lüzumu daima ileri sürülüyordu, ve bugün de sürülmede... Halbuki bütün çalışmalarımız boşuna oldu. İdare şekilleri bizi aldatmasın. İki meşrutî hükümetin birbirinin aynı olduğunu sanmıyalım. Bir ülkede kanunlar yahut hükümet şekillerinin değişmesi temelli bir şey ifade etmez. Lâzım gelir ki, bu değişiklik cemiyetin teşekkülü ile ilgili olsun. Kavmiyet ve hükümet şeklinin başkalığına rağmen aynı teşekkül her yerde aynı neticeyi veriyor. Dün nasıl Kanunu Esasî (Anayasa) ve Meşrutiyeti kabul edivermekle memleket kurtarılır iddiasında bulunuyor idiysek, bugün de bütün felâketlerimiz cehalettenmiş ve binaenaleyh islâhatta esas ahalimizi aydınlatmak, gelecek kuşakları aydın düşü-

nürlerle dolduracak bir terbiyeye mazhar etmekmiş kanaatini taşıyoruz. Fikrî gelişme yıkıntıyı durduramaz. Üstünlük fikri, içtimaî üstünlüğü temin edemez. İçtimaî tekâmülün esas yapısı maarif değildir...»

Burada önemli olan konu, O'nun o «İçtimaî teşekkül» dediği sınıflama tarzıdır. La Play çığırının da başlıca özelliği bu sınıflamadadır ki, bunu da Sabahaddin beyin yazılarından kısaca şöyle özetliyebiliriz:

«İlmi İçtimam'» in şimdiye kadar vücude getirdiği en büyük, en kıymetli eser ilmî tahliller sonunda elde ettiği sosyal sınıflamasıdır. Bu sınıflama medenî cemiyetleri iki esaslı kısma ayırıyor:

1) İnfiradî (özelci) teşekkül, (Formation particulariste),

2) Tecemmüî (toplumcu) teşekkül - (Formation Communautaire).

İnsan bu sınıflar içinde iki halde bulunur: Ya fert cemaatten sıyrılır; ya da cemaat ferde üstün olur. Yaşamak dâvasını iş, çalışma, temellük, aile, klan, devlet cemaatlerine dayanarak halletmeye çalışan cemiyetler (tecemmüî), var olma, devam etme dâvasını bilhassa ferde yani ferdin kendi kudretine, şahsî teşebbüsüne dayanarak halle çalışan cemiyetler (İnfiradî) dir.

Tecemmüî teşekküle mensup kavimlerde (Asya, Afrika, Güney Amerika, Türkiye ile Rusya'da dahil olduğu halde Avrupa'nın bir kısmı) fertler dayanak noktalarını kendilerinde bulamıyor; mensup oldukları sınıflara göre aile, cemaat, fırka ve hükümete arıyor. Bazan maarifteki terekkilerine rağmen istihlâk kabiliyetleri zayıf cemiyetler vücude getiriyor. İnfiradî teşekküle mensup olan unsurlar ise bu teşekküldeki terekkileri nispetinde dayanaklarını kendilerinde buluyor; istihsal kabiliyetleri yüksek, müteşebbis, müstakil cemiyetler teşkil ediyor. Birinci sınıf mensuplarında en hürriyetçi kanunlar bulunmasına rağmen şahsî istiklâl serpilemediği halde, ikinci sınıfta bu istiklâl bilhassa şahsî teşebbüsle kökleşiyor. Bu sınıfın bulunduğu yerler: Merkezî Avrupa ile Batı Avrupa, İngiltere, Kuzey Amerika, Fransa'nın bir kısmı.

Doğu ve Batı arasında yapılacak bir

kıyaslama bizi şu neticeye götürecektir: Doğu tecemmüii teşekkülün, Batı ise İnfiradî teşekkülün tesiri altındadır. Doğu'da cemaat, Batı'da ise fert hâkimdir. Tecemmüî de âtıl bir terbiye mevcut olduğu halde İnfiradî'de faâl bir terbiye vardır.

Önemli olan bir nokta şudur: Bir teşekkülden ötekine nasıl geçilebilir? İlmî içtima' sayesinde bugüne kadar insan iradesi dışında husule gelen bir içtimaî istihaleyi, bundan böyle insan iradesiyle de vücude getirmek imkânını elde ediyoruz. İşte (Meslekî İçtimaî) Türkiye'nin nasıl kurtarılacağını, kurtulması için takibine mecbur olduğu en doğru yolu gösteriyor. Bizim düşünürlerimize göre, sosyal meselemiz sadece bir maarif meselesinden ibarettir. Onlar için Batının üstünlüğü bir fikir üstünlüğü, bizim sosyal halimiz de cahillik mahsulüdür. «Sosyal h â d i s e l e r ilmî metodla tahlil edilerek aralarındaki münasebetler anlaşılmadan, ilmî içtima'ın buluşlarından faydalanmadan islâhat için bir temel istikamet bulmak mümkün değildir...»

SABAHADDİN bey böylece gidilecek yolu gösterdikten sonra gerçeklere değiniyor. Türkiye'de yapılacak islâhat konularını ve nasıl yapılacağını anlatıyor. O'nun bütün hedefi ve gayreti önce (İnsan) dır. Bu insan da Türk'tür. Yaşadığı yer Türkiye'dir. Burada ise iş hayatı çok zayıftır, gevşektir, teşkilâtsızdır. Tahsil gören aydınların hemen hepsi hükümet kapısına dayanmaktadır. İş sahaları boştur. Toprkalar eski usullerle işlenmektedir. Köy hayatı da iptidaîdir.

«Hayatı Umumîye islâhatı:

İnfiradî memleketlerde farklı isimler ve hükümet şekilleri altında umumî hayatın hep benzer esaslar üzerinde kurulu olduğu görülür.

Umumî hayatta gerçek bir ilerleme teşkil edecek usul «Ademi - merkeziyet»tir. Ulusal Egemenlik, tecemmuî zihniyetlerde vücut bulan sakat bir nazariyedir. Her muayyen işe karşı yetkili ve sorumlu bir yönetim kurulu meydana getirmek gerektir. Bu ise umumî hizmetlerin ayrılması, işlerin idaresi en elverişli yerde bulunması, en ehil olan kurullar tarafından yeterli yetki ve gerekli vasıtalarla ayrı ayrı yerine getirilmesi demektir. Şahsî teşebbüslerin gelişmesi karşısında hükümet (Kuvayi umumîye) müsait bir vaziyet almalıdır. Kuvayi umumiyye şahsî teşebbüsü himaye tmelidir.

Şu satırlar sözünü ettiğimiz kitabın son cümleleridir:

«Asırlardan beri askerî ve siyasî vasıtalarla bir türlü halline muvaffak olmıyarak bugün kesin bir çöküntü ile kapanacak bir fâcia halinde yaşadığımız varlığımızın devamı (bekayı mevcudiyetimiz) meselesi lehimize ve tekmil insanlığın lehine olarak ancak bu suretle halledilebilir...»

Sabahaddin beyin bu fikirlerinde ne derece samimî olduğunu anlamak için, bu satırları yazdığı 1911 yılından sonra, İsviçre'nin bir köyünde tek başına ve yoksulluk içinde yaşarken, ölümünden bir ay önce (29 Mayıs 1948) yazdığı bir mektuptaki şu satırları okumak yeter:

«Türkiye'nin kurtulması bahsine gelince; bu sadece bir seçim meselesi değildir. Seçimin ehemmiyeti aşikâr ama, herşey bundan ibaret değil. Açıkça itiraf edelim ki, Türkiye'de hiç bir zaman demokrasi olmamıştır ve bu gidişle olamaz da. Meselenin müspet bir şekilde halledilebilmesi için içtimaî teşekkülü yeni bir terbiye ile değiştirmek, uzun ve ilmî bir usul ile çalışmak gerekir. (İçtimaî Meslek) çığırının doğruluğunu vukuat, yalnız Türkiye'de değil, Türkiye haricindeki diğer memleketlerde de birer birer ispat etti. Eğer içtimaî meselenin çizdiği yollar takip edilseydi, bugün Türkiye zâhiren değil, gerçekten Garp milletlerinin takdir ve hayranlığını kazanacaktı ve en büyük iyiliği de kendisine yapmış olacaktı. Temenni edelim ki, bari bundan sonra, doğru ve ilmî bir idrâke kavuşabilsin ve milletin de yüzü ağarmaya başlasın. Hakikî Cumhuriyet ve demokrasi ancak o zaman gerçekleşebilir...» (1)

SABAHADDİN beyin dâvası bitmemiştir. Bugün dahi, belki de eskisinden daha önemli olarak devam etmektedir. Türk milletinin bu hayatî dâvası, bugün birtakım politik ve hattâ maksatlı, ilim dışı tartışmalar arasında dejenere edilmektedir.

---

(1) Vatan gazetesi, 4 Temmuz 1949.

Duyduklarım ve Düşündüklerim

Dr. İlhami MASAR

Hacettepe Üniversitesi

SON aylarda Hacettepe Üniversitesi hakkında Senatoda oybirliği ile kabul edilen 1967 tarihli Kanunu tenkit eden birtakım yazılar okudum. Tenkitlerin tutar tarafları vardır. Filhakika bir memlekette iki türlü Üniversite sistemi olmasının doğru olup olmadığı şayanı münakaşa görülebilir. Tutmayan tarafları da vardır. Üniversite tesisleri için Amerikan yardım parasından istifade edilmiş olmasına yapılan itirazlar siyasî çıkarcılık kokuyor.

Lehte yazılanları da okudum. Londrada çıkan "Medical News" gazetesinin 4/11/1966 tarihli nüshasında "Sir Brian Windeyer ve Dr. Charles Mann Fleming" Hacettepeyi methediyorlar.

Prof. Dr .Bülent Esen'in başkanlığındaki heyetin 6/4/1967 tarihli raporu müsbettir.

Ahmet Emin Yalman'ın 27/7/1967 tarihli "Durum" mecmuasındaki yazısı, "Ayinesi işdir kişinin lâfa bakılmaz" felsefesine uymaktadır.

Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın 4/8/967 tarihli Milliyet gazetesinde çıkan yazısı beni birçok hususta tenvir etti.

Haksızlık yapmayalım, Hacettepe iftihar edebileceğimiz büyük bir eserdir. Erzurum Tıp Fakültesine diğer Üniversitelerimizin teminden âciz oldukları öğretim üyelerini temin ettikten sonra 400 kişilik akademik kadrosu ile numune olabilecek bir müessesede çalışanların şevkini kırmaya hiç bir hakkımız yoktur. Türkiye'de ihmali mesuliyet yoktur, icrai mesuliyet vardır tezini bu sefer tatbik etmeyelim. Kıskançlık göstermeyelim. Bırakalım çalışmak isteyenler çalışsın, eser daha da olgunlaşsın. Belki günün birinde, diğer Üniversitelerimizi Hacettepe'ye benzetmek ihtiyacını duyarız.

Pendik Tersanesi

BAZI çevreler tesis edilecek tersane için Pendik'i seçmişler.

Zaten Maltepe - Tuzla arası afbrikalarla doldu. Pendik'e de tersane yapılırsa Haydarpaşa banliyosunda yaşayan insanlara deniz havası alacak yer bırakılmayacak! En güzel bir turistik bölgemiz mahvedilecek!

Ama diyeceksiniz ki, tersane İstanbul'a uzak bir yerde kurulursa fabrika memurları İstanbul'dan istifade edemezler. Fakat cennet gibi bir bölge, iki-üçyüz kişiye feda edilemez. O canım deniz bir mazot-yağ çukuru haline sokulamaz.

Aklı selimi ile herkesi kendisine bağlayan sayın Başbakandan bu uygunsuz hareketin de önüne geçmesini bekliyoruz.

İstatistiklerimizden İstifade Usulleri

PLANLAMA Dairesi ve İstatistik Enstitüsü bu h u s u s t a teferrüatlı doneler yayınlamaktadır. Bu donelerin halka anlayabilecekleri tarzda intikal ettirilmesi aydınlarımızın vazifesidir.

Halbuki mecmua ve gazetelerde aşağıdaki tarzda yazılara tesadüf oulnuyor:

1 — 1966 senesi ihracatımız 4.368.587.

508 lira 18 kuruş tutmuş ve bundan pamuğun hissesi 824.267.341 lira 21 kuruş olmuştur.

2 — İhraç edilen fındıklarımız da 1895 de kantarı 180, 1967 de okkası 27, 1928 senesinde kilosu 93 kuruş üzerinden satılmıştır.

3 — 1964 senesinde buğday mahsulü 8 milyon ton iken 1965 de 6 milyon tona düşmüştür. Bu vaziyet tarım istihsalinin gerilediğini gösterir.

Böyle yazılar yazmak ayıptır. Okuduğum zaman ben bile bir netice çıkaramıyorum. Adet çokluğu karşısında bunalıyorum. İstatistik donelerini halka intikal ettirmenin bir usulü vardır, cetveller ve adetler basite irca edilmelidir, hep aynı ölçü kullanılmalıdır, adetlerden netice çıkarmak için beş senelik vasatiler alınmalıdır.

Bu usulleri bilmeyenlerin istatistik adetleri üstüne istinat eden yazılar yazmamaları daha uygun olur.

Taksim Gezisindeki Kuru Ağaç

TAKSİM Gezisi'nin Taksim bahçesine bakan köşesinde yarısı kapkara koca bir ağaç vardır. Bundan 3-4 sene evvel galiba yıldırım isabet ettiğinden dolayı ağacın yarısı kavrulmuştu, diğer yarısı yeşildir.

Dünyanın kültürlü memleketlerinde bir bahçıvan bunu görür ve kuruları kestirir. Üç senedir Geziye giderim, sürü ile bahçevan ve işçi tembel tembel otururlar, ağacın kuru dallarını kesmek zahmetine katlanmak istemezler. Belediye Bahçeler Müdürü de gelir, ağacı görmez.

Diyeceksiniz ki, bir kuru ağaçtan ne çıkar? Fakat bizim maalesef pek çok işimiz böyle! Birtakım adamlara devlet para verir, onlar da iş yapmadan akşamı nasıl ederimden başka bir şey düşünmezler.

Bu meseleye bundan evvel de Belediye Bahçeler Müdürlüğünün dikkat nazarını çekmiştim. Aldıran olmadı. Bakalım o ağacın kuru dalları ne müddet o halde kalacaktır...

Dışarda Çalışan Türk İşçileri

AVRUPA'da bir müddet çalıştıktan sonra memlekete döviz getiren Türk işçileri ile hepimiz iftihar ediyoruz.

Hele orada bir meslek sahibi olduktan sonra burada bir işyeri açanlar vatanlarına çok faydalı olmaktadırlar.

Fakat işçilerin küçük bir azınlığı Avrupa'da komünistlik, sabotaj usulleri, kaçakçılık, esrarkeşlik, otomobil hırsızlığı, yankesicilik de öğreniyorlar. Bunu tabii görmek lâzımdır. İnsanların çoğunluğu iyi ahlâklı olurlar, fakat içlerinde ahlâksızlar da bulunur.

Bir işçi Avrupa'da, nekadar tasarruf ederse etsin, senede ortalama 10-15 bin liradan fazla biriktiremez.

Bazı toy gazete muhabirleri filân adam üç senede yüzbin lira biriktirmiş kabilinden baş sahifede haberler yayınlamaktadırlar. Böyle haberleri okuduğum zaman sinirleniyorum. Böyle bir kimse ile gazetecilerden ziyade polisin meşgul olması doğru olurdu.

Almanlar ve Türk Turizmi

D.M. Mecmuasından başka diğer Alman gazeteleri de Türkiye aleyhine yazılar yazmaya başladılar. Yazılar haksız değildir. Ucuz otellerimiz hâlâ pistir, tuvaletlerde musluklar bozuktur, şoförlerimiz turistlere kazık atmaya bakarlar ve kundura boyacıları turistler için bir baş belâsıdır.

Fakat Türkler Almanları severler. Milletimizin yüzde doksan dokuzu Almanlara ellerinden gelen her kolaylığı gösterir. Buna mukabil yeni yetişen Alman nesli Türk - Alman dostluğundan haberdar bile değildir. Buna sebep Alman tarih kitaplarında Türklerden hâlâ birer ucûbe gibi bahsedilmesidir.

Alman dostlarımın dikkat nazarlarını celbetmek isterim, dünyada Almanları seven milletler çok değildir. Türk dostluğunu kaybetmeye müncer olabilecek neşriyat yapmaktan ictinap etsinler!

Yoksa acaba bu neşriyatı yapanlar Yunan turizm teşkilâtından para mı alıyorlar? Böyle olmasa, neden bazı yalan neşriyat yapıyorlar? Meselâ bir dergi, gümrük kapısında her diplomatın tartaklandığını, elbise ve gömlekleri için 4000 lira

gümrük resmi alındığını ve kuriye çantasının aranmak istenildiğini yazıyor. Yalan olduğu besbelli. Olsa olsa eroin aranmıştır.

Kanada Fransızları

KANADA'DA nüfusun üçte bir kadarı Fransız asıllıdır. Bunlardan çoğu toplu halde memleketin doğusunda Quebec - Montreal bölgesinde yaşarlar. Fakat Batı Kanada da dahi Fransız toplumları vardır. Winnipeg'de bulunduğum zaman Redriver nehrinin karşı kıyısındaki Sen Boniface isimli Fransız şehrinde kalmış ve hâlâ 17. Asır Fransızcasını konuşan halk ile pek alâkadar olmuştum.

Fransız asıllı kanadalıların çoğunlukta bulunduğu doğu bölgelerinde Fransızca da resmî lisandır. İsteyen hiç İngilizce öğrenmeyebilir, tahsilini Fransızca olarak yapabilir.

Fakat Kanada'yı iktisaden kaplayan U.S.A. sermayesi, ancak iyi İngilizce bilen insanlara iyi para verir. Bu lisanı bilmeyen, kendi memleketinde ikinci sınıf insan olarak kalır.

De Gaulle, Temmuz ayında, Kanada'yı ziyaret ettiği zaman parmağını bu yaranın üstüne bastı. Fakat İngiliz aslından olanların çoğunluğu teşkil ettiği Kanada Hükûmeti bu tutumu sertçe tenkit etti. De Gaulle de Ottawa'yı ziyaret etmeden Avrupa'ya döndü.

De Gaulle, patavatsız bir siyaset adamı ama birçok şeylerde kendisine hak vermemiz lâzımdır.

Arap Petrolu - Türk Koyunu

ARAP dostlarımız Türk koyununun etini pek severler ve başka etlere tercih ederler. Mansaf ismini verdikleri kuzu dolması, şiş kebap dedikleri köfte, şugaf isimli bizim şiş kebabımız Arap yemek sofralarının süsüdür. Bundan dolayı Anadoludan Arap memleketlerine daima koyun gitmiştir.

Eskiden Araplar az et yerlerdi. Petrolden para kazandıkça veya dış yardımdan para aldıkça et tüketimleri artmaktadır.

Hükûmetimiz, iç tüketim fiatlarını makul bir seviyede tutmak için kasaplık hayvan ihracatını 150 milyon Türk lirası etrafında dolaşan bir kontenjanla tahdit etmiştir Bu miktarın yüzde sekseni Arap memleketlerine gider. Fakat dışardaki fiatların cazip olması dolayısiyle hudutlarımızdan cenuba doğru sürüler halinde kasaplık hayvan kaçırılır.

Arap kaçakçılar çok iyi organizedirler, tâ güneye kadar hattâ harp olmasına rağmen meselâ Suriye üzerinden İsraile bile Türk koyunu gider.

Arap memleketlerinden geri gelen çobanlar memleketimize mütemadiyen hayvan hastalıkları sokarlar. Aldığımız bütün tedbirlere rağmen biz de hayvan telefatının önüne geçemeyiz.

Et fiatları memleketimizde çok artmıştır. Tedbir almazsak gelecek seneler etin kilosuna yirmi lira vermeye mecbur olacağız.

Amerikan Zencileri

SON aylarda U.S.A. da zenci azınlığının ayaklanmaları birbirini takibetti. Çoğu gençler olmak üzere, zenciler önlerine geçen her şeyi tahribettiler. Azgın gençlik yalnız beyazlarda olmaz ya. Onlarda da var!

Tabii zencileri sabotaj yapmaya kışkırtan ajanlar var. Bunlar belki Rus veya Çin ajanlarıdır. Belki de New York'da yaşayan yarı zenci Portorikolularda olduğu gibi Kastro tarafından finanse edilirler. Bu ajanlar bir yerde bir zenci tevkif edildiği zaman, etrafı velveleye verdikten sonra ortadan kayboluyorlarmış. Ondan sonra da kısa zamanda iş çığrından çıkıyor, tahrip ve yağma başlıyormuş.

Sabotaj esnasında tevkif edilen bir zenci genç kız: "Aman ne iyi oldu da herşey yıkıldı, şunu biliniz ki, biz ana ve babalarımız gibi kendimize hayvan muamelesi yapılmasına müsaade etmiyeceğiz" demiş.

Görülüyor ki kargaşalıkların esas sebebini psikolojik faktörlerde aramak lâzımdır. Zenciler Amerika'da çok ıstırap çekmişlerdir.

Ama beyazlar için, hele zenci ekseriyeti olan şehirlerde yaşayan beyazlar için de vaziyet kolay değildir. Bir gün bana bir ihtiyar beyaz Amerikan kadını: "Bu şehrin belediye reisi ve polis müdürü bir zenci olursa, ben burada nasıl yaşayabilirim" demişti.

Doğu Almanya : Plan Çöküyor

Yazan: George BAİLEY

(The Reporter'den alınmıştır.)

BURADA (Leipzig'de) zihinlerde yaratılan ve inanç, ümit ve uzun vâdeli kredilerle görüş sahasına aksettirilen bir hayal mevcuttur: Doğu Almanya'nın Ekonomik Mucizesi.

Almanya'da yerli ve yabancı gözlemcilerin çoğu, müşahede edilen madde ve olayların nasıl ve nerelerde yer alacakları hususunda eski ve modern birçok fikre sahiptirler.

Bilhassa Leipzig'deki yıllık Ticaret Fuarı süresince ilânlar, dövizler gibi incelenmesi gereken çok şey vardır. Geçen Martta, «Almanya Demokratik Cumhuriyeti - Dünyadaki Bütün Devletlerin Bilinen ve Güvenilen Ortağı», «Almanya Demokratik Cumhuriyeti Bir Gerçektir!», «Leipzig - Uluslararası Şöhrete Sahip Dünya Ticaret Merkezi!» yazılı büyük ilânlar gördüm. Bazıları, «Teknolojinin Sesli Başarısını Tecrübe Edin - Radyo Dinleyin!» gibi oldukça garipti.

Cam kavanozlara konmuş yiyecek maddelerinin üzerindeki etiketlerde çok daha küçük yazılarla şu vardı: «Alıcı! Bu kavanozu açarken gerekli açacağı kullan. Cam kırıklarından korunmak için kapağı açarken kavanozu bir örtü altında tut!». Konserve yiyecekler üzerinde sık sık görülen bir yazı da şuydu: «Saklama garantisi - 4 ay». Fuarın en civcivli olduğu bir sırada Leipzig'in ana caddesi üzerindeki bir mağaza vitrininde teşhir edilen domuz konservesi kutuları altı aylık bir garanti süresi ile konserve tarihini mavi mürekkeple göstermekteydi. Garanti tarihi 1964 Kasım ayında sona ermekteydi!...

Almanya Demokratik Cumhuriyetinin Komünist dünyasında ikinci en büyük endüstriyel devlet ve Avrupa'nın altıncı en büyük endüstriyel üreticisi olduğu hususunda Batılı gazetelerde haberler çıkmaktadır. Doğu Almanya Komünistleri bunların gerçeklere dayandığını dünyaya inandırmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Lenin, «Sosyalist toplumun Kapitalizme galebe çalmasında iş prodüktivitesi son kesin faktör olacaktır» demiştir. Bu yüzden üretimde Marx'ın birinci emri kabul edilmiştir. Komünizmin genel olarak üretimin artması ve bilhassa ağır sanayiin genişlemesi üzerindeki ısrarı bundan ileri gelmektedir. Endüstriyel genişlemeyi sıkı bir öncelik sistemi ile zorlama hangi bölgelerin ihmal edilebileceğini tâyin etmiştir: Bütün güç seçilmiş birkaç noktaya teksif edilmiş, diğerleri tamamen ihmal olunmuştur.

Bu seçici ihmalin belli başlı kurbanı genel olarak ekonomide hizmet sektörleri, ve bilhassa nakliye olmuştur. Devlet Konseyinin Endüstri, İnşaat ve Nakliye Komitesi başkanı Günther Mittag, geçen Eylül de Sosyalist Birlik Partisi merkez komitesine sunduğu bir raporda, Doğu Almanya'nın buharlı lokomotiflerinin - demiryolu **nakliyatında hâlâ esası teşkil etmektedir...** yaşını vasatî olarak otuz beş yıl, yük vagonlarınınkini de otuz yıl olarak kabul etmişti.

Uzun vâdeli planlamada çöküş bilhassa resmî bina ve mesken inşaatında açıktır. Batı Almanya'da Savaştan beri meskenlerin hemen yarısı inşa edilmiştir. Doğu Almanya'da ise sadece yedide biri inşa edi-

lebilmiştir ve binaların mesken olarak kullanılamaz durumu eskisine nisbetle hızla artmaktadır. Doğu Almanya'da yaklaşık olarak 70 bin mesken inşa edilmesine rağmen 35.000 kadar eski mesken kullanılamaz hale gelmekte ve yıkılmaktadır. Batı Almanya'da meskenler gittikçe genişleyip vasatî olarak 80 metre kareye yükselirken, Doğu Almanya'da bu 52 metre karenin altına düşmüştür. Mittag mesken inşasındaki kısıntıyı izah için okullara, ana okullarına, mağazalara ve şehir merkezlerine olan ihtiyaçtan bahsetmiştir.

Gerçek ise yatırım masraflarının Doğu Almanya'da Sovyet blokunun diğer bölgelerine nisbetle çok yüksek bir artış göstermesidir. Doğu Almanya Komünist lideri Walter Ulbricht, 1965 Aralık ayında Onbirinci Parti Genel Toplantısı'nda yaptığı bir konuşmada, 1951'den 1955'e kadar 32 milyar Mark'lık bir yatırım hacmi ile 21 milyar Mark'lık fazla bir millî gelir elde edilmiş olmasına mukabil 1961'den 1964'e kadar 66 milyar Mark'lık bir yatırımın sadece 10,700,000,000 Mark'lık millî gelir sağladığını belirtmiştir. Yani, 1951'de elde ettikleri verimi sağlamak için Doğu Almanyalılar altı defa daha fazla para vermekteydiler.

Bu gelişme planlı yatırımın tahakkukundaki gelişmede görülen bariz durgunluğun nedenini vermektedir. 1964'ten 1965'e verim yüzde 97'den yüzde 87'ye düşmüştür.

Komünizmin ekonomi dışı ekonomisi, atılacak bütün adımları doğrudan doğruya ve nihai olarak tamamen siyasî kaygılara dayandırma prensibine dayanır. Bu siyasetin en bariz örneği tarımı kollektifleştirmek için geleneksel Komünist baskısıdır. Doğu Almanya rejimi 1960 ilkbaharında tam altı hafta süren geceli-gündüzlü bir kampanya ile Doğu Almanya tarımının geri kalan kısmını kollektifleştirmiştir. Bu hareket çiftçilerin toplu olarak topraklarından ve memleketten kaçmalarına yol açmış; mahsulü mahvetmiş ve bütün tarımsal ekonomiyi ciddî bir şekilde aksatmıştır.

Bundan başka, bu karar 1960'daki buğday ithalâtının 1955—1959 ortalamasına nazaran yüzde 56 bir artışı icabettirmiştir ve bu artışlar 1950 yılları sonlarına nisbetle ortalama olarak yüzde yirmi beş olarak devam etmiştir.

Doğu Almanya ekonomisi sadece Batı Almanya ve genel olarak Batı ile değil, Doğu Avrupa Komünist devletleri ile mukayese edildiğinde de çöküş halindedir. Bu sadece planlama ve idarede değildir. Doğu Almanya'nın Sovyetler Birliği ve genel olarak Sovyet bloku için elzem ekonomik görevi, hassas makine ve âlet temin etmek olmuştur. Doğu Almanya, blokun âlet dükkânı olmuştur. 1950 yıllarına kadar bu görevi oldukça başarı ile yürütmüştür. Fakat şimdi yeni ve çok yüksek kalitede hassas âlet ve makinelere ihtiyaç vardır; ve Doğu Almanya'da gittikçe gerileyen teknolojik eğilim etkisini göstermektedir. Halen Doğu Almanya sadece 100 elektronik beyine sahiptir; halbuki Polonya'da 150 elektronik beyin vardır; Batı Almanya'da halen faaliyette bulunan 3,000 elektronik beyin vardır ve 1,500 tane de sipariş edilmiştir. Birleşik Amerika'da kullanılan elektronik beyin sayısı ise 30,000 kadardır. Aradaki teknolojik boşluğu kapatmak ve verilen görevi yerine getirmek için Doğu Almanya'nın elektronik beyin sayısını bir kaç yıl içinde en az dört misline çıkarması lâzımdır.

Doğu Almanya ekonomisinin devamlı surette genişleyen çıkmazı, sermaye yatırım için gittikçe artan kredi ihtiyacı şeklinde kendisini göstermektedir. Doğu Almanya kıymetli dövizlere sahip Batı piyasalarına girmede herhangi bir başarı sağlıyamamıştır; övünmekten ziyade kendilerini tenkit edici ruh haleti içinde olduklarından bizzat Doğu Almanyalılar üretimlerinin ancak yüzde 12'sinin uluslararası standardlarla rekabeti kaldırabilecek kalitede olduğunu kabul etmektedirler. Doğu Almanya, uzun gecikmelerden sonra ancak işlemez ve işe yaramaz makineler sevkettiğinden, Birleşik Arap Cumhuriyeti ve Küba gibi kredi ile mal verdiği ülkeler dahil, her taraftan şikâyet bombardımanına uğramaktadır. Ekonominin birçok sektörü 1958'da başlıyan ve 1963'te çöken yedi yıllık bir plânda tasarlanan programa göre üç yıl gecikme göstermektedir. Plancılar 1963'ten bu yana uzun vâdeli bir planı öne sürememişlerdir.

Ankara'nın Kararsız Günleri

Mütedil devletçilik sosyalizm midir? — Bu korku birçoklarını sarmıştı — Gazi, Serbest Fırka işinde tarafsız kalamıyor — Serbert Fırka'nın feshi — «Sana iktisadî program yaptıracaklar!» — Ali Çetinkaya neden benimle uğraştı? Hâlâ bilmem — Gazi'nin büyük Yurt seyahatinin sebebi — Gazi'nin bir sorusu: Serbest Fırka'yı feshetmekle iyi mi ettik? — İktisat ne demektir? Sıfır neye derler? — Liberalizm münakaşaları ve Şükrü Kaya Beyin bir muzipliği — Atatürk, Samsun'a güvenlik tertipleri arasında giriyor — Samsun Belediye seçimlerini Serbest Fırka kazanmış — Gazi'nin emrine rağmen istifa etmiyen Belediye Reisinin hikâyesi.

Yazan : Ahmet Hamdi BAŞAR

FETHİ BEYİN İzmir'de serbestlik isteyen nutkuna birkaç gün sonra İsmet Paşa, Sivas'ta cevap verdi. Devlet sermayesi ve bütçe gelirleri ile yapılmış olduğu için, Fethi beyin şiddetle tenkit ettiği şimendifer, Ankara'dan Sivas'a ulaşmıştı. Bunun açılış töreninde İsmet Paşa, Fethi beyin iddialarına cevap verdi; ve Halk Fırkasının prensiplerini "mutedil devletçi" olarak ilân etti.

İşte Ankara'da bugünlerde konuşulan en önemli konu bu "mutedil devletçilik" meseleydi. İstasyondan şehre doğru yürüyoruz: Şükrü Kaya bey, kâtibi umumî Tevfik bey ve daha birkaç kişiyiz. Biri Şükrü Kaya'ya soruyor:

"— Mutedil devletçilik ne demektir? Bu Avrupa'nın neresinde tatbik olunmaktadır?"

Mesele hakikaten önemliydi. Çünkü Avrupa'da tatbik edilmemiş, görülmemiş hiçbir şey iyi olamazdı. Onun için "mutedil devletçilik" sisteminin Avrupa'da karşılığını bulmak lâzımdı. Şükrü Kaya bey cevap veriyor :

"— Mutedil devletçiliğin tam Fransızca karşılığı Etatisme Modéré'dir. Sosyalizm, Liberalizm gibi bu étatisme de bir doktrin ismi olarak Avrupa'da yayılmış, fakat henüz böyle bir sistem bir yerde tatbik olunmamıştır. Ancak Avrupa'da ve bilhassa Almanya'da devlet sosyalistleri vardır ki, onlar, bizim yaptığımız gibi, bir takım iktisadî teşebbüslerin devlet tarafından yapılmasını isterler. Bizim sistemimiz onlara benzeyebilir."

"— Ne!... Demek biz sosyalistlik yapıyoruz!"

"— Yok efendim, estağfurullah! Öyle bir şey söylemek istemedim. Yani yaptığımızın bir nevi devlet sosyalizmi olduğunu anlatmak istedim. Zaten sosyalizm birçok kollara ayrılmıştır. En ufak bir devlet müdahalesini de sosyalizm hududu içine sokmak kabildir. Buna mukabil her şeyi devlet yapsın diyen sosyalistler de vardır. Bu, bir derece meselesidir."

Bir diğer zat soruyor:

"— Sosyalistler ne istiyor?"

"— Efendim, zaten anonim şirketler de bir nevi sosyalizm değil mi? Bir anonim şirketi hisse senetleri o kadar yayılıyor, o kadar halk arasına dağılıyor ki, artık bu şirketin hakikî sahibi ortadan kalkıyor; halkın, milletin malı oluyor. Meselâ bu şirketin hisse senetlerini şu veya bu topladığı

---

(1) Bu yazı serisi 50. sayımızda başlamıştır

gibi devlet toplarsa, o şirketin sahibi devlet oluyor; binaenaleyh bu suretle devletçilik yapılmış olur. Buna düpedüz sosyalizm denmez. Siz ne dersiniz, Hamdi bey?"

"— Ben sadece dinliyor ve istifade ediyorum. Söylediklerinize iştirak ederim. Şükrü Kaya beyefendi, devlet sosyalizmi ile devlet kapitalizmi arasındaki farkı belirtmek istiyor, zannederim. Bir anonim şirketin hisseleri halka yayılmış olması ile bunların devlet tarafından satın alınması arasındaki fark sadece hissedar değişmesinden ibaret olursa bu, büyük bir mânâ ifade etmiyebilir. Fakat devlet niçin bu hisseleri satın almıştır? Ona bakmalıyız. Eğer başkalarının eline geçen kârları kendi toplamak için ise bu, düpedüz devlet kapitalizmdir. Yok, o işler özel şahıslar elinde fena idare ediliyor, âmme menfaati dışında işliyor, orada çalışan işçiler ve memurlar, kapitalistlerin ceplerini fazla doldurmaları için istismar olunuyor, filân gibi sebeplerle devlet tarafından hisse senetleri toplanmışsa, bu devlet sosyalizmidir. Yani devletin iktisadî işletmelere yapacağı müdahalelerin mahiyeti ve mânâsıdır ki, sisteme isim ve mânâ verir."

Bu bahsi yalnız yolda değil, çok çeşitli zamanlarda, çeşitli kimselerle konuşuyoruz. Mutedil devletçiliğin, maazallah, bir sosyalizm olmasından çok korkanlar var. Bunlara karşı teminat verenler arasında Şükrü Kaya bey, Recep bey, başta geliyor. Bir gün ben de böyle hususî bir mecliste bahse karıştım:

"— Bizim devletçiliğin sosyalizm veya kapitalizm sınırları arasında bölümü yapılırsa bunda sosyalizmden çok ziyade kapitalizme yaklaşmış olduğumuz görülür. Devletin iktisadî işlere müdahalesindeki maksada göre devlet sosyalizmi mi, yahut devlet kapitalizmi mi yapıldığı anlaşılır. Biz de iktisadî işlere devletin müdahalesi sebebi acaba nedir? Şimendiferleri niçin yapıyoruz? Acaba onları işletip kâr edelim diye mi?"

"— Hayır."

"— Yoksa şimendifer işletmesini hususî eşhas ve şirketler fena idare eder, ameleye ve memurlara haksızlık olur da, bunların önüne geçelim diye mi yapıyoruz?"

"— Hayır."

"— Şu halde bunları yapmamızın sebebi sadece şu: Başkaları yapmıyor, yapamıyor, mecbur kalıyoruz da, ondan. Eğer başkaları yapsaydı bunlara devlet müdahale edecek miydi?"

Bu konuşmalar Recep beyin formülü ile aydınlanmış, sonuçlanmış oluyor;

"— Şu halde devlet, ferdin yapamıyacağı işleri yapar. Devlet müdahalesinin hududu da bu suretle taayyün eder."

Ben, kat'î olarak böyle bir formül bulmanın mümkün olmadığını söylüyorum. Devletçilik bahsinde çok derin ve esaslı noktaları deşmek lâzım. Çok kez ayak üzerinde, yahut lâf arasında yârenlik kabilinden olan bu konuşmalara ağır bir çeşni vermemek de lâzım. Lâf biraz derinlere gidince bir lâtife yahut bir başka bahse dönüş şeklinde kesilen bu sohbetlerden şimdi hatıramda ancak birkaçı, daha doğrusu yukarda naklettiklerim kalmış.

ANKARA'nın o günlere özgü önemli olaylarından biri de Atatürk'ün ısrarla devam eden tarafsızlığıydı. Vakıa Merhum, sözleri ve tavırları ile Halk Fırkasına karşı bağlılığını göstermekten kendini alamazdı. Fakat açık ve kesin olarak karar vermek ve işe karışmak gerekince, kendi nüfuzunu Halk Fırkası lehine kullanmaktan çekinir; fırka çatışmalarından çıkacak sonucu bekler gözükürdü. Gazi, bu mücadelelerden herhangi bir tehlike sezmiyordu. İstediği dakikada ve istediği noktada bunları durdurabileceğine, millete "Ben, bunu böyle istiyorum" deyince herkesin O'nun istediği şekilde hareket edeceğine inanıyordu. Onun için İsmet Paşa ile Fethi Bey tarafından frenlenerek ancak parlâmento münakaşalarına inhisar etmesi istenen çarpışmaları, Gazi tarafsız bir gözlemci gibi izliyordu. Atatürk'ün bu mücadeleleri serbest bırakmak ve sonra da sadece kendi nüfuz ve iktidarını kullanarak İsmet Paşa tarafından temsil edilen Halk Fırkasını ve hükûmeti tutmak politikasının gerçek sebepleri hakkında tahlil yapmak gerekirse, elbet söylenecek bazı sözler olabilecektir. Fakat şimdi bu konunun üzerinde durmak, psikolojik hava bakımından uygun değildir. Yalnız şu kadarı açıklanabilir ki, Gazi, bu politikasiyle İsmet Paşayı bir ba-

Allah adını anmaktan korkulur muydu?

BAŞBAKAN, İzmir'de tekbir sesleri arasında İslâm Enstitüsünün temel atma töreninde şunları söylemiş:

"Bir cemiyet ahlâktan, maneviyattan mahrum bırakılmamalıdır. Senelerce baskı altında tutulan milletimizin din ve vicdan hürriyeti kısıtlandığı devirlerde Allah adı anıldığı azman, acaba millet irticaa mı kayıyor? diye korkulurdu. İşte bu korkuyu kaldırmak için çalışıyoruz."

Temel atma töreninde tekbir getirme, masum ve anlamsız bir eylem olamaz. Bayram değil, seyran değil... Bir irtica gösterisi yapılmıştır. Eğer programda tekbir getirmek de var idiyse büsbütün fena... Olmuş deyip geçmemeliyiz. Tekbir getirerek temel atma törenine katılanların birgün, tekbir getirerek halkı arkalarından nerelere sürükleyecekleri bilinemez. İşin artık önemsenmemeye tahammülü kalmadı.

Fakat Başbakanın şu yukarıdaki söyledikleri doğru değil mi?

Sayın Nadir Nadi'ye göre değil... Yazıyor ve soruyor:

"Yurdumuzda din ve vicdan özgürlüğü ne zaman kısıtlanmıştır? Vatandaşın namaz kılmasına, oruç tutmasına kim, ne zaman engel olmuştur? Camiye gidenler cezaya çarptırılmış mı ki, şimdi sayın Başbakan artık o devir geçti, diyor."

Yok, böyle şeyler olmadı, ama; bir köy öğretmeni camiye gidip namaz kıldığı için gerici - devrim düşmanı diye işinden atıldığı; cenaze namazında elini havaya kaldırıp dua ettiği için bir milletvekilinin bir daha seçilmediği; eskiden cübbeli, sarıklı hocaların bile setre pantalon giyip, saç sakallarını traş ettirip dine saygısızlık göstermek sayesinde devrimci kadro içinde kalabildikleri devri yaşadık. Evinde beş vakit namaz kılınan sayın İnönü'nün söylevlerinde, bir defacık olsun, "Allah" kelimesini ağzına almamasını, devrimciliğine ve lâikliğine misâl olarak gösterilir. Konya'da nutuk verirken oralı bir milletvekilinin:

"— Bura halkı dine bağlıdır; nutkunuzda bir defacık olsun Allah deyiniz," diye yalvarması üzerine nutkunun sonunda:

"— Allah'a ısmarladık!" dediğini, İnönü'nün lâikliğine örnek olarak damadı Metin Toker hâtırasında ballandıra ballandıra anlatır.

Sayın Nadir Nadi belki o taraklarda bezi olmadığı için bilmez; Devlet kapısına bağlı olanların ve lâik gözükmeyi menfaatlerine uygun bulanların camiye gitmeleri kendileri için bir tehlike teşkil ederdi. Eskiden nasıl bu adamlar camilere gidip aptessiz namaz kıldıklarında dine ve padişaha sadık adamlar olur idiyseler, yaşadığımız bir devirde de aynı adamlar aksini yaparak inkılâba ve devlete bağlılıklarını ispata koyulmuşlardı.

İşte sayın Demirel bu devri kapamak,korkuyu kaldırmak için çalıştığını söylüyor. İrtica korkusunu da kaldırması şartiyle kendisine başarı dilemekten başka söyleyecek sözümüz yoktur.

direden kurtaran adam olarak bir küçük süre, daha kuvvetli olarak emrine almıştır. Fırka mücadelelerinin devam ettiği o sıralarda ise, Atatürk'ün tarafsızlığı bir muamma halindeydi.

O sıralarda bir gün Meclis Reisi Kâzım Paşanın odasında fırka ve hükûmet erkânından birkaçı, Paşa ile konuşuyorlar:

"— Paşam; artık Gazi'nin ya bir tarafı ya da öbür tarafı tutması zamanı gelmiştir. İnkılâp elden gidiyor; her tarafta irtica baş göstermek üzeredir. Herkes bizim yüzümüze düşman gibi bakıyor. Bir ufak fırsat bulunsa üzerimize saldıracaklar. Bu hâle gelmişsek, bunun sebebi inkılâba bağlanmak, Gazi'nin istediği şekilde hare-

ket etmiş olmaktır. Şimdi bizi o, yalnız bırakmaz. O'nun ne tarafa geçtiğini bilelim; biz de O'nun arkasından o tarafa geçeriz. Fakat bu mücadelede, bilhassa kendisi tarafsız kalamazö Gidelim, Paşama, kendisine arz edelim. Bizi bu müşkülden kurtarsın!"

Cidden durum güçtü. Çünkü Serbest Fırkaya, çoğu Gazi'nin emriyle, girmiş olan Mebuslar arasında O'nun en yakın arkadaşları vardı. Fethi beyin fırkasına Gazi, kendi öz hemşiresini de yazdırmıştı. Fethi bey ise Gazi'nin en yakın ve en eski arkadaşıydı. Mücadele serbest bırakılacaksa Fethi beyin ve Fırkasının galebe çalması ihtimali kuvvetliydi. Şu halde Gazi ile beraber ve O'nun emri altında çalışan ve o gün Halk Fırkasında bulunan Mebuslar ne yapacaklardı? Bunlar belki iki üç ay sonra Serbest Fırka iktidarı ele alırsa, muhalif bir fırkanın adamları diye atılacaklar, takiplere mi uğrayacaklardı?

Onun için Gazi kararını vermeli, durum aydınlanmalıydı.

Hakikaten vaziyetin Ankara'da ve bilhassa memleketin İzmir, İstanbul, Samsun gibi belli başlı merkezlerinde aldığı şekil bu gibi endişelere hak verdirecek nitelikteydi. Belediye seçimlerinde Halk Fırkasının kazanması için her şey yapıldı; buna rağmen Samsun gibi bir iki yerde Serbest Fırka adayları seçimleri kazandılar. Gazi tarafsız kalır da serbestçe bir Mebus seçimi yapılacak olursa durum büsbütün Halk Fırkası aleyhine dönebilirdi. Öbür taraftan Serbest Fırka yarattığı harekete hâkim de değildi. Çünkü memlekette Halk Fırkası aleyhinde ve Serbest Fırkanın lehinde beliren kamuoyunu ne Fethi bey ve arkadaşları, ne de fırkasının programları tatmin edecek nitelikte değildi. Çoğu bunların peşinde değil, bu cepheye sığınarak Halk Fırkasının, İsmet Paşa'nın, en sonunda da Gazi'nin ve inkılâplarının aleyhindeydi. Fethi Bey ve fırkası, sade bir sembol vazifesi görüyordu. İnkılâp fırkası olarak Halk Partisi mağlûp olunca artık durumu Atatürk'ün bile kurtarması güçleşirdi. Serbest Fırkaya, İnkılâbın dışında kalanlar çeşitli akımlara kapılanlar, hükûmetten memnun olmıyanlar da girmişti. Halk Fırkasının yenilgesi halinde vaziyete ne Fethi beyin, ne de fırkasının hâkim olamıyacağı açıkça anlaşılmıştı.

Kendi cephesini belirtmesini istiyen, o zamanki şartlara göre, haklı isteklere Gazi cevap vermekte çok gecikmedi. Fethi beyle İsmet Paşanın Mecliste çatışmalarından onbeş gün kadar sonra Gazi, bir gece köşkünde Fethi beye fırkasını feshetmesini emretti. Fethi bey, Serbest Fırkayı lâğvettiğini ilân ederek merkezini ve şubelerini derhal kapattı; ve bu kararın verildiği geceden bir gün sonra da Gazi'nin, benim de müşavir olarak katıldığım, büyük yurt seyahati başladı.

"Sana İktisadî Program Yaptıracaklar!"

ATATÜRK bu seyahati Serbest Fırkanın feshinden evvel tasarlamıştı. Seyahatte her Bakanlıktan seçilmiş birer müfettiş de bulunuyordu. Müfettişler gidilen yerlerdeki işleri, verilen direktif altında teftiş edeceklerdi. Bu müfettişlere çok defa Recep bey talimat veriyordu. Bunlardan başka bir de doğrudan doğruya Gazi'nin kendisine bağlı müşavir olarak gezide iki kişi bulunuyordu: Tahran Büyükelçisi Memduh Şevket bey ve ben. Memduh Şevket bey, meslekî temsil taraflısıydı. Halkın, halk tarafından idare olunmasını, halk ve meslek teşekkülleri meydana getirilmesini, bunlara dayanmış bir idare kurulmasını isterdi. Bu konuda İttihat ve Terakkî zamanında olduğu gibi, şimdi de fikirlerini söyler, savunurdu. Seyahate müşavir olarak alınması, hem kendi fikirlerinden istifade edilmek, hem de Halk Fırkasına yeni verilecek veçhede kendisinden ne derece yararlanılabileceğini anlamak içindi.

Kafileye benim katılmam sebebi ise, iktisadî işlerde fikir beyan etmek olsa gerekti. Ankara'ya seyahate iştirâk için çağırıldığım gün Meclis koridorunda bana rastlayan Afyon mebusu Ali bey (Ali Çetinkaya) koluma girerek:

"— Seni seyahate iktisadî program yaptırmak için çağırdılar" dedi. Bu deyişinde, bir nevi istihza ile karışık, "yap da görelim" demek istiyen itimatsız bir eda vardı.

Nedense Ali beyle yıldızlarımız bağda-

şamamıştı. Kendisini İkinci Büyük Millet Meclisi seçimi sırasında mebus Hoca Rasih efendi, mebus merhum Ali Rıza beyle beraber İstanbul'a geldikleri sırada tanımıştım. İstanbul'daki Anadolu'nun gizli teşkilâtı, Millî Müdafaa grubu, heyeti merkeziyesi âzası ve grubun temas murahhası sıfatı ile Ali beyin başkanlığındaki heyetle sık sık temasta bulundum, ve intihapta beraber çalıştım.

Ali beyin sert, hiddetli, icabında silâha sarılarak insana dediğini yaptırtan karakterinden, o zaman ,tamamen gafildim. Anadolu, ilk İstanbul mebusu seçiminde, kendi adaylarının kazanamaması ihtimalinden çok endişe ediyordu. İstanbul'da çeşitli cereyanlar vardı. Zafer olunca Kara Kemal'in başkanlığında eski İttihat ve Terakki teşkilâtı, yerden mantar biter gibi, ortaya çıkmıştı. Bunlardan başka eski saltanatçılar da önemli yekûn tutuyorlardı. Millî Müdafaa teşkilâtı, bu cereyanların seçimi etkilememesi için, gereken her şeyi yapmış; onların bütün entrikalarını körletmiş ve hepsini iş yapamıyacak hale koymuştu. Bundan dolayı teşkilât, İstanbulda kimi isterse onu mebus seçtirmeğe yetecek kadar kuvvetlenmişti.

Bu durum karşısında seçimde hiç bir şey yapamıyacaklarını anlıyan eski İttihatçılar, seçim işlerine nezaret etmek üzere Ankara'dan İstanbul'a gelen Ali beyin

başkanlık ettiği heyetin kulağına şu yalanı ulaştırmaya muvaffak olmuşlardı:

"— M.M. Grubunun özel bir mebus listesi vardır; grup kendi adamlarını mebus seçtirecektir."

Gazi, Nutkunda da Ankara'nın böyle bir endişeye kapıldığından söz eder. Ali bey İstanbul'a zaten bunun için gelmiştir. İlk aldığı haber, yani İttihatçıların raporları durumu gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı Ali bey bizlere karşı, sert ve hiddetliydi. Bizler ise, gelen mebuslarla gayet samimî konuşuyorduk. İşbirliği yapmıştık. Hattâ bir iki defa Divanyolu'nda Şark mahfelinde, sonunda Rasih efendinin teberrüken dua ile bitirdiği birlikte yemekler bile yemiştik. Oysaki, bu ihbarlara göre, bunların hepsi politika icabıydı. Anadolu hesabına İstanbul'da istihbarat yapan, silâhlı mukavemet kuvvetleri meydana getiren ve Anadolu'nun muhtaç olduğu silâhı, mühimmatı ve levazımı yollayan ve bunca fedakârlık yapan Millî Müdafaa teşkilâtı, nihayet zafer elde edildikten sonra, kafa tutmaya başlamış; kendi adamlarını mebus yaptırmak istemişti!...

Bir gece —galiba Ramazan gecesi— merkez olarak kullandığımız Sultan Mahmut türbesi karşısında eski Hilâliahmer binasının üst katındaki odada bütün Heyeti Merkeziye âzasının huzurunda Ali bey, ilk defa işittiğim, sert bir lisanla konuştu: "Hizmet ettinizse ettiniz; artık bize zararlı olmaya başlamayınız; sonra haliniz fena olur" demeğe gelen sözler söyledi. O zaman çok gençtim; hiçbir şey karşılığı olmadan üç sene kellemizi koltuğumuza alarak düşman işgali altında bulunan İstanbul'da en tehlikeli, en güç işleri seve seve yapmıştık. Bu işlerin meydana çıkmasının, en basit cezası, ölümdü. Bu bakımdan yaptığımız iş cephe karşısında çarpışanlarınki kadar mühim ve belki daha tehlikeliydi. Mukaddes vatan müdafaası işi bittikten ve zafer kazanıldıktan sonra ganimet toplamak asla aklımızdan geçmemişti. Sadece bu zaferden dünkü düşmanlarımızın, memleketi felâkete sürükleyenlerin, hainlerin yararlanmasına karşıydık. O gün ortaya çıkarak Müdafaai Hukuk teşkilâtı altında tekrar siyasî hayatı ellerine almak istiyenlerin birçoğu kara günlerde ortada yoktu.

Biz yaptıklarımız için hiç bir mükâfat beklemeyebilirdik ama, içinde bizim de hissemiz olan bu susadığımız zaferi elde ettikten sonra, bize Ankara'dan gelecek mücadele arkadaşlarımızın kafa tutmasına, bizi tehdit etmesine katlanamazdık. Ali beyin sert konuşması genç damarlarımdaki kanı kaynattı; heyecan içinde âhengin en temiz şeklini yaşatan sesimle ona lâzım gelen sert cevapları verdim.

İşte Ali beyle böyle tanıştık. O zaman aynı işi yapmış iki vatan çocuğu, ne kadar sert konuşurlarsa konuşsunlar, hemen anlaşırlardı. Ali bey sözümü bitirince, sâkin ve insanı okşayıcı bir sesle, teskin edecek sözler söyledi. Bu münakaşamızın bilâkis bizi birbirimize yaklaştırdığını sandım. Bize seçim mücadelesinde kendisine yardım etmemizi teklif etti. "Zaten başka türlü bir şey yapmıyacağız, yapmak elimizden gelmez" dedik. Günlerce Heyeti Merkeziye âzasından Kavalalı Hüseyin beyle beraber, onun otomobili ile, teşkilâtımızı dolaştık; tertiplerimizi tazeledik. Her şeyi yoluna koyduk. Bu arada Ali bey benimle Hüseyin beyin İstanbul mebusu listesine ithal edilmemiz hakkında Ankara'ya teklifte bulunduğunu ve muhakkak listede ismimiz bulunacağını, kabul etmemizi söyledi. Millî Müdafaa grubundan kimsenin —sanki mevki için bu işi yapmışız gibi bir his doğmamak üzere— mebusluk istememeğe karar vermiş bulunduğunu, fakat eğer Anadolu bizi mebus olarak çalıştırmak istiyorsa, emir kendisine ait olduğunu söyledik. O zamanlar pek yaş haddine de bakmıyorlardı. Listenin ilân edileceği gün; beraber çalıştığımız Ali bey şimdi M.T.T.F. olarak kullanılan binada bir küçük odaya çekerek "mahrem" kaydı ile bana bir kâğıt gösterdi. Hatıramda kaldığına göre bu, bir sarı defter kâğıdı üzerine yazılmış birkaç satırdı. Ali beyin ifadesine göre bu, Ankara'dan kendisine gelmiş bir şifre telgrafının açılmışıydı. Bu kâğıtta Hamdi ve Hüseyin beylerin İstanbul teşkilâtında büyük işleri olacağı için mebus namzedi gösterilmediği ve arzu ettikleri zaman mebus olmak üzere şimdilik İstanbul'daki vazifelerinin başında kalmaları münasip görüldüğü yazılıydı. Ali beyin bizi Ankara'ya aday olarak teklif edip etmediği, ve bahsedilen ceva-

bın gelip gelmediği, kimden geldiği, tabii bizim için, meçhul kaldı. Fakat İstanbul'da hangi teşkilât başında bırakıldığımızı da anlayamadık. Çünkü seçimden sonra M.M. Grubu feshedildi; teşkilât dağıldı ve sonra Müdafaai Hukuk ve sonra da Halk Fırkası kuruldu, ama, bana faal hiç bir vazife verilmedi.

İşte Ali beyle ilk defa tanışmamız böyle başladı. Bu tarihten sonra her ikimiz de, rastladıkça, birbirimizden hoşlanmadığımızı izhardan kendimizi alıkoyduk. Atatürk'ün beni bu sefer seyahatte yanına niçin müşavir olarak aldığını ise yukarıda söylediğim gibi, Ali beyin ağzından, gizlemeğe çalıştığı bir memnuniyetsizlik şivesi ile, işittim:

"— Sana iktisadî program yaptıracaklar."

İfadenin tonundan anlıyorum ki, Ali bey benim seyahate iştirakime, tekrar sahaya çıkmama muarızdır. Benim vatan hizmeti ve müdafaa dolayısiyle 1919 ile 23 arasındaki zamana sığan siyasî hayatım, ilk mebus seçiminden sonra bitmişti. Ben yalnız iktisadî işlerle uğraşıyordum. İstanbul'da (Millî Türk Ticaret Birliği) isminde Türk tüccarlarından ibaret bir birlik kurdum; bir mecmua neşretmeğe baş-

lamıştım. Gayri-Türklerin elinde bulunan Ticaret Odası Meclisini feshettirmeye, Millî Türk Ticaret Birliği namzetlerinden ibaret millî bir Oda meclisi meydana getirmeğe, Odayı baştan başa millîleştirmeğe muvaffak olmuştum. Biraz s o n r a Devlet Demiryollarına meclisi idare âzası seçildim. Nihayet 1925 te İstanbul Liman Şirketi inhisarını hükûmetten alarak bu şirketi kurdum; ve hâlâ bu şirkette çalışıyordum. 1930 a kadar 7 senedir siyaset dışındaydım. Şimdi birdenbire ve yeniden siyaset hayatına, hem de tepeden inme şekilde, atılmamdan nedense Ali bey pek memnun olmamıştı. Esasen Ali bey benim siyasî hayata atılmama elinden geldiği kadar mâni olmağa çalışıyordu. Buna ait bir hatıramı da zikredeceğim:

Fethi beyin İsmet Paşa ile Mecliste mücadelede bulunduğu sıralarda Halk Fırkası da kendi teşkilâtını islah etmeğe koyulmuştu. Fırkanın Merkez İdare Heyeti kırk kişiye çıkarılmıştı. Bu kırk kişinin hemen hepsi mebustu. Yalnız buraya Atatürk tarafından iki namzet daha konmuştu: Memduh Şevket bey ve ben.

Fırkanın bu kırk kişiyi seçecek büyük heyetine Ali bey riyaset ediyormuş. Her isim reye konmuş, sonunda benimki reye konurken bir iki homurtu çıkmış; Ali bey "reddedilmiştir" demiş!... Bu hikâyeyi ben sonradan işittim. Gazeteler Fırka Divanınca hazırlanan namzet listesini aynen yazdıklarından, bu tarihî 40 kişilik merkez idare heyetinde sözde ben de varım! Fakat hakikatte seçilmedim. Zaten bu kırk kişilik heyetin kırk gün bile ömrü olmadı.

Ali beyin Şeflerce hazırlanmış listeye rağmen, beni seçtirmemesi olayı ile İstanbul'daki ilk seçim zamanında "İstanbul'da teşkilât başında kalmam için" mebus namzedi gösterilmediğime dair bana o zaman gösterdiği kâğıt hikâyesini ve şimdi de garip şekilde söylediği:

"— Seni iktisadî program yaptırmak için çağırdılar" sözlerini yanyana getirdim; ve Atatürk'ün beni müşavir olarak yanına almasından sonra uğrayacağım güçlüklerden bir tanesine, belki en belli başlılarına, bunu bir örnek olarak gördüm.

Gazi Seyahatinin Sebebi

ATATÜRK'ün geniş ölçüde yapacağı bu seyahatin özel bir hedefi vardı: Serbest Fırka olayı memlekette İdareden memnun olmayanların çokluğunu ortaya koymuştu. Her taraftan şikâyetler yükselmekteydi .Bunların hepsini hocalar, mürteciler ve saire yapıyor denemezdi. Çünkü her şikâyette bir madde gösteriliyordu. Vergilerin ağırlığı, tahsil edenlerin yaptığı suiistimallerden şikâyet umumîydi. Devlet otoritesini temsil eden memurların yaptıkları haksızlıklar ve kanunsuzluklardan her tarafta, geniş ölçüde misâller getirilerek, konuşuluyordu. İnkılâbın ve inkılâpçı elemanın merkezi olması gereken Halk Fırkası, birçok yerde menfaatçıların elinde ve emrinde çalışıyordu. Her devirde Fırkaların başına geçerek ve arasına karışarak nüfuz kazanan ve onunla geçinen profesyonel eleman, mütegallibe ve saire fırka teşkilâtını da idare etmekteydi... Belediyelere, Ticaret Odalarına, serbest meslek teşekküllerine, hayır cemiyetlerine, şirketlere, hülâsa nerede bir topluluk varsa oraya Fırka adına bu adamlar burunlarını sokuyorlar; istediklerini "Fırka emridir" diye yaptırıyorlardı. Bu yoldaki istismarlar ve baskılar gün geçtikçe şiddetleniyor, dolambaçlı şekillerden sıyrılarak apaçık gözüküyordu.

Köy gittikçe fakirleşiyor, yaşanamıyacak hale geliyordu. Hele son dünya buhranı ile beraber mahsul ve bilhassa buğday fiyatlarının düşmesi büyük bir panik husule getirmişti. Köylü mahsulünü satarak, tohum masraflarını bile karşılayamıyor; öbür taraftan vergileri ve banka faiz ve borçlarını, piyasaya borçlarını ödemek için tazyik ediliyordu.

Kısası şikâyetlerin köyden ve şehirden bir anda toplanarak Türkiye'nin sekiz senelik sükûnet havasında fırtınalar yaratması için Serbest Fırkanın doğması yetmişti. O vakte kadar Şeflere işlerin kötü gittiğinden sözeden olmamıştı. Hele İsmet Paşanın böyle sözler işitmeye hiç tahammülü yoktu.

Yeni Türk Cumhuriyetinin kurulmasından sonra geçen sekiz yıl içinde, ne çok iş yapılmıştı? Saltanatın istibdadı yıkılmış,

dinin taassubu kalkmış; şimendiferler yapılmış, birçok imar hareketi olmuş; iki senedenberi ise Gümrük istiklâlimizi kazandığımızdan himayeli gümrük tarifesiyle mallarımızı ecnebi rekabetine karşı korunmuş, yer yer sanayi canlanmağa başlamıştı. Her gün gazeteler sitayişten, memnuniyetten, iyilikten başka bir şey yazmıyorlardı. Fırka kongreleri toplanıyor; halkın memnuniyeti ifade ediliyor; şükran ve minnet duyguları ile toplantıları bitiriyordu. Vilâyetlerden, müfettişliklerden alınan bilgiler ve raporlar da öyleydi. Mebuslar her gezdikleri yerden halkın şükranlarını toplıyarak Şeflere armağan ediyorlardı. Şefler bile sık sık yaptıkları seyahatlerden halkın bu duygularını görerek, işiterek dönüyorlardı.

Yalnız kötü niyetliler, inkılâp düşmanları ve gericiler memnun değildi. Onun için kim tenkit yollu bir şey söylerse onun ne söylediğine bakmamalı, niçin söylediğini düşünmeliydi. O, ancak kötülüğünden ve irticaın adamı olmasından, nihayet hasta ruhundan dolayı şikâyet edebilirdi. Bu hal ve kanaat o kadar umumîleşmişti ki, durumdan sık sık şikâyetçi olan Fethi beyin böyle mürteci ve kötü niyetli olması düşünülmediğinden, sadece aldandığı ve işittiklerine inandığı kabul olundu; ve O'nun bir fırka kurmasından hiç korkulmadı. Aksine Fethi Bey, fırkası ile ortaya çıkınca, her tarafta hükûmetten ve Halk Fırkasından memnun olan halkın şiddetli karşı koymasiyle karşılaşacak; bu suretle yanıldığını anlıyacak; Halk Fırkası ve hükûmet ise millet karşısında büyük ve parlak bir imtihan geçirmiş olacaktı. Hayret!... Durum hiç de böyle olmadı: Meğer herkes şikâyetçi, herkes bitkin haldeymiş!... Müthiş bir aldanış, bir hayal yıkılışı karşısındaydık!...

1923 TEN 1930 lara kadar, inkılâbı korumak için kurulmuş disiplin rejimi, esefle söylemek gerekir ki, halkın şikâyetlerini ve haklı dileklerini yükseklere aksettirmeğe mâni oluyordu. Kimse, hele İsmet Paşa hiç kötü lâf istemiyor, buna tahammül edemiyordu. Buna ait bir hatıramı anlatayım:

Limancı olduğum için, rakibimiz Pire limanını görüp inceleme yapmak istedim. Pire'yi ve bu vesileyle Yunanistan'ı gidip gördüm. 1928 sonlarıydı. Henüz Venizelos Yunanistan'a hâkimdi; ve İsmet Paşa hiç bir ecnebi memlekete ve hattâ Yunanistan'a gitmemişti. Yunanistan'da birçok dikkate değer şeyler gördüm. Müthiş bir imar hareketi vardı. Hele Yunanlılar pratik bir idare sayesinde Pire limanını modern bir halde inşaya başlamışlardı. Biz ise yeniden bir metre rıhtım, bir metre kare antrepo yapmamıştık; sadece heyetler kurarak, Serbest bölge nerede olsun diye para harcayarak, Avrupaya adamlar yollayarak kendi kendimizi aldatıyorduk.

Yunanistan'da gördüklerim ve modern Pire limanının bir iki sene içinde yapılmaya başlanması karşısında bizim halimiz beni fena halde üzdü. Dönüşte Başvekil İsmet Paşayı görerek şifahî raporumu kendilerine arzetmek için Başvekâlet müsteşarı Kemal beyin odasında bekliyordum. Biraz sonra odalarına gitmek üzere Paşa hazretleri beklediğim odaya girdiler; ayakta "hoş geldin" iltifatından sonra bana Yunanistan'da gördüklerimi sordular. Kısaca şunu söyledim:

"— Paşam, çok çalışıyorlar; çok şey yapıyorlar; her tarafta umran var. Sanayie yüzde dört faizle para veriyorlar. Bolluk var. Hele limanları, Pire limanını iki senedir yapmağa başlamışlar; hummalı çalışıyorlar..."

Mümkün mertebe ilgilerini çekmek için âdeta gündelik gazetelerin ilk sayfalarında şişirilmiş büyük manşetler halinde konuşuyordum. Sözümü Paşanın yanında bulunan o zamanki Hariciye Vekili Tevfik Rüştü bey kesti:

"— Paşam, Paşam; Hamdi bey çok tesir altında kalmış; işin yalnız bir cephesini görmüş. Bizim aldığımız malûmat büsbütün başkadır. Yunanistan'da çok sıkıntı var. Venizelos Amerikalıları, İngilizleri kafese koyarak biraz ödünç para aldı; gösteriş yapıyor. Halbuki hakikat hiç de öyle değil. Tabii Hamdi bey bir iki günde bunları göremezdi. Emin olun Paşam, Yunanlılar Türkiye'yi ideal şekilde iyi idare edilen bir memleket olarak görüyorlar!"

Bu beyanat üzerine İsmet Paşa tereddütle yüzüme baktı; cevap vermeme lüzum

görmeden elimi sıkarak:

"— Bu bahisleri sonra görüşürüz, Hamdi bey" diyerek benden ayrıldı.

Sonra bu bahislerin görüşülmemiş olması konumuzu ilgilendirmez. Asıl önemli olan nokta, her şeyi iyi göstermek ve bunun için hattâ başkalarını fena göstermek zihniyetinin o sıralarda nasıl hüküm sürdüğüdür.

İşte 1930 senesi İkinciteşrin (Kasım) ayının 11 inci pazartesi akşamı Ankara istasyonundan Kayseri'ye doğru, yetkili bir heyetle birlikte trenle hareket eden Atatürk, işlerin iyi gitmediğini ve müdahale lâzım geldiğini ancak yakın zamanda anlamış olarak seyahate çıkıyordu.

"Serbest Fırkayı Feshetmekle İyi mi Ettik?"

BU SUALİ Ankara - Kayseri arasında vagonlarının salonunda Atatürk soruyor. Etraflarında masanın başına toplanmış altı kişi var: Şükrü Kaya bey, Recep bey, Raşit Galip bey, Memduh Şevket bey, Umumî Kâtip Tevfik bey ve ben.

Seyahate iştirâk eden diğer kişiler vekâlet müfettişleri. Bu arada muhterem dostum ve Darülfünun arkadaşım H. Âli bey de var. Maarif Vekâleti temsilcisi. Onlar özel trenin lokanta vagonunda oturuyorlar; aralarında konuşuyorlar.

Atatürk, inkılâbın bir dönüm noktasında, büyük şeyler yapmaya karar vermiş olarak seyahate çıkıyor. Vakıâ şimdiye kadar birçok işler yapılmış; şapka giyilmiş tekke ve medrese kalkmış, lâtin harfleri ve Garp muaşeret âdabı vesaire kabul olunmuş; Ankara'nın imarına başlanmış; işte şu üzerinde ilerlediğimiz raylar döşenerek memleketi demir ağlarla örmek programının ilk kısmı uygulanmış... Topluca bunlar Türkiye'de bir inkılâbın yarattığı şeyler... Fakat, işte görülüyor ki, bütün bu yapılanlarla halkın ıstırabı giderilmemiş, memleketin dâvaları çözülememiştir. Vergi, eskiden olduğu gibi, yine mükellefe dehşet vermektedir. Köylü, sırtına giyecek bir şey bulamıyor. Açlık ve sefalet memlekette kol geziyor. Kalkınma manivelâsı henüz hareket etmemiş, duruyor. Acaba daha ne yapmalıydı? Yapılanlar eksik veya yanlış mıydı?

Serbest Fırkanın feshinden sonra geniş ölçüde bir Yurt gezisine çıkan Atatürk, büyük işler yapmak, iktisadî ve malî sahada bir inkılâp yaratmak lâzım geldiğine kani idi. Fakat bu inkılâbın nasıl bir şey olması icap ettiğini anlamak istiyordu. İşte seyahatin maksatlarından biri de bu idi.

"— Serbest Fırkayı feshetmekle iyi mi ettik?"

Sualini Atatürk, bütün tetkik edilecek, konuşulacak konular için bir başlangıç yapmak istemişlerdi. Herkes söyledi; geçmiş zaman, tabiî hatıramda bunlar aynen kalamazdı; fakat sonuç olarak Serbest Fırkayı kaldırmakla iyi etmiş olmak noktasında ittifak edildi. Söz bana geldi:

"— Eğer, dedim, Serbest Fırkayı kurmakla iyi etmişsek kaldırmak iyi olmadı. Yok böyle bir fırkayı kurmak yanlış idiyse kaldırmak şüphesiz ki iyi oldu. Serbest Fırkayı kurma ve kapatma emrini siz verdiniz. Eğer kurmakla iyi etmediğiniz inancındaysanız, kapanması isabet oldu. Müsaade buyurursanız, ben zâtı devletinize sorayım: Serbest Fırkayı kurmakla iyi mi ettiniz?"

Gazi, bu cür'etli sorum karşısında memnun oldu ve bana bir daha şefkatli ve koruyucu gözle bakarak şu emri verdi:

"— Şu halde sorunuza kendiniz cevap verin!"

Şunları söyledim:

"— Serbest Fırkanın kurulması, memlekette yeni bir hamleye, bir bünye inkılâbına ihtiyaç olduğunu ortaya koydu. Her taraftan yükselen şikâyetlerle, bünyemizdeki hastalığın ârâzı meydana çıkmış oldu. Bu bakımdan fırkayı kurmak iyi oldu. Fakat Serbest Fırka bu hastalığa çare bulamaz; bilâkis hastayı ölüme götürür. Onun programiyle savunduğu fikirler, yani liberalizm, Türkiye'nin geri bir Şark memleketi olarak kalması, parçalanıp ortadan kalkması demekti. Serbest Fırkanın programı bundan bir asır evvelki hayata aittir; o kadar geridir. Halbuki Halk Fırkası inkılâpçı vasfını taşır. Böyle bir fırkanın karşısına ancak daha inkılâpçı fırka çıkabilir. Bizim yaptığımızı da beğenmiyerek daha ileri inkılâp istiyen bir fırka!... Bu itibar-

la ben de Serbest Fırkanın kaldırılması ile iyi bir iş yapıldığına kaniim."

Bizden daha ileri, daha inkılâpçı fırka!... Tâbir Atatürk'ün hoşuna gitti; seyahat esnasında bir iki yerde bunu tekrarladı. Zaten bütün seyahatte, her gidilen yerde toplantılar olduğu vakit Gazi, ilk önce Serbest Fırkanın niçin kurulduğu ve dağıldığı hakkında konuşma yapıyordu.

KAYSERİ'den sonra ikinci merhale olan Sivas'ta hükûmet konağında verilen akşam yemeğinde, kalabalık bir dâvetli huzurunda Atatürk yine bu bahsi açtı. Sivas'ın ne kadar kalburüstü insanı varsa hepsi de oradaydı. Serbest Fırkanın kuruluş tarihçesini anlatan Gazi, sözü bu fırkanın liberalizmine döktü; ve karşılarında oturan Şükrü Kaya beye hitap etti:

"— Şükrü Kaya beyefendi; zatıâliniz iktisadî mezhepler tarihi bahsinde mütahassıssınız. Bu hususta kitaplarınız, neşriyatınız var; (Şükrü Kaya bey Jide ve Riste'in iktisadî mezhepler tarihi kitabını tercüme etmişti); bize liberalizmin ne olduğunu izah eder misiniz?"

Atatürk'ün bu gibi sualleri meşhurdu. Bunların içinde en güçleri tek mefhumların tarifine aitti. Kayseri'de iken valiye:

"— Vali beyefendi; iktisat ne demektir, tarif eder misiniz?" diye bir sual sormuştu. Beklemediği bir soru karşısında afallayan muhatabını düşünmeğe terkederek Gazi, bir başka bahse devam ediyordu. Vali, yanında oturduğum için, imtihanda kopya yapan talebe edası ile ve kimsenin farketmemesine çalışarak, benden medet umdu:

"— Aman Hamdi beyciğim; mektepte okuduk ama, şimdi tamamen unutmuşum; neydi bunun tarifi?"

Atatürk ,mektep kitaplarında yazılı olan tarifi sormuyordu. O'nun sorduğu bu gibi sualler karşısında tam cevap verecek adam pek nadirdi. Merhum, ekseriya hırpalıyacağı, yahut alay edeceği insanlara sualler sorar; onları verecekleri cevaplarla şaşırtır, mantık oyunlarına baş vurarak peş ettirirdi. Böyle imtihanlardan büyük bir zevk duyan Gazi, Kayseri'de pastırma tüccarının şişirerek önümüze koydukları bir hükûmet tedbirinin yaptığı iktisadî zararlardan valinin haberdar olmamasına canı sıkılmıştı. Onun için sofradaki bu soru, valinin haşlanacağına delil gibiydi...

Vali kıvranıyor, ne cevap vereceğini düşünüp duruyordu. Şükrü Kaya bey vaziyete müdahale etti:

"— Paşam; müsaade ederseniz genç iktisatçımız, Hamdi bey buna cevap versin!..."

Harikulâde zekâsı herkesce malûm olan Şükrü Kaya beyin bu suali, henüz sofra âdâbını ve Atatürk'ün karakterlerini kavramamış olduğum bir sırada, bana yöneltmiş olmasının mânasını derhal pek anlayamamıştım. Acaba benim, dirayetimi ortaya koymam ve Gazi'nin büsbütün gözüne girmem için vesile mi arıyordu? Atatürk buna razı olmadı; ve bana yöneltilen gerek bu suale ve gerek başka suallere cevap vermeme müsaade etmedi.

Fakat Sivas'ta birçok kimsenin bulunduğu sofrada Gazi tarafından Şükrü Kaya beye:

"— Liberalizmi tarif eder misiniz?" dendikten sonra hemen Şükrü Kaya beyin:

"— Efendim; müsaade buyurursanız, bunu genç iktisatçımız Hamdi bey söylesin," demesi beni uyandırdı. Zekice bir tâbiye karşısındaydım. O sırada sofranın bir köşesinde, Recep beyle görüşüyorduk. İsmimin geçtiğini, Atatürk'ün bir dakika duraklamadan sonra:

"— Peki, Hamdi beyefendi, bize liberalizmi anlatır mısınız?" dediğini işitince bir an şaşırdım. Şükrü Kaya bey bana gülümsiyerek bakıyor; bir eliyle de "buyurunuz" der gibi beni söze dâvet ediyordu. Kalkıp söylemekten başka çare yok!... Garip bir şey; hiç bir heyecan duymadan, sanki hazırlanmış bir konferans veriyormuşum gibi, fikirleri sıralayarak, cümleleri muntazam dizerek liberalizmi kısaca anlattım. Bu sistemin, bundan bir buçuk asır evvel Garp medeniyetinin temeli olduğunu, bu sayede medeniyetin büyük eserleri meydana geldiğini, fakat müstemlekelerin ve geri memleketlerin sömürülmesiyle sonuçlandığını, bugün artık liberalizmin iflâs eylemiş bir sistem halinde bulunduğunu anlattım.

Herkes dikkatle dinliyordu. Sözümü

bitirdikten sonra, Atatürk Serbest Fırkanın neden doğmuş, ve neden dağılmış olduğunu anlatmak üzere söze başladı:

"— Hamdi beyin de söylediği gibi, liberalizm, müstemlekelerde tatbik edilmiş bir sistemdir!" (Şüphesiz ben böyle bir şey söylememiştim; ya sözlerimden böyle bir netice çıkararak ifadede bulunmak kendilerince uygun görülmüştü; yahut da başka şeyler düşündükleri için beni dinlememişlerdi). Halbuki biz müstemleke değiliz, ve olmıyacağız. Liberalizmi düşünmek inkılâbı inkâr etmektir."

ATATÜRK'ün, bu başlangıçtan sonra, her zaman dinleyenler için derin bir zevk ve huşu içinde istifade konusu olan sözleri devam etti. Bahse bir miktar çeşni vermek üzere sözün bitmesinden sonra, karşılarında oturan ve Maarif Vekâleti müfettişi olarak diğer vekâlet müfettişleriyle beraber, seyahate katılmış olan Hasan Âli beye şu suali sordu:

"— Hasan Âli beyefendi; siz felsefe okumuşsunuz, okutmuşsunuz. Elbette ki sıfırın ne olduğunu bilirsiniz. Bize "sıfır"ı tarif eder misiniz?"

Hasan Âli bey, bildiği bir konu üzerinde soru sorulmasından memnun... Hele bu sualin "sıfır" meselesi gibi kendisince mükemmel bilinen bir mevzu olmasından büsbütün memnun:

"— Efendimiz; sıfır hayatla ademin, varlıkla yokluğun..."

"— Anlamadım; hayat ebedî ise adem ebedî değil mi?"

"— Şüphesiz efendimiz; hayatın ebediyetinde..."

"— Hayır, ben size "sıfır"ı soruyorum. Sıfır adem demek midir? Sıfırla yokluk arasında ne fark vardır?"

"— Efendimiz; birisi yani sıfır, yaşanmış bir şeyin yokluğudur. Halbuki..."

"— Tuhaf şey, şu saat varken biraz sonra cebime sokarsam sıfır mı olur? Hayatı nasıl tasavvur ediyorsunuz?"

"— Efendimiz sıfır yok demektir."

"— Güzel... Bu yok olan şey bir rakkamın önüne, sağına geçince onu (10) misli yükseltiyor. Bu nasıl olur?"

Hasan Âli, sualler karşısında yenilmek üzere... Dinleyiciler bu çarpışmayı eğlenceli ve zevkli buluyorlar. Anlaşılan Atatürk de Hasan Âli'yi fazla sıkıştırmak, yenmek ve sonra da haşlamak niyetinde değil. Maksat, iki saattenberi ciddî meselelerle uğraşmaktan doğan ağır ve yorucu havayı dağıtmak... Hasan Âli nereye gitse yakalanıyor; nihayet ilminden ziyade zekâsını kullanmak gerektiğini anlıyor:

"— Efendimiz, diyor daima arkanızda ve solunuzdayım. Sıfır işte efendimizin solunda olan bendenizim."

Bahis bu suretle tatlıya bağlanmış, zaten maksat da hasıl olmuş oluyor. Şüphe yok ki Hasan Âli bu sualler karşısında, ilim noktasından bahiste direnerek ve birçok feylesof isimleri ve felsefe nazariyeleri ortaya atarak, fikrini daha güzel savunabilirlerdi. Bu suretle sofranın zaten ciddî konularla ağırlaşmış havasını büsbütün teneffüs edilemiyecek kadar ağırlaştırır; belki de sonunda ukalâlığından, malûmatfuruşluğundan dolayı haşlanmağa bile uğrardı. Hasan Âli zekâsını isbat etti; ve bu imtihan onun siyasî hayatta muvaffakiyetinin başlangıcını teşkil eyledi.

LİBERALİZMİN ne olduğu hakkında kendisine sual sorulur sorulmaz Şükrü Kaya beyin beni imtihana sokması, hayli garip ve mânalı idi. Ertesi günü Şükrü Kaya beye bunu niçin yaptığını sordum; şu cevabı aldım :

"— Bunu ben kendiliğimden sormadım; sofraya oturmazdan evvel Gazi söyledi. Ben sana soracağım; sen de Hamdi bey söylesin dersin, dedi. Ben de onun üzerine mecbur oldum. Fakat söylediklerin üzerinde seninle münakaşa etmek isterim. Samsun'dan sonra vapurda vaktimiz olacak; senin söylediklerini sofrada münakaşa ederiz; olmaz mı?"

Hayret, değil mi? Gazi, sofrada herhangi bir konu hakkında benim söz söylememi istiyecek; fakat bunu nasıl istesin?! Sofradan evvel Şükrü Kaya beyle düşünüp taşınacaklar; acaba şöyle mi söyletsek, böyle mi diye tedbir arayacaklar. Nihayet güzel bir usul bulunmuş olacak; Gazi hazretleri sözde Şükrü Kaya beye "söyle" diyecek; o da:

"— Efendim, müsaade buyurursanız genç iktisatçımız Hamdi bey söylesin..."

cevabını verecek!...

Ben de söyliyeceğim. Ne buyurulur?... Ya âni ve beklenmedik bir sual karşısında kekelemeler, birbirini tutmayan cümleler, hoşa gitmiyen eda ve ifadelerle mahcup olsaydım? Şükrü Kaya beyin muzipliği, belki de benim birdenbire parlıyan ikbalimi hemen söndürmeğe kâfi gelecekti. Nasıl günün birinde, bir saat içinde nereye konacağı bilinmiyen bir adam olmuşsam, bir dakika içinde de cehaletim, ukalâlığım meydana çıkıverecekti. Hay Şükrü Kaya bey!...

SERBEST FIRKA bahsi Sivas'tan sonra Samsun'da bir başka biçimde devam etti. O zaman Sivas'la Samsun arasındaki şimendifer henüz kavuşmamıştı. Sivas'tan Tokata, oradan da Turhal'a kadar otomobillerle gittik. Yolda, galiba Amasya'da, Samsun valisi (merhum) Kâzım Paşa Gaziyi karşıladı. Kâzım Paşa, Gazinin yakın arkadaşlarından... Çanakkale'de Gazi kolordu kumandanı iken, o da kurmay başkanıymış!... Atatürk'ün yakın maiyeti arasında açık bir telâş var. Meğer Kâzım Paşaya Gazi son zamanlarda çok kızmış. Çünkü Samsunda Belediye seçimini Serbest Fırka kazanmış; Serbest Fırkacı ve muhalif biri de Belediye Reisi olmuş... Atatürk bizzat kendi yakın arkadaşı tarafından mağlûp edilmesine çok canı sıkılıyor. Vakıa Serbest Fırka Atatürk'e muhalif değildi; fakat fırka mücadeleleri devam ettikçe Gazi, bütün muhalefetin aynı zamanda kendi şahsına karşı da olduğunu anladı. Onun için, arkadaşı Kâzım Paşanın yaptıklarını hiç affetmiyordu.

Turhal'dan hareket ederek trenle Samsun'a vardığımız zaman akşam saat dokuz olmuştu. Gün, ikinciteşrin (kasım) ayının 22 sine rastlıyan bir cumartesiydi. Samsun'a varıncaya kadar Kâzım paşaya bir şey söylenmemişti. Kendisi hiçbir şeyin farkında değildi.

Samsun'a geldiğimiz zaman başka yerde görmediğimiz bir manzara karşısında kaldık: Gece her tarafta fevkalâde güvenlik tedbirleri alınmıştı. İstasyondan itibaren bütün yollar süngülü askerler tarafından tutulmuştu. Halk asker kordonlarının arkasına sinmişti. Bu suretle askerden ve polisten maada hiç kimseyi görmeden, âdeta bir düşman şehrine henüz giren bir kumandan gibi Gazi ve bizler otomobillerle, Gazinin misafir edileceği konağa geldik. O Samsun ki, 1919 senesi mayısında, Gazinin vatanı kurtarmak üzere Anadolu'ya ilk adımını attığı yerdi. On bir sene sonra vatanı kurtarmış, dâvalarını ortaya atmış, inkılâbını tamamlamış bir Şef, bir Kurtarıcı sıfatiyle ve daha iyi neler yapılabileceğini anlamak maksadiyle buraya girdiği gece aynı adam bir inzibat kordonunun himayesine muhtaç kalmaktadır. İlk görüşte bu manzara, hepimizi olduğundan fazla, Atatürk'ü müthiş şekilde sinirlendirdi. O ki hiçbir ihtiyatî ve inzibatî tedbir olmadan halkın arasında dolaşmakta, her tarafta kendisine dayanan halka arkasını dayamış, fütursuz gezmektedir.

Samsun'da, Serbest Fırka Belediye seçimini kazanmakla, halkın sanki Gazi'ye düşman gibi bakacakları hissini uyandırmak istiyen bu tertibat ta, Vali Kâzım paşanın beceriksizliğine veya özel maksadına delil sayıldı. Yoldayken oturacağımız yerlere varmadan yemeğe davet edildiğimiz için, doğruca Gazi evine gittik. Saat aşağı yukarı onu bulmuştu. Sofraya oturmak üzere seyahate iştirak edenlerden maada yalnız Vali Kâzım paşa hazır bulunuyordu. Gazi sordu:

"— Belediye Reisi nerede? Nasıl olur? Şehirlerine misafir geldik."

Derhal Belediye Reisi bulundu. Reisi beklediğimizden onbeş dakika sonra sofraya oturduk.

Belediye Reisi, orta yaşlı, kendi halinde bir adam. Samsun'da avukatmış... Seçimde Belediye Reisi olmuş. Halk Fırkası adayları ise o kadar az oy almışlar ki, bu zat âdeta ittifakla seçilmiş. Gazi sofrada reisi soluna aldı. Kadehini reise doğru kaldırarak:

"— İçelim," dedi.

Reis, önündeki su bardağını kaldırınca:

" — Ne o Reis beyefendi; yoksa rakı, günah diye içilmiyor mu?"

"— Hayır efendim, yemek yemiş bulundum da!..."

"— Ya, demek bizim geleceğimizi bilmiyordunuz öyle mi?"

"— Yok efendim, teşrifi devletinize

bütün halkla beraber bendeniz de muntazırdım."

"— Şu halde, beraber yemek yiyeceğimizi düşünebilirdiniz."

"— Evet efendim; bendeniz de o şerefe nail olmak ümidindeydim. Fakat çağırılmadım."

Gazi Valinin yüzüne baktı. Vali önüne bakmayı, lâfa karışmamayı tercih ediyordu. Gazi Valiye sordu:

"— Vali beyefendi, niçin geleceğinizi ve bu akşam beraber yemek yiyeceğimizi Reis beyefendiye haber vermediniz?"

Halbuki Vali Kâzım paşa Amasya'ya kadar karşılamağa gelmiş, ve bütün düşüncesi Gazi'nin çarpışmalarla bitmiş bir seçim ertesinde geleceği Samsun'da güvenlik tedbirleri almak olmuş!...

Verilecek cevap yok... Sofra devam ediyor. Belediye Reisi arasıra mezelerden alıyor; terbiyeli terbiyeli oturuyor.

Sofrada söz, mutad olduğu üzere karışık konularda dolaştıktan sonra Serbest Fırkaya geldi. Şüphesiz burada Serbest Fırka tarafından seçilmiş bir Belediye Reisi huzurunda, bu bahsin önemi büyük...

Gazi, evvelâ Serbest Fırkayı nasıl kurmaya karar verdiğini, Yalova'da Fethi beyle ilk konuşmayı anlatıyor. Garip bir tesadüf: ilk toplantılarda, o zamanlar izinli olarak Yalova'da bulunan, Vali Kâzım paşa da varmış. Kâzım paşa; Serbest Fırkayı Gazinin muhalif değil, yardımcı bir fırka olarak tanıdığını, bu hususta Fethi beye teminat verdiğini kulakları ile işitmiş. Çünkü Fethi bey Gazi'ye, kendisine karşı bir fırka kurmak aklından geçmiyeceğini, şayet yüzde yüz Halk Fırkasına ve kendi fırkasına karşı tarafsız kalırlarsa, böyle bir teşebbüse atılacağını söylemiş!... Bu kararla Serbest Fırka işe başlamış. Hattâ Gazi, kendi öz hemşiresini ve en yakın arkadaşları Nuri (Conker) ve Tahsin (Özer) beyleri ve diğer arkadaşlarını bu fırkaya vermiş. Bu durumu kendi gözü ile gören ve Yalova'dan ayrılan Vali Kâzım paşa ise, esas maksadı tamamen kavradığına inandığı için, Samsun'da Serbest Fırka işine tam bir serbesti vermiş. Nasıl Gazi hemşiresini öteki fırkaya verdiyse, Kâzım paşa da kızını Serbest Fırkaya yazdırtmış. Neticede seçim, serbest olarak geçtiği için, Halk Fırkası tam bir yenilgeye uğramış!...

Olayların böyle aktığı görüşmelerden, Gazi'nin verdiği izahattan anlaşılıyor. Fakat sonraları, Serbest Fırka'nın beklenen işleri göremiyeceği, memlekette irticaın ve inkılâp dışı akımların bundan yararlanacağı anlaşılmış; ve Serbest Fırka lâğvedilmiş. Bütün bunları, sofra konuşması şeklinde, arasıra esprilerle süsliyerek, araya başka bahis karıştırarak veren Gazi, sonunda Belediye Reisine döndü, ve:

"— Şimdi, Reis beyefendi; zatiâliniz de artık feshedilmiş olan bir fırkanın Belediye Reisi olarak vazifenizde devam etmek istemezsiniz; değil mi? İstifa ediniz; yeniden seçim yapılsın; belki yine zatıâliniz seçilirsiniz," emrini verdi.

Emir kesin ve açık idi .Belediye Reisine "emir buyurursunuz" demekten başka söz kalmamıştı. Fakat Reis öyle yapmadı:

"— Paşam; bendeniz Serbest Fırkayı tanımıyorum; ve reisliğe de o fırkanın namzedi olarak seçildiğimi kabul etmiyorum. Bu intihap, halkın şahsıma karşı bir itimadı şeklinde tecelli etmiştir. Mesele sırf seçimin serbest olmasından ibarettir. Eğer bu vaziyette istifa edersem halkın bu teveccüh ve itimadına karşı küfranı nimette bulunmuş olurum. Eğer bendenizin bu işte kalması arzu buyurulmuyorsa, hükûmetin elinde kuvvet vardır, Şûrayı Devlet vardır, intihabı fesheder. Bendeniz de o zaman halka karşı mahcup vaziyette kalmam."

Bu beklenmedik cevap Gazi'yi sinirlendirmedi. Deminki kadar sakin bir sesle:

"— Düşündüğünüz doğru... Arzu ettiğiniz gibi olsun" dedi. Sofrada konu. eski hatıralara, günlük meselelere doğru yayılıyor. Kadehler biraz daha sık kalkıyor. Bu görünürdeki sükûnete rağmen, yakında bir fırtına kopacağı seziliyor.

Bunu Belediye Reisi de hissetmiş olacak ki, biraz sonra, yarın görecek mühim işleri olduğu bahanesiyle, Gazi'den müsaade istiyor; ve "buyurunuz" emrini alınca kemali hürmetle eğilerek sofradan kalkıp gidiyor!...

Bir iki dakika nefes bile almadan korkarak sustuk. Sonra Gazi'nin sesi gürledi:

"— Vali paşa hazretleri; Belediye Re-

isi diye seçtiğiniz bu adamın yaptıklarını gördünüz mü? Her şeyden evvel terbiyesiz... Şehirlerine misafir geliyoruz; sofranıza yemek yiyerek geliyor. İçki ikram ediyoruz, içmiyor; sonra da bir Reisicumhur sofrasında biz kalkmadan sofradan kalkıp defolup gidiyor. Reisinizin hareketlerini beğendiniz mi?"

Kâzım paşanın haşlanması ve bahsin devamı sabaha kadar sürdü. İki gün sonra, Dahiliye Vekâleti namına seyahate iştirak eden, mülkiye müfettişi Necati bey bazı sebeplerle Valiye işten el çektiriyor. Bittabi Belediye seçimlerinin de feshi ve yenilenmesi de kararlaşmış bulunuyor. Bu hâdiselerden sonra yine Samsun'da bir gece sofrada lâtife olsun diye şunları söylüyorum:

"— Bakınız Paşam, Necati beyin yaptıklarına... Misafir olarak geldiğimiz bir şehrin valisine işten el çektirmiş!..."

(Devamı Var)